

AT KUNNE SE SIG SELV I DET FORESTILLINGSEVNENS ROLLE I BESLUTNINGSTAGNING

10. semester kandidatspeciale - Psykologi

Julie Aaris Hydén (20182873)

Professionsprogram: CPEP

Vejleder: Bo Allesøe Christensen

Antal tegn: 167.248

Normalsider: ~ 69,7 sider

Afleveringsdato: 31/05/2023

AAU

Abstract

This paper examines the role which imagination and the imagining of the future plays in decision making. This is examined using a theoretical approach, drawing on theory from both cognitive as well as narrative psychology.

The paper is divided into three parts: Part A looking at imagination, part B looking at decision making and part C looking at the relationship between the two.

Part A of the paper seeks to understand imagination as a phenomenon, using theories from cognitive psychology and theories from narrative psychology. Imagination is found to be a complex phenomenon with many relevant dimensions. The cognitive approach highlights the brain's ability to simulate hypothetical scenarios through mental time travel, which involves a multitude of different cognitive processes such as the working memory, episodic memory as well as semantic memory. Simulation of the future can be considered the result of a brain network known as the Default Mode Network, which utilizes both schemata and associations to create simulations. The narrative approach on the other hand focuses on our ability to think beyond the here and now using narratives and possibility thinking by means of stories and language. Personal narratives can be considered a guiding force, connecting imagination to agency by making only certain actions come to mind and meaningful. When combined, the two perspectives seem to provide a fuller, complimentary view of imagination.

Part B of the paper seeks to understand decision making by looking at Kahneman's approach to decision making with a focus on dual processing, prospect theory, availability, framing effects, and bias of imaginability. Kahneman's approach is prominent in psychology, but also has some short comings that are discussed, such as a non-naturalistic approach to decision making and a discrediting of the intuition.

Finally, part C is a synthesis of the different approaches and views of how imagination may play a role in decision making. Firstly, this is examined by looking at how decision making theory currently lack and might benefit from the insertion of imagination by presenting Nanay's (2016) view of imagination as the way in which we make decisions. Then, imagination as seen in Kahneman's theory is examined, where imagination is largely presented as a bias or part of the intuitive system 1, despite many similarities to cognitive processes belonging to system 2. Finally, a broader synthesis and discussion of whether and how imagination might be said to play a role in decision making is laid out. Here, the paper examines whether imagination can be said to have

an influence on decisions, the different types of decisions, the building blocks of our imagination, preceding factors as well as the overall role which imagination can be said to play. The paper finds that the two areas appear compatible. Imagination both has a role in decision making by being a motivating force for adaptive future oriented decisions, as well as a way to explore possibilities for the future as guided by our autobiographical narratives or cultural elements. Imagination can be seen as playing a necessary role in much decision making, and can sometimes be quite helpful, but other times makes decision making harder, as exploring too many options can be a straining endeavor, perhaps leading to cognitive overload, especially if one falls under the category of maximizer. Furthermore, imagination cannot properly attend to real probabilities, and we must therefore simultaneously be critical of our imagined futures. The paper concludes that imagination does play a role in decision making and might be a meaningful addition to decision making theory more broadly.

Indholdsfortegnelse

1.0 Indledende del	4
1.1 Indledning	4
1.2 Afgrænsning og begrebsdefinition	5
1.2.1 "Forestillingsevne"	6
1.2.2 "Beslutningstagning"	10
1.2.3 "Hvordan kan man forstå"	11
1.2.4 Sammenfatning	15
1.3 Opbygning	15
2.0 Del A: Forestillingsevnen	16
2.1 Den kognitive tilgang	16
2.1.1. <i>Mental Time Travel og teatermetaforen</i>	17
2.1.2. <i>Taksonomi af fremtidstænkning</i>	18
2.1.3. <i>Simulering og hjernens default mode network</i>	19
2.1.4. <i>Hukommelse, episodisk fremtidstænkning og den semantiske scaffolding hypotese</i>	19
2.1.5. <i>Continuism og discontinuism</i>	21
2.1.6 <i>Opsummering på det kognitive perspektiv</i>	22
2.2 Den narrative tilgang	23
2.2.1 <i>Narrativ tænkning</i>	23
2.2.2 <i>Narrativs kognitive funktion og den narrative forestillingsevne</i>	24
2.2.3 <i>MTT som narrativ genre</i>	25
2.2.4 <i>Den praktiske forestillingsevne</i>	26
2.2.5 <i>Opsummering på det narrative perspektiv</i>	27
2.3 <i>Hvordan kan vi forstå forestillingsevnen?</i>	28
2.4 Delkonklusion	31
3.0 Del B: Beslutningstagning	31
3.1 Kahnemans udgangspunkt og tilgang	32
3.2 Dual processering	32
3.3 Prospektteorien og præferencemønstre	33
3.4 Heuristikker og bias	34
3.4.1 <i>Tilgængelighed</i>	35
3.4.3 <i>Bias of imaginability</i>	36
3.5 Beslutninger ifølge Kahneman	36
3.6 Begrænsninger ved Kahnemans teori	37
3.7 Delkonklusion	39

4.0 Del C: Forestillingsevns rolle i beslutningstagning.....	40
4.1 Nanay – Forestillingsevnen som beslutningstagning	40
4.2 Forestillingsevnen hos Kahneman.....	42
4.2.1 <i>Bias of imaginability og tilgængelighed</i>	42
4.2.2 <i>Er forestillingsevnen underlagt system 1 eller 2?</i>	45
4.2.3 <i>To typer tænkning</i>	47
4.2.4 <i>Opsummering</i>	48
4.3 Forestillingsevns rolle i beslutningstagning	48
4.3.1. <i>Spiller forestillingsevnen en rolle i beslutninger?</i>	49
4.3.2 <i>Typer af beslutninger</i>	53
4.3.3 <i>Forudgående faktorer og forestillings byggesten</i>	55
4.3.4 <i>Er forestillingsevnen gavnlig for beslutninger?</i>	59
4.4 Delkonklusion.....	62
5.0. Afsluttende del	63
5.1 Projektets styrker og svagheder	63
5.2 Kognitiv psykologi og narrativ psykologi	65
5.3 Perspektivering.....	66
5.4 Konklusion.....	67
6.0 Referenceliste.....	70
6.1 Illustrationer.....	77
7.0 Pensumliste.....	78

1.0 Indledende del

1.1 Indledning

Vi står overfor flere valg end nogensinde før. Sammenligner vi samfundet i dag med for 100 år siden, bugner det med varer, uddannelser, underholdning, jobstillinger og spørgsmål om, hvad vi vil med vores liv. Nogle valg, som hvilke kiks, vi køber, eller hvornår, vi står op, har ikke store konsekvenser for vores liv. Men går vi fra kiks til biler, som vi bruger i mange år, eller til komplekse livsvalg om karriere, parforhold og identitet, får vores valg mere indgribende betydning for vores liv. Derfor burde det ikke kunne være andet end godt, at vi i dag har endnu flere muligheder og i høj grad kan forme vores liv, præcis som vi ønsker det.

Så hvorfor fyldes jeg med fortvivlelse, når enden på universitetet nærmer sig, og jeg skal vælge, hvad jeg vil herfra? Hvorfor føler jeg mig så overvældet, når jeg leder efter en erstatning til min gamle computer? Hvad gør det så svært for mig at vælge?

Forskning tyder på, at jeg ikke står alene med denne følelse. Vi bliver sjældent hverken mere glade eller tilfredse med vores valg, som mulighederne stiger. Tværtimod. Hvis vi præsenteres med mange produkter, har vi større tilbøjelighed til at fortryde vores valg eller slet ikke at vælge (Schwartz, 2004, p. 5, 19f). Dette kan betegnes som **choice overload**, hvor vi bliver overrumplet af valgmuligheder. Selvom flere muligheder på overfladen virker tiltrækkende, medfører det ofte negative konsekvenser for beslutningstagerne, og kan mindske tilfredsstillelse og motivation til at vælge, medføre stress, ængstelse eller føre til **choice paralysis**, hvor man slet intet vælger (Reutskaja, Iyengar, Fasolo & Misuraca, 2020, p. 626; Chernev, Böckenholt & Goodman, 2015; Schwartz, 2004, p. 5).

I min frustration over, hvor vanskeligt jeg havde ved at vælge en computer og beslutte, hvad jeg ville efter universitetet, blev jeg nysgerrig på, hvad der gjorde det så vanskeligt. Når jeg kiggede på computere, overvejede jeg nøje, hvilke positive og negative følger købet ville medføre. Købte jeg en computer med touch, kunne jeg bruge den til at tage noter og tegne med. Men ville jeg mon få brug for at tage noter om et år? Det kom jo an på, hvad jeg lavede, og derfor min anden beslutning om, hvad jeg ville. Og hvis computeren med touch ikke havde en lys nok skærm, ville jeg så fortryde det, hvis jeg i stedet kunne have købt en, jeg kunne tage med ud på ture i solskinnet? Hvor ville jeg overhovedet sidde om et år? Skulle jeg tage på højskole, og hvilken, skulle jeg

forsøge at blive autoriseret psykolog, skulle jeg finde et uinteressant, men godt betalt job, eller skulle jeg gå efter deltidsjob og satse på min glemte forfatterdrøm?

Mine tanker relaterede sig generelt til et forsøg på at foregribe og forholde mig til de mange mulige fremtidsscenarier, som var umulige at kende med sikkerhed, men jeg udelukkende kunne forsøge at forestille mig. Måske var de endeløse scenarier, jeg kunne forestille mig, en af grundene til, at det var så svært for mig at vælge? Mon min vanskelighed ved at beslutte mig havde en relation til mit livlige forestillingsliv? Er forestillingsevnen en hjælp, eller er den snarere endnu en ting, der bidrager til, hvor svært det kan være at beslutte sig? Hvad er i grunden sammenhængen mellem beslutningstagning og vores forestilling om fremtiden?

Ud fra denne interesse, kommer jeg frem til problemformuleringen:

Hvordan kan man forstå forestillingsevnenes rolle i beslutningstagning?

Jeg håber med denne at få en dybere forståelse for beslutningsprocesser generelt, hvordan vi beslutter os og hvorfor valg kan være så vanskelige, både for at forstå mig selv bedre såvel som andre mennesker. Beslutninger gennemsyrrer og er relevante i alle aspekter af livet, både på almenmenneskelig plan såvel som for klienter, der står overfor beslutninger indirekte eller direkte relateret til deres bedring. Herudover er jeg interesseret i menneskets evne til at gå ud over det umiddelbare og tilstedeværende via forestillingsevnen, som jeg ønsker at få bedre forståelse for, samt dennes betydning i dagligdagen.

Denne problemformulering er dog stadig relativt bred, og jeg forsøger derfor i efterfølgende afsnit at afgrænse problemfeltet yderligere.

1.2 Afgrænsning og begrebsdefinition

Beslutningstagning såvel som det indre forestillingsliv er store områder af psykologien. En simpel søgning på “imagination” resulterede i over 20.000 artikler på APA PsycINFO og “decisions” OR “decision making” i over 200.000. Det er derfor umuligt at lave et udtømmende overblik, og problemfeltet indsnævres her yderligere i takt med at problemformuleringens ordvalg uddybes.

1.2.1 “Forestillingsevne”

Menneskets forestillingsevne er et omfattende emne og er uløseligt forbundet med tænkning overordnet. Ifølge Smith (2008) er hjernen aldrig direkte i kontakt med virkeligheden, men må skabe sin egen forestilling af den igennem de input, den får. Områder indenfor tænkning som forståelse, læring, hukommelse og fremtidstænkning kan betragtes som forskellige måder at anskue, hvad i grunden er samme evne (Smith, 2008, pp. 70-77).

En sådan bred beskuelse af forestillingsevnen kan dog ende med at gøre det til ”sindets skraldeplads”, hvor alt smides ned, så ordet ikke betyder noget mere (Kind, 2016, p. 1). En bred anskuelse af forestillingsevnen gør konceptet til en heterogen samling af mentale processer, der har helt forskellige karakterer (Langland-Hassan, 2020a, p. 2). Det er derfor essentielt at præcisere yderligere, hvad forestillingsevne indebærer.

Forestillingsevne anvendes i dette projekt som oversættelse til det engelske **imagination**. Ordene ”imagine”, ”imagination” og ”image” kan siges at udgøre en mangfoldig og spredt familie af termer, hvor det er tæt på umuligt at afgøre deres individuelle forhold til hinanden. Ligeledes er ikke alle brug af disse ord udtryk for det egentlige fænomen, da ordene i lægtale bruges løst (Liao & Gendler, 2020; Kind, 2016, p. 2).

Et forsøg på at definere imagination lyder således:

“Imagination refers to the capacity to mentally transcend time, place, and/or circumstance to think about what might have been, plan and anticipate the future, create fictional worlds, and consider remote and close alternatives to actual experiences” (Taylor, 2013, p. 791).

Heri ligger altså både en kapacitet til at tænke om fiktion, kontrafaktisk tænkning, hvor man forestiller sig alternativer til særligt fortiden (Schacter, Benoit, De Brigard & Szpunar, 2015 p. 2), såvel som tænkning om fremtiden og alternativer. Særligt fremtidsaspektet anser jeg som relevant i dette projekt, da netop vores forestillinger om fremtiden er relevante, når vi skal tage beslutninger.

Der er bred enighed om, at imagination ligner, men adskiller sig fra, beslægtede fænomener som perception og overbevisninger, idet vi kan forestille os ting, selvom vi ved, at de ikke er sande, og denne frakobling fra tid, sted og situation, som Taylor (2013) nævner, kan dermed udvides til at indebære sandhed også (Kind, 2016, p. 3). Selvom imagination har fællestræk med overbevisninger og perception, er en vigtig forskel tilstedeværelsen af intention; i modsætning til perception og overbevisninger, kan

forestillingsevnen argumenteres at være noget, vi kan kontrollere og have en intention med (Langland-Hassan, 2020a, p. 20).

På dansk bruger vi både ”fantasi” og ”forestillingsevne” til at beskrive en sådan evne, og de to anses nogle steder som synonyme (e.g. Den Danske Ordbog, 2007) andre som adskilte fænomener, der ikke bør forveksles (e.g. Wikipedia, 2022). Der ikke mange danske forsøg på at stille de to definitioner op imod hinanden, og vanskeligheden ved at definere dets engelske sidestykke, jf. Kind (2016), får hermed et ekstra lag på dansk. Katzenelson & Seeberg (n.d.) beskriver **fantasi** som enten en ”særlig forestillingsformåen” eller ”træk ved forestillinger”. Definitionen fremhæver i høj grad den fantasifulde side, hvor fantasi kan involvere ting som besjæling af objekter, svækket adskillelse mellem selv og omgivelser og er at finde i både kunstnerisk kreativitet og leg (Katzenelson & Seeberg, n.d.). Fantasien omfatter dog også vores forestillingsbilleder og gør, at vi ”kan fremmane, undersøge og manipulere mulighedshorisonter, som ikke optræder eller ikke kan optræde reelt”, og ”kan også forekomme som personlig problemløsning (...) hvor vort indre teater afsøger horisonten af fremtidige mulige handlinger og roller og holder generalprøve på dem, før de enten omsættes i virkelighed eller kasseres” (Katzenelson & Seeberg, n.d.).

I tråd med dette, definerer Fleischer og From (2021) **forestillingsevne** ved brug af denne samme metafor med den indre scene, og beskriver at:

”Forestillingsevnen indebærer at man kan have den ydre verden inde i hovedet. Man kan have en indre repræsentation af sin omverden (...) Man kan *forestille* sig ting, handlinger og følelser inde i hovedet. Og man kan *afprøve* sine handlemuligheder i en indre forestilling og vurdere, hvilken mulighed man vil vælge. Og så kan valget føres ud i livet” (Fleischer & From 2021, p. 15f).

Her understreges, at forestillingsevnen involverer indre repræsentationer, som man kan interagere med, herunder til at prøve og sortere i handlemuligheder.

Forestillingsevnen har mindre fokus på fantasifulde træk ved tænkning, leg og fiktion, og selvom det kan diskuteres, hvorvidt fantasi og forestillingsevne er synonyme, vælger jeg at anvende forestillingsevne frem for fantasi, idet Fleischer og Froms (2021) handlingsorienterede definition giver god mening ifm. beslutninger.

1.2.1.1 Aspekter af forestillingsevnen

Som nævnt pointerer Langland-Hassan, at forestillingsevnen ofte kommer til at betegne en heterogen samling af mentale processer (Langland-Hassan, 2020a, p. 2), og

historisk set har der været stor uenighed om, hvad forestillingsevnen er. Disse uenigheder mener Kind (2016) kan overkommes ved at kigge på forskellige delelementer og deres relation til hinanden. Ifølge Kind (2016) er der mindst 5 dimensioner: Samarbejde, props, prompts, frivillighed og form (p. 4).

Samarbejde som dimension pointerer, at forestillinger både kan foregå alene eller i samarbejde med andre, ofte gennem lege, hvilket også kan beskrives som hhv. **enlig-** eller **social forestilling** (Walton, 1990, ifølge Liao & Gendler, 2020). **Props** er særligt relevant i leg, der omhandler anvendelsen af objekter til at stå i stedet for noget andet, mens andre forestillinger ikke involverer objekter i den rigtige verden (Kind, 2016, p. 4).

Herudover er **prompts** et vigtigt element. Dette omhandler, hvad sætter forestillingerne i gang, fx sproglige udtalelser, følelsestilstande eller vores egne tanker. I denne sammenhæng er **frivillighed** også en vigtig dimension, altså hvorvidt forestillinger opstår frivilligt eller kommer på egen hånd. Her kan man skelne mellem **spontan forestilling** og **bevidst forestilling**, alt efter om forestillingen opstår med eller uden bevidst styring (Walton, 1990, ifølge Liao & Gendler, 2020).

Til sidst er **form** en vigtig dimension (Kind, 2016, p. 4), og særligt her er der forskellige aspekter og forsøg på at opdele forestillingsevnen. En ofte anvendt skelnen er mellem I-imagining og A-imagining (Langland-Hassan, 2020a; Kind, 2016).

I-imagining, eller **imagistic imagining**, referer til brugen af perceptionslignende forestillinger, og kan også beskrives som visualisering eller mentale billeder (Langland-Hassan, 2020a, p. 4f), der kan involvere alle sanser (Nanay, 2021). I-imagining er kort sagt at bruge mentale billeder i tænkning, fx at forestille sig sin morgenmad, når man kommer i tanke om den (Langland-Hassan, 2020a, p. 4f).

A-imagining, eller **attitude imagining**, involverer herimod en kapacitet til at tænke om det mulige, det fiktive og lade som om, selv hvis vi ikke reelt ser forestillinger for os. De to kategorier har en blød overgang med et vist overlap, selvom de begge kan og ofte forekommer på egen hånd. Mange I-imaginings er A-imaginings, der også involverer mentale billeder, og for at forstå forestillingsevnen, kræves derfor en forståelse for begge aspekter (Langland-Hassan, 2020a, pp. 5-8; Langland-Hassan, 2020b, p. 62). Nanay (2021) pointerer at det at forestille sig et objekt for sit indre øje ikke hører under forestillingsevnen, men mentale billeder, en **visualiseringsevne**, der trods navnet indebærer alle sanser. Her aktiveres perceptuelle repræsentationer ikke direkte af sensorisk input, men enten bevidst eller indirekte af sensorisk input, såsom gennem

associationer. Nanay (2021) fastholder, at visualiseringsevnen og forestillingsevnen ikke er det samme, idet forestillingsevnen er en bevidst handling, hvorimod visualiseringsevnen ofte sker automatisk. Mentale billeder, som flashbacks, kan ifølge hende ikke siges at omhandle forestillingsevnen, men skyldes blot visualiseringsevnen (Nanay, 2021). Men ifølge Smith (2008) at vores forestillinger ikke noget, vi behøver at være bevidste om, men hjernen gør dette helt automatisk, når vi slækker på opmærksomheden, bl.a. i form af dagdrømme (Smith, 2008, p. 71), hvilket er i modstrid med Nanays (2021) skarpere skelnen. Ligeledes lægger både Kinds (2016) frivillighed-dimension og begrebet spontan forestilling op til, at der også er plads til dette mindre kontrollerede aspekt. I forlængelse af Langland-Hassans (2020a; 2020b) udlægning kan Nanays (2021) afgrænsning antages at være en skarp skelnen mellem mentale billeder, i form af I-imaginings, og forestillingsevnen i form af A-imaginings. Men selvom de to kategorier bør fastholdes som hver deres ting, medfører de mange overlap, at de alligevel ikke kan adskilles så skarpt fra hinanden, men er beslægtede, men forskellige, fænomener. Andre pointerer dertil, at visualiseringsevnen mangler det mere kreative aspekt, der er essentielt for forestillingsevnen, og af denne grund ikke kan sidestilles (Thomas, 1999, p. 237; O'Connor, 05, p. 235).

Denne skelnen mellem forestillingsevnen som noget aktivt, intentionelt og kreativt, og visualiseringsevnen, eller I-imaginings, som mere passiv, spontan og billedlig, vil jeg have for øje igennem min undersøgelse, da denne nuanceforskel forekommer som en essentiel dimension at tage højde for.

1.2.1.2 Forestillingen af fremtiden

Idet dette projekts formål er at forså forestillingens rolle i beslutninger, har jeg særligt søgt litteratur, der undersøger, hvordan vi forestiller os hypotetiske fremtidsscenerier. I mit forsøg på at danne overblik over fænomenet, er jeg stødt på utallige termer, der alle beskriver det at tænke om og forestille sig fremtiden. Foruden imagination og mental imagery anvendes ord som Propection, Future thinking, Possibility thinking, Future Mental time travel, (Episodic) Foresight, Forecast, Anticipation, Prediction, Expectations, Hypothetical thinking, (Episodic) Simulation, Episodic future thinking og Fantasy. Alle disse har nuanceforskelle, men vil overordnet blive omtalt som forestillinger om fremtiden, men med benyttelse af de konkret anvendte termer, hvor de er relevante.

1.2.2 “Beslutningstagning”

Helt simpelt refererer beslutningstagning til ”det at tage beslutninger” (Den danske ordbog, 2008). Beslutningstagning som begreb anvendes dog særligt indenfor den kognitive psykologi, og i APAs definition af decision making, beskrives det som:

“Den kognitive proces at vælge mellem to eller flere alternativer, lige fra relativt simple (fx bestille et måltid på restaurant) til komplekse (fx vælge ægtefælle)” (APA, n.d.).

Beslutningstagning er dog relevant for mange områder af psykologien, herunder også retninger, der interesserer sig for menneskets livsforløb, agens, identitet og meningsdannelse.

Beslutningstagning i den kognitive psykologi undersøges ofte sammen med vurderinger og deduktiv logik. I disse tilfælde bruges “beslutning” om valg, der sjældent er af personlig relevans, men oftere omhandler, hvilket hypotetisk scenarie folk foretrækker (e.g. Matlin & Farmer, 2017, p. 446; Tversky & Kahneman, 1974). Jeg er dog hovedsageligt interesseret i beslutninger, der er vedkommende for vores eget liv, både relativt simple valg og mere komplekse valg, og vil derfor tale om beslutninger i livsnære situationer igennem projektet.

Da beslutningstagning er et omfattende felt, afgrænser jeg mig til at dykke ned i en enkelt beslutningsteori. Jeg har her valgt Kahnemans udlægning af beslutninger, idet Kahneman kan argumenteres at være den mest prominente forfatter indenfor beslutningstagning. På Scopus er Kahneman refereret til over 100.000 gange, og på APA psychINFO er Tversky & Kahneman’s (1974) artikel ”Judgement under uncertainty: Heuristics and biases” den mest citerede artikel for ”decision making”, efterfulgt af Kahnemans (2013) bog ”At tænke, hurtigt og langsomt”. Ligeledes dominerer Kahneman og Tversky både i psykologiske lærebøger, fx Matlin & Farmer (2017, p. 457ff) og overblik over beslutningstagningsteori, fx van der Pligt (2001), hvor alle andre deskriptive teorier blot præsenteres som ”andre teorier” (p. 3313). Kahnemans tanker om beslutningstagning har dermed en stor indflydelse på, hvordan beslutningstagning generelt anskues, og jeg håber dermed på, at Kahnemans beslutningstagning ikke blot kan sige noget om hans teori, men være eksemplarisk for en typisk forståelse af beslutninger.

1.2.3 “Hvordan kan man forstå”

Ifølge Bertelsen (2001) kan man skelne mellem to typer erkendelsesinteresse i psykologien, der guider forskning. Med en **pragmatiske erkendelsesinteresse** søger man at intervenere eller behandle psykiske fænomener, mens man med en **teoretisk erkendelsesinteresse** ønsker at forstå eller forklare fænomener, både i sig selv men også hvordan de indgår med andre fænomener (Bertelsen, 2001, p. 2). I dette projekt har jeg en teoretisk erkendelsesinteresse, idet jeg netop er interesseret i at forstå forestillingsevnen, beslutningstagning og deres samspil.

Med henblik på at få en forståelse herfor, har jeg valgt at skrive et teoretisk speciale frem for at lave en empirisk undersøgelse. I et teoretisk projekt undersøges en problemstilling ved at analysere teoretiske tekster og eller forskning, der udgør empirien med det typiske formål at opnå en ny eller bedre forståelse af psykiske fænomener; teoretisk eller konceptuelt (Dammeyer & Bøttcher, 2022, pp. 34-36). Jeg finder det teoretiske speciale egnet til at undersøge min problemformulering, idet jeg ønsker at få en overordnet forståelse af disse to fænomener og forholdet imellem dem. For at forstå et koncept som forestillingsevnen og beslutninger med så mange forskellige aspekter, variationer og faktorer, ville det kræve en mere indsnævret interesse, et enormt sample eller en komprimeret generaliserbarhed at kunne konkludere noget om deres relation empirisk. Jeg finder derfor det teoretiske speciale som et relevant udgangspunkt, grundet et ønske om en mere generel undersøgelse af fænomenernes relation.

1.2.3.1 Teoretisk eklekticisme og videnskabsteori

Psykologien består af et væld af paradigmer og teorier, der interesserer sig for mange af de samme fænomener og kan have både overlap og modstridende fortolkninger. Ifølge Bertelsen (2001) er denne flertydighed i psykologien en følge af den kompleksitet, psyken består af, og en videnskabelig sundhed. De mange forskellige forståelser kan med fordel anvendes til at belyse psykiske fænomener fra forskellige vinkler og med fokus. I denne integrering af forskellige teoretiske perspektiver bliver flertydigheden en styrke, der kan tilvejebringe en bredere forståelse (Bertelsen, 2001, p. 3-5). Når forskellige felter, teorier og typer af viden udvælges og sammensættes, beskriver Sonne-Ragans (2015) dette som **eklekticisme** (p. 33), herunder er **teoretisk eklekticisme** når forskellige teorier anvendes i undersøgelsen af et fænomen. Teoretisk

eklekticisme søger at kombinere og integrere forskellige teorier med henblik på at give en dybdegående, nuanceret beskrivelse af et genstandsfelt (Sonne-Ragans, 2015, p. 37).

Der ligger i denne tilgang et pluralistisk videnssyn og antagelse om, at alle teorier og perspektiver er lige gyldige, at videnskab er ufuldstændigt og at virkeligheden aldrig kan beskrives fyldestgørende af en enkeltstående teoretisk retning. Teoretisk eklekticisme kan med fordel anvendes til at finde nye sammenhænge og forståelser, eller til kritisk at sammenholde forskellige perspektiver for at vurdere forklaringsværdien af teorier og konsekvensen ved at anvende dem (Sonne-Ragans, 2015, p. 37f, 40-42).

Der findes dog også forbehold for eklekticismen. Den kan anses som en inkonsistent, usystematisk sammenstyknings af uforenelige teorier. Det er derfor vigtigt aktivt at reflektere over teoriernes ligheder og forskelle, samt afklare anvendte termer (Sonne-Ragans, 2015, p. 39f).

I tråd med denne pointe pointerer Baldursson, Pedersen og Kristensen (2013) at man kan se videnskabelig undersøgelse som et puslespil, hvor teorier er brikker, der afslører hver deres bid af en større helhed. Fænomenet danner rammen, hvori forskellige perspektiver sættes ind, og selv upræcise og gamle teorier kan være hensigtsmæssige, hvis det tilvejebringer en større forståelse for fænomenet. Formålet er ikke at afbillede verden præcist, men at tilnærme sig sandheden og opnå forklaringer der er "sande nok" (Baldursson et al., 2013, p. 10-12).

Denne proces med at søge en forståelse, der kan forklare et fænomen, kan beskrives som en abduktiv tilgang. **Abduktion** starter med en observation, der skaber undren, som herefter forsøges fortolket i lys af foregående teorier og viden. Man søger den bedste forklaring eller beskrivelse på et fænomen, der kan tilvejebringe forståelse (Brinkmann, 2012, p. 70; 83f). Abduktion kan i så fald kombineres med eklekticismen ved at holde forskellige løsningsbud op mod hinanden eller forsøge at kombinere og sammenfatte forklaringer ved hjælp af forskellige teorier.

Ifølge Bertelsen (2001) kan man til et sådan formål med fordel udvælge teori aktivt, der søger at belyse psykologiske fænomener fra hver deres side (p. 5, 11-13). For at indsnævre projektet, har jeg derfor udvalgt to psykologiske retninger med forskellige tilgange til psykologiske fænomener, som jeg vil anvende til at belyse problemstillingen; et kognitivt og et narrativt perspektiv.

1.2.3.2 Kognitiv psykologi

Kognitiv psykologi er en teoretisk retning, der fokuserer på folks tankeprocesser som forklaring til psykologiske problemstillinger. Tænkning involverer en manipulation af vores indre repræsentationer af den eksterne verden, og disse indre repræsentationer er i høj grad den kognitive psykologis analyseobjekter (Matlin & Farmer, 2017, p. 2, 14f). Mentale processer forsøges opdelt i individuelle komponenter, eller mentale moduler, der kan identificeres og undersøges gennem videnskabelig metode. Teorier indenfor kognitionspsykologien omhandler, hvad disse moduler er og hvordan de kommunikerer (Coltheart, 2008), og en kerneantagelse i kognitiv psykologi er, at menneskets sind principielt kan afdækkes gennem videnskabelig undersøgelse af disse (Lu & Doshier, 2007).

Den kognitive psykologi slog særligt igennem med den kognitive revolution i slutningen af 1930'erne, der var et opgør med behaviourismen og dets skarpe fokus på stimuli, reaktioner og ydre observerbar adfærd. Den kognitive psykologi mente, at faktorer som interne repræsentationer og individets viden om miljøet burde gives mere fokus for at forstå menneskelig tænkning og handling (Matlin & Farmer, 2017, p. 7-11; Bruner, 1990, p. 2). Hvor behaviorismen så mennesket som en ren tavle, anvender den kognitive psykologi i stedet ofte en computermetafor til at beskrive hjernen med ordvalg som informationsprocessering og lagring (Matlin & Farmer, 2017, p. 16f).

Den kognitive psykologi har forskellige tilgange, herunder viden fra computersimulering, en eksperimentel undersøgelse af kognition og en neurologisk tilgang, der anvender neurobiologiske metoder som hjernescanning og casestudier af hjerneskader til at opnå viden om hjernens struktur og funktionelle operaring. De tre tilgange er oftest forbundne og anses som komplementære (Lu & Doshier, 2007; Matlin & Farmer, 2017, pp. 18-20).

Grundet den kognitive psykologis store interesse for beslutningstagning, og at beslutningstagning af APA (n.d.) netop defineres som en kognitiv proces, finder jeg dette perspektiv essentielt for projektet. Ligeledes er vores indre, mentale repræsentationer nødvendige for overhovedet at kunne forestille os noget, og jeg finder derfor den kognitive psykologi egnet til at give indblik i, hvad forestillingsevnen er og hvordan vi er i stand til at forestille os fremtiden.

1.2.3.3 Narrativ psykologi

Narrativ psykologi er en gren af psykologien med Jerome Bruner som en af dens centrale foregangsmænd, der anså narrativer og meningsdannelse som et kerneområde i psykologien (Brockmeier, 2012, p. 442; Bruner, 1990, p. 33). Definitionen af narrativ psykologi kan til tider være flydende, da den trækker på et bredt repertoire af tanker om narrativs funktion og natur og med forskellige syn på, hvad narrativ overhovedet er. Tilfælles har de, at de interesserer sig for menneskets intention og meningsdannelse, meget ligesom kulturpsykologien overordnet, men ved at undersøge narrativer og historiestruktur (Schiff, 2006, p. 20f). Den kulturelle psykologi har, ligesom den kognitive psykologi, dybe rødder i psykologien og trækker på et bredt felt, herunder filosofi, lingvistik, sociologi, antropologi og psykologiens andre grene (Shweder, 1991, p. 30). Den blev særligt strømlinet til en fælles retning ifm. den kognitive revolutions dominans i 1960'erne. I starten repræsenterede revolutionen et opgør med behaviorismens negligering af intention og mentale repræsentationer for at bringe mennesket og mening tilbage i studiet af psyken. Men Shweder (1991) kritiserer kognitionspsykologien for at være blevet for optaget af en søgen efter matematiske formler for psyken og en central processeringsmekanisme. Menneskets og dets intentionelle verden forsvandt til fordel for en søgen efter universalitet, ofte bundet på vores biologi (Shweder, 1991, p. 18, 1f, 24). I stedet for en biologisk tilgang til psyken, mener Bruner (1990) at kultur og menneskets søgen efter mening er nøglen til at forstå menneskets handlinger, mens biologien blot er begrænsninger. Menneskets meningsdannende systemer eksisterer allerede i vores sprog og kultur, bl.a. i form af narrativer, og psykologien bør fokusere sit fokus her (Bruner, 1990, p. 20f, 11).

Jeg anser den narrative psykologi både som en god modvægt til kognitionspsykologien og et perspektiv, der kommer ind på mere kulturelle og livshistoriske perspektiver. Den narrative psykologi kan bidrage med et blik på, hvordan vi fortæller historier om vores liv, der kan give en forståelse af, hvordan vi forestiller os fremtiden. Idet den narrative psykologi og dets definition netop kan være flydende, vil jeg i projektet trække på teorier omhandlende narrativer, der også falder indenfor andre områder, som kulturpsykologi og filosofi.

1.2.4 Sammenfatning

Både den kognitive såvel som narrative psykologi interesserer sig for, hvordan vi kan forstå beslutninger og forestillingen om fremtiden, og jeg finder det derfor interessant at holde disse op mod hinanden ved igennem projektet af trække på de mest anvendte og relevante teorier om fænomenerne. Dette gøres jf. Sonne-Ragans (2015) med henblik på kritisk at sammenholde de forskellige perspektiver, herunder mht. forklaringsværdi og implikationer, men også for at finde nye sammenhænge og forståelser.

Ud fra ovenstående afgrænsning, kunne en mere præcis problemformulering derfor lyde: *Hvordan kan man forstå forestillingsevnen, herunder særligt forestillingen af fremtiden, og dens rolle i beslutninger i vores liv ud fra et kognitivt og narrativt perspektiv?*

1.3 Opbygning

I problemformuleringen ligger en antagelse om, at forestillingsevnen spiller en rolle i beslutningstagning. Et simpelt forhold mellem de to kan illustreres således:

Forestillingsevne $\rightarrow$ beslutning

idet de to elementer formodes relaterede, og jeg ønsker at undersøge forestillingsevnen *inden* eller *under* beslutninger, snarere end efterfølgende, hvor vi i stedet taler om fortrydelse eller kontrafaktisk tænkning.

I denne relativt simple opstilling kan jeg se fire relevante områder at undersøge, hvis jeg skal forstå forestillingsevnsens rolle i beslutningstagning, illustreret her:

A C B
(D) $\rightarrow$ Forestillingsevne $\rightarrow$ beslutning

Element A: Hvad er *forestillingsevnen* overhovedet? Hvad ved vi om denne evne og hvordan konceptualiseres den?

Element B: Hvordan tager vi *beslutninger*? Hvilke forhold er vigtige i beslutningstagning og hvorfor vælger vi, som vi gør?

Element C: Hvad karakter har *forholdet mellem forestillingsevnen og beslutninger*? Har forestillingsevnen betydning før og under beslutningstagning, hvordan kan vores forskellige beslutninger påvirkes heraf, og hvordan (eller *kan*) de to områder forenes?

Element D: Er der eventuelt nogle *forudgående* faktorer eller forhold, der påvirker forestillingsevnen og derigennem beslutninger?

Disse elementer lader jeg forme projektet fremadrettet, så det består af fem dele:

- Denne indledende del, der forklarer rammen for projektet
- Del A, der undersøger hvordan forestillingsevnen kan konceptualiseres i en kognitiv- og en narrativ forståelse
- Del B, der giver et oprids af Kahnemans beslutningsteori såvel som teoriens begrænsninger
- Del C, der undersøger, sammenholder og diskuterer forskellige perspektiver på forestillingsevnenes rolle i beslutningstagning, hvorunder element D også bliver diskuteret
- En afsluttende del, hvor trådene fra projektet flettes sammen til en refleksion af projektets styrker og svagheder, en perspektivering og konklusionen på projektet.

2.0 Del A: Forestillingsevnen

I denne del ønsker jeg at undersøge, hvordan forestillingsevnen og forestillinger om fremtiden kan konceptualiseres og forstås ud fra et kognitivt og et narrativt perspektiv samt hvordan disse kan hjælpe med at forstå, hvad forestillingsevnen er. Her indblendes til sidst også overordnet teori om forestillingsevnen, som præsenteret i begrebsdefinitionen i afsnit 1.2.1.

2.1 Den kognitive tilgang

I dette afsnit gennemgås teorier, fund om og konceptualiseringer af forestillingsevnen, der falder indenfor et kognitivt perspektiv. Grundet mit fokus på forestillingsevnenes relation til fremtiden, tages der udgangspunkt i koncepter indenfor fremtidstænkning, herunder den ofte anvendte konceptualisering Mental Time Travel.

2.1.1. Mental Time Travel og teatermetaforen

Mental Time Travel (herfra **MTT**) blev introduceret af Suddendorf & Corballis (1997) og referer til menneskets kognitive evne til mentalt at projicere sig selv ind i fortiden eller fremtiden (Suddendorf & Corballis 1997 ifølge Suddendorf & Corballis, 2007, p. 299). Forskningen i MTT har tidligere fokuseret på særligt evnen til at forestille os fortiden, men med Suddendorf og Corballis (2007) ønskede forfatterne at vække interesse for den fremtidige dimension, kaldet **Future Mental Time Travel** (herfra **FMTT**). De har et evolutionært blik på FMTT og anser det som den ultimative adaptive funktion, hvis fleksibilitet kan forberede os på situationer, vi endnu ikke har mødt. FMTTs primære rolle er at gøre os i stand til at forberede os på mulige fremtidsscenarier (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 299, 302).

Suddendorf & Corballis (2007) mener, at MTT forudsætter en sammensætning af forskellige kognitive færdigheder, og beskriver dette med en teatermetafor. Scenen for MTT udgøres af **arbejdshukommelsen**, herunder den **visuospatiale skitseblok** og **fonologiske sløjfe**, der er dele af arbejdshukommelsen, der kan fastholde hhv. midlertidig visuel og auditorisk information (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 307-310). Som en tilføjelse hertil foreslår Schacter & Addis (2007), at denne scene lige så vel kunne være **den episodiske buffer**, der er en tilføjelse til Baddeley's (2000) model af arbejdshukommelsen (Schacter & Addis, 2007, p. 332). Den episodiske buffer er en begrænset opbevaringsplads til information, der forbinder information fra langtidshukommelsen med andre systemer til en forenet episodisk repræsentation, og er derfor velegnet til at simulere fremtidige hændelser. FMRI viser ligeledes, at området ved medial BA10, der attribueres som den episodisk buffers hjernecenter, viser øget aktivitet i fremtidssimulering (Schacter & Addis, 2007, p. 332).

MTTs "manuskript" mener Suddendorf og Corballis (2007) udformes af information gemt i vores **langtidshukommelse**. Forestillingsepisoder følger ofte et script eller narrativ, og hukommelsen anvendes til at kombinere forskellige dele til meningsfuld fortælling via disse (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 307f).

På scenen optræder skuespillere, bestående af os selv såvel som andre mennesker, og MTT forudsætter derfor også **Theory of Mind** (herfra ToM), der er en kognitiv evne der muliggør fortolkning af, hvordan andre tænker og vil opføre sig i hypotetiske scenarier. Herudover skabes et set, bestående af fysiske objekter, og MTT kræver dermed også en basal forståelse af objekters fysik (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 308f).

Bag denne konstruktion af fremtiden optræder en instruktør. Ligesom en instruktør intentionelt sætter scenen og giver feedback til forbedring, kan vi konstruere fremtids-scenarier på et væld af forskellige måder, som vi herefter vurderer sandsynligheden og ønskværdigheden af. Vi udvælger vigtige fremtidsbegivenheder, som vi øver og udøver i vores hoveder. Dette er styret af **metakognition**, der gør os i stand til at reflektere over vores egen tænkning (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 309f).

Bag alt dette sidder en eksekutiv producer, der involverer **eksekutive funktioner** såsom evnen til at inhibere impulser til fordel for langsigtede mål, fx ved at vælge at træne med forventningen om en fremtidig gavn, selvom man ikke ønsker det i øjeblikket. Alt dette kan dertil broadcastes ud til andre ved at kommunikere om og planlægge handlinger i fremtiden med andre (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 310).

MTT undersøges oftest som en bevidst, frivillig proces, men MTT kan også opstå spontant uden anstrengelse. I et studie, hvor deltagere førte dagbog med deres MTT og svarede på et spørgeskema om dets form, fandt Berntsen & Jacobsen (2008), at FMTT opstod uden et forsøg på at forestille sig fremtiden omtrent lige så hyppigt som intentionel FMTT (p. 1093; 1100). Der ses i den kognitive tilgang altså også en rangering af frivillighed i forestillinger, jf. Kinds (2016) frivillighedsdimension.

2.1.2. Taksonomi af fremtidstænkning

Szpunar, Spreng & Schacter (2016) pointerer, at der er mange forskellige elementer i FMTT, og forsøger at opstille en taksonomi for denne. De inddeler FMTT i 4 typer: **Simulation**, der er mentale repræsentationer af fremtiden, **forudsigelse**, der er en bedømmelse af sandsynlighed for et udfald eller ens reaktion herpå, **intention**, hvor man sætter mål, og **planlægning**, hvor man identificerer forskellige handlingstrin (Szpunar et al, 2016, p. 22). Hver type kan dertil anses som på et spektrum mellem episodisk og semantisk. Det **episodiske** aspekt kommer til udtryk ved at relatere til specifikke autobiografiske hændelser i fremtiden, mens det **semantiske** relaterer til en general og abstrakt viden om, hvordan verden vil se ud i fremtiden.

Selve evnen til at forestille sig fremtiden er hvad forfatterne ville betegne som simulation; en konstrueret mental repræsentation af enten et specifikt autobiografisk scenarie, en semantisk forestilling eller noget imellem de to. FMTT anvendes ofte synonymt med simulering, selvom FMTT også involverer planlægning, intention og forudsigelse (Szpunar et al, 2016, p. 22f).

2.1.3. Simulering og hjernens default mode network

Simulering kan helt overordnet forstås som mentale repræsentationer af den virkelige verden, der understøtter evnen til at forestille os noget overhovedet, både ægte og hypotetiske hændelser. Snarere end en proces adskilt fra MTT, kan simulering derfor ifølge Carroll (2020) anses som den bærende funktion i MTT. Forskellige simulerede komponenter bindes i MTT sammen med et "hvad", "hvornår" og "hvor", hvormed det bliver et scenarie, som man mentalt kan opleve eller "rejse til" (Carroll, 2020, p.38). Simulation, MTT og perspektivtagning er ifølge Carroll (2020) del af et fælles neuralt system, en form for forestillingsnetværk, nemlig hjernens default mode network (herfra DMN). DMN genererer mentale repræsentationer af det nuværende og de umiddelbare sansoplevelser og gør det muligt for hjernen at simulere fremtidsscenarier (Carroll, 2020, p. 38, 32). I neuroimaging viser et kernenetværk af hjerneregioner øget aktivitet, når folk bliver bedt om at forestille sig for- og fremtid, herunder posterior cingulate-, lateral parietal- og temporal associations cortex, medial temporallapper samt medial prefrontal cortex (Carroll, 2020, p. 35), hvor BA10 befinder sig (Burgess & Wu, 2013). Disse regioner svarer i høj grad overens med områderne, der betegnes som DMN (Schacter, Benoit & Szpunar, 2017, 4f). Hippocampus spiller tilsyneladende også en rolle og reagerer på elementer, der er nye eller usædvanlige, hvilket peger på en relation mellem hippocampus og "event novelty". Patienter med skade på hippocampus har desuden ofte vanskeligt ved at forestille sig fremtidige hændelser, der igen peger på, at hippocampus er involveret. Dog finder alle studier ikke dette, og hippocampus' rolle er stadig under debat (Schacter et al 2017, 4f).

2.1.4. Hukommelse, episodisk fremtidstænkning og den semantiske scaffolding hypotese

Som tidligere nævnt er langtidshukommelsen essentiel for forestillingsevnen. Man kan her skelne mellem to typer hukommelse: Den episodiske hukommelse og den semantiske hukommelse. Den episodiske hukommelse ligger bag vores evne til at huske vores personlige fortid og støtter simulationen af fremtiden ved at kombinere elementer fra tidligere oplevelser på fleksibel vis til repræsentationer af hændelser, der kunne forekomme i fremtiden (Atance & O'Neill, 2001, p. 533; Schacter et al, 2017, p. 2). En af de kognitive konceptualiseringer, der forsøger at indfange vores kapacitet til at forestille os fremtiden, beskrives derfor som **episodisk fremtidstænkning**, hvor vi forestiller en hypotetisk, simuleret hændelse i vores personlige fremtid (Schacter et al.,

2015, p. 1), og beskriver denne som evnen til at opleve en hændelse på forhånd ved at udnytte det episodiske hukommelsessystem (Atance og O'Neill, 2001, p. 533).

Episodisk fremtidstænkning er stadig et hyppigt brugt begreb til at konceptualisere fremtidstænkning (e.g. Schacter et al., 2017; Schacter et al., 2015). Der ligger i konceptualiseringen dog et fokus på det episodiske element, hvis monopol på fremtidstænkning sættes spørgsmålstegn ved. Man kan foruden episodisk fremtidstænkning også tale om semantisk fremtidstænkning, som Szpunar et al (2016) pointerer i deres taksonomi. Man så bl.a. at en patient, der grundet hjerneskade ikke kunne benytte autobiografisk viden eller forestille sig, hvad de ville lave i fremtiden, stadig kunne forestille og tænke på generelle problemer om fremtiden som global opvarmning (Szpunar et al, 2016, p. 25). Dertil pointerer taksonomien, at episodiske og semantiske aspekter ofte vil samarbejde om at simulere fremtiden i forskellig grad (Szpunar et al, 2016, p. 22; 25). Episodisk fremtidstænkning som begreb har dermed den begrænsning, at det kan diskuteres, om den nødvendigvis er udelukkende episodisk eller en sammenblanding af episodiske og semantiske elementer. Man ser bl.a. hos individer med en hjerneskade, der påvirker den semantiske hukommelse, at selv hvis den episodiske hukommelse er upåvirket, udviser de markante problemer med at forestille sig fremtidige oplevelser, og semantisk hukommelse fremstår derfor også som en essentiel del af fremtidstænkning. Dette kaldes den **semantiske scaffolding hypotese**, der antager, at semantisk hukommelse danner ramme for fremtidstænkning (Schacter et al 2017, p. 4). Irish (2016) pointerer, at episodisk hukommelse i MTT ikke kan adskilles fra semantisk hukommelse, men bør anses som en essentiel del af fænomenet. Semantisk hukommelse guider i mange tilfælde simulation; for at kunne forestille sig en hypotetisk rejse til Frankrig, kræves en semantisk viden om landet (Irish, 2016, p. 402). Når man skal forestille sig fremtiden, skal man også typisk tilgå generel personlig viden, der hører til den semantiske hukommelse, før man kan generere episodiske detaljer, herunder skemata, konceptuel og affektiv viden (Schacter et al., 2017, p. 4).

Abraham & Bubic (2015) går skridtet videre og opstiller en model, der antager, at alle aspekter af forestillingsevnen har rod i den semantiske hukommelse, herunder episodisk fremtidstænkning og kreativ tænkning. Man bør ifølge dem fokusere mindre på forestillingsevnen's episodiske aspekter, idet den semantiske hukommelse og konceptuel viden har en central rolle i forestillingsevnen, og den semantiske rod forener de forskellige aspekter af forestillingsevnen (Abraham & Bubic, 2015, p. 1-3).

2.1.5. *Continuism og discontinuism*

Langtidshukommelsens rolle i forestillingsevnen har medført diskussioner om, hvorvidt forestillingsevnen og episodisk hukommelse essentielt er udtryk for den samme kognitive evne, betegnet **continuism**, eller om de er to adskilte processer, betegnet **discontinuism**. En ekstrem tilhænger af discontinuism ville mene, at FMTT og hukommelse er så drastisk forskellige, at de repræsenterer to helt adskilte processer, og ekstrem tilhænger af continuism, at der ingen forskel er på hukommelse og forestillinger. En moderat tilhænger af discontinuism anerkender derimod, at fællestræk forekommer, men insisterer på, at forskellene er så store, at de bør ses som adskilte processer, mens en moderat tilhænger af continuism mener forskellene er små nok til, at det er meningsfuldt at se dem som underlagt samme proces, der glider over i hinanden. Diskussionerne er særligt på dette sidstnævnte plan, idet der er bred konsensus om, at der er både vigtige ligheder og forskelle mellem episodisk hukommelse og FMTT, men spørgsmålet er, om disse forskelle blot er et spørgsmål om grad eller udtryk for kvalitative forskelle i de to processer (Michaelian, 2016, p. 64).

Addis (2020) betegner sig selv som tilhænger af continuismen, da hun anser hukommelse og forestillingen af fremtiden som processer underlagt samme overordnede simulationssystem. Mere specifikt er hun tilhænger af **constructive episodic simulation**, der antager, at i stedet for se forestillingsevnen som afhængig af episodisk hukommelse, mener hun at både minder og forestillinger er *undertyper* af de samme neurokognitive processer. I denne teori understreger Addis den semantiske videns rolle i opbygningen af fremtidsscenarier, herunder gennem skematisk indhold, der danner ramme for simuleringen på samme måde som når vi husker fortiden (Addis, 2020, p. 234, 239), meget ligesom Irish (2016) pointerer om FMTT.

Addis (2020) ser både MTT, kreativitet, narrativ forståelse og ToM som underkategorier af simulering, der alle udspringer fra DMN. Addis foreslår derfor, at vi har at gøre med et domænegenerelt simulationssystem, når vi taler om MTT og andre relaterede forestillinger. Alle disse arbejder med samme information, i høj grad **skemata**; komplekse vidensstrukturer og associative netværk, der organiserer abstraherede repræsentationer og udvikles med oplevelse. Disse anvendes til at opbygge simuleringer af fremtidige oplevelser, og i simuleringen sker et dialektisk samspil mellem de to, hvor de påvirker hinanden (Addis, 2020, p. 234, 244, 253f).

Ifølge Addis (2020) varierer simulationer på et spektrum mht. deres associative styrke og i hvor høj grad de anvender skemata. Fremtidssimulering opdeles i 3 typer: **Generelle, rutinerede fremtidshændelser**, der har en høj grad af associativ styrke, idet vi har let tilgængelig information fra nylige rutiner. **Specifikke, sandsynlige fremtidshændelser** er lette at forestille sig, men kræver mere anvendelse af skemata og har lavere detaljering og klarhed. **Usædvanlige fremtidshændelser** er særdeles detaljесvage, idet det er sværere at simulere hændelser, man er ukendt med, og her afhænger vi i høj grad af skemata (Addis, 2020, p. 247-249).

Herimod er Debus (2016) tilhænger af discontinuism og mener, at der er væsentlige forskelle mellem episodisk hukommelse og forestillingen af fremtidige episoder, idet hukommelsen beskæftiger sig med hændelser, vi antager som sande, og forestillings- evnen med scenarier, der blot er mulige (Debus, 2016, p. 145), jf. Kinds (2016) pointe om, at forestillingsevnen ikke er optaget af sandhed. Forestillinger repræsenterer ikke reelle hændelser, men blot muligheder. Debus pointerer dog også, at de to relation påviser, at det er vigtigt at forstå bedre hvorfor og hvordan de to er beslægtede, men at deres forskelle er mindst lige så vigtige at have for øje (Debus, 2016, p. 145).

2.1.6 Opsummering på det kognitive perspektiv

Forestillingsevnen omtales ofte som MTT, FMTT eller episodisk fremtidstænkning indenfor den kognitive psykologi. Teatermetaforen, ligesom i definitionerne redegjort for i afsnit 1.2.1 benyttes for at pointere de forskellige kognitive systemer, der i samarbejde muliggør FMTT, herunder arbejdshukommelsen, langtidshukommelse, ToM, metakognition og eksekutive funktioner. Der er forskellige aspekter af FMTT, herunder både en bevidst og en spontan version, og FMTT kan opdeles i simulation, forudsigelse, intention og planlægning, hvor særligt simulation ses som synonymt med FMTT. Hvad hovedsageligt guider denne simulation er DMN, der også kan anses som drivkraften bag perspektivtagning, kreativitet og narrativ forståelse. Mange anser forestillingsevnen og hukommelsessystemet som forbundne, men graden er diskuteret. Episodisk hukommelse kombinerer personlig information til nye scenarier, og den semantiske hukommelse er også vigtig og måske roden eller ramme til forestillingerne. Dette kan bl.a. være igennem brugen af skemata, og forestillinger og skemata påvirker hinanden indbyrdes. Nogle typer af fremtidsforestillinger, som rutiner, anvender skemata mindre, mens andre, som usædvanlige hændelser, er sværere at forestille sig og i højere grad afhænger af disse.

2.2 Den narrative tilgang

I de kognitive teorier så vi, hvordan viden om systemer som arbejds- og langtidshu-kommelse, DMN og simulering tillader os at forestille os fremtiden. Ifølge Brockmeier (2009) placerer disse kognitive teorier dog mening i hovedet, hvilket afskærer det fra kultur og historicitet, og udgør derfor en mangelfuld forklaring på menneskelig ople-velse og handling. I en narrativ forståelse kan man i stedet se narrativer som menings-dannelsesressourcer, der gør det muligt at forstå handlingspotentialer, valg og fore-stillingsevnen (Brockmeier, 2009, p. 218, 213). I dette afsnit vil jeg derfor give den narrative udlægning af, hvordan vi kan anskue forestillingsevnen.

2.2.1 Narrativ tænkning

Bruner (1986) mener, at man kan skelne mellem to komplementære tænkningsformer med vidt forskellige implikationer for vores oplevelse af verden. Disse to typer tænk-ning kan ikke reduceres til hinanden, men bør begge tages hensyn til, hvis man ønsker at forstå diversiteten i menneskets tankemønstre (Bruner, 1986, p. 11).

Paradigmatisk tænkning er en formel, matematisk type forklaring, der i høj grad består af logisk ræsonnement og ses blandt andet i videnskaben, men som vi også be-nytter os af på daglig basis. Den søger at argumentere, bevise og opnå sandhed, blandt andet gennem abstraktion. Denne tankeform fører til gode teorier, analyser og hypote-ser (Bruner, 1986, p. 11-13).

Narrativ tænkning derimod er mere fantasifuld, omhandler menneskelig intention og dets konsekvenser og åbner op for det hypotetiske og mulige. Den leder til gode histo-rier, troværdige genfortællinger og søger at opnå og overbevise os om dens ”livagtig-hed” (Bruner, 1986, p. 11-13, 26). Disse historier indebærer en kombination af et **handlingslandskab**, med agenter, intentioner, mål, situationer, instrumenter og en for-ståelse for struktur, samt **bevidsthedslandskab**, der involverer en forståelse af andre og egne tanker, følelser og viden (Bruner, 1986, p. 14). Denne type tankegang er i høj grad viklet ind i vores **folk psychology**; vores kulturs forklaring på, hvordan menne-sket fungerer, mulige måder at leve og opføre os, vores overbevisninger om vores sind, motivationer og reaktioner, samt forventninger og målestok for hinandens handlinger. Folk psychology organiserer oplevelse og viden om den sociale verden, og dette gøres netop igennem narrativer (Bruner 1990, p. 13-15; 35).

Narrativer har 3 karakteristika: De er sekventielle, indifferente overfor sandhed og gør afvigelser fra normalen forståelige. Det mest essentielle ved narrativer er deres sekventialitet. Narrativer består af unikke sekvenser af mentale tilstande og hændelser relateret til mennesker som karakterer eller skuespillere. Deres mening ligger i deres placering i en overordnet konfiguration af sekvenser, der kan beskrives som et plot (Bruner 1990, p. 50, 43).

Narrativer kan være rigtige eller opdigtede uden at historien mister sin magt eller mening, idet den narrative tænkning netop ikke forsøger at lede til sandhed, men livagtighed og meningsfuldhed. Narrativer er i høj grad en fortolkningsprocedure, der danner bro mellem det exceptionelle og det almindelige, så afvigelser fra normalen bliver meningsfulde. Her anvendes ofte historier og årsager til at forklare, hvorfor tingene ikke er som de burde, og hvad der bør ske herfra. Narrativer er særligt relaterede til vores kultur og diskurser, og de tager form både igennem tradition, men også igennem vores grundlæggende evne til at forstå og fortælle historier (Bruner, 1990, pp. 45-49). Bruner er en af den narrative psykologis grundlæggere, og hans tankegang er relevant for at forstå narrativ psykologi overordnet og giver ligeledes perspektiv på vores forestillingsevne. Ifølge Bruners forståelse vil forestillinger om fremtiden i høj grad være en kombination af paradigmatiske tænkning, der forsøger at ræsonnere om fremtiden, og narrativ tænkning, der guider forestiller om fremtiden ved at tage historieform, hvor vores kulturelle kontekst i høj grad spiller ind og former vores fortælling. Forestillingsevnen forstået som et indre teater giver ligeledes god mening ift. Bruners udlægning af narrativ tænkning, der kan indeholde plot og karakterer, inklusivt os selv.

2.2.2 Narratives kognitive funktion og den narrative forestillingsevne

Ifølge Brockmeier (2009) er narrativer meningsdannelsesressourcer med rødder i sproget, der gør det muligt for os at forstå menneskets handlingspotentialer, valg og forestillinger (p. 213). Han udlægger forskellige basisfunktioner af narrativer, herunder en kognitiv funktion, hvor narrativer guider vores tænkning og problemløsning med deres refleksive og fantasifulde potentiale. Narrativer ifølge Brockmeier (2012) kombinerer og kondenserer alle sprogets muligheder og skaber ny mening udover det umiddelbare, hvormed de tillader mennesket at navigere i spatiole såvel som tidsmæssige scenarier, der går udover her og nu. De giver hermed form til forestillingsevnen og visioner, herunder scenarier om fremtiden (Brockmeier, 2012, p. 443f).

Brockmeier (2009) bygger videre på Bruners (1986) narrative tænkning og mener, at meningsskabende processer, som narrativ tænkning, har kreativt potentiale i form af en **narrativ forestillingsevne**. Denne kan via narrativer benytte mange forskellige frameworks af mening, både ægte såvel som fiktive, mulige og umulige scenarier, og gå udover vores egne umiddelbare grænser. Denne er knyttet til agens og handlingspotentialer, da vores forestillinger ofte omhandler, hvad vi kan og kunne gøre (Brockmeier, 2009, p. 214, 227f, 224).

Andrews (2016) opererer også med en narrativ forestillingsevne, hvor hun kobler narrativer direkte til forestillingsevnen og mener, at narrativ og forestillingsevnen er uadskilleligt forbundet, endda en kombineret evne holdt sammen af deres fælles forbindelse til historier (p. 15f). Hvad gør det muligt for os at fortælle historier er det samme, der gør os i stand til at forestille os hypotetiske scenarier og er dermed også en form for narrativ forståelse. Denne gør det muligt for os at være både forankret i virkeligheden og transporteret væk fra her og nu ved altid at gøre det med *udgangspunkt* i verden og vores narrative forståelse deraf. Forestillingsevnen udvider det virkelige til det mulige, muliggør tidsrejse ind i mulige fremtider og guider os konstant i hverdagen i fællesskab med vores fornuft og perception (Andrews, 2016, p. 16, 20).

Den narrative psykologi kan altså kobles endnu mere direkte til forestillingsevnen, end Bruner selv gør, i form af en narrativ forestillingsevne, hvor sproget og historiefortælling tager os ud over det umiddelbare og ind i fremtiden og det mulige.

2.2.3 MTT som narrativ genre

Hardt (2018) benytter sig af MTT som begreb, men i modsætning til de kognitive forståelser, pointerer hun, at MTT er en form for narrativ forståelse eller narrativ genre. Hun forsøger som en af de første at undersøge disses indbyrdes forhold, grundet deres mange overlap (Hardt, 2018, p. 535f, 553).

Ifølge Hardt benytter både FMMT og narrativer vores evne til at forstå og rekombinere kausale relationer samt har en eksperimentel komponent, hvor vi forestiller os scenarier. Den centrale forskel er dog, at narrativ ikke nødvendigvis behøver at omhandle os selv, men også benyttes i fiktion. FMTT derimod omhandler specifikt os selv i fremtiden og muliggør agens. **Agens** i Hardts forståelse omhandler, at vi handler af grunde, og det, der gør os i stand til dette, er MTT og narrativ forståelse (Hardt, 2018, p. 535f).

Narrativ forståelse muliggør agens, bl.a. igennem en **refleksiv bevidsthed**; en bevidsthed om, hvem vi er, herunder overbevisninger og ønsker, der giver os grunde til at handle. Denne udgøres specielt af vores **selv**; en enhed, der ikke reelt eksisterer, men er en abstrakt helhed, som vi sammensætter ud fra historier om vores tidligere adfærd. Dette selv sætter herefter ramme for et **autobiografisk narrativ** om, hvem vi er, der guider os og hvorudfra vores handlingsmuligheder udspringer. Vores nuværende position sættes i en narrativ helhed, hvor kun nogle handlinger giver mening. Vi beslutter, hvad vi skal gøre, baseret på en kohærens med historien (Hardt, 2018, p. 535-541).

Nogle af disse kan være store, gennemgribende narrativer, mens andre er korte, hverdagsrelaterede narrativer, som fx at vælge at kradse et sår, fordi noget klør og vi ønsker det skal stoppe (Hardt, 2018, p. 542).

Herudover involverer narrativ forståelse et **perspektiv** og en "cadence" eller **emotional toneslutning**, hvilket er den følelse, vi sidder tilbage med i slutningen af et narrativ. Denne giver os en forståelse af, hvad historien betød for os. Igennem vores følelser forstår vi, hvad mulige handlinger betyder for os, og fortæller os hermed om vores eget forhold til verden og forskellige hændelser, hvad end det er fiktion eller vores egne tanker (Hardt, 2018, p. 544; 549).

MTT kan altså i Hardts (2018) forståelse anskues som en genre af narrativ. Narrativer guider handling særligt igennem vores personlige perspektiv på det, vi forestiller os, samt en oplevet emotionel toneslutning, der giver forestillingerne mening.

2.2.4 Den praktiske forestillingsevne

Smith (2010) tager en filosofisk tilgang til forestillingsevnen og anvender **valg** til at kombinere diskussioner om forestillingsevnen, agens og beslutninger. Man kan ifølge Smith (2010) skelne mellem en forståelse af valg som en mulig handling, der er *fysisk* mulig, og en handling, som individet praktisk talt er i stand til at overveje. Det sidste betegner han en **intern mulighed**. Der er mange flere fysisk mulige valg, **eksterne muligheder**, end vi reelt er i stand til at overveje, og for at kunne forstå valg, må vi derfor forklare, hvordan vi når frem til vores interne muligheder. En mulighed kan sættes i modsætning til hvad Smith (2010) kalder en **førstepersons fantasi**, hvor vi forestiller os valg, som vi reelt ikke anser som handlemuligheder, men blot engagerer os med i meningsløse fantasifulde forestilling. Smith kalder mekanismen, der

præsenterer interne muligheder for os, den **praktiske forestillingsevne**, der guides af vores narrative identitet og normerne, der formes den (Smith 2010 pp. 1-4).

Den **narrative identitet** er ifølge Smith (2010) narrativer udgjort af udvalgte minder og intentioner samt træk, overbevisninger, værdier og andre relevante faktorer, sammensat i enten en narrativ helhed eller i forskellige narrative helheder, der opdateres løbende igennem vores liv. Den narrative identitet tager form af historier, hvis konstruktion og revision er bestemt af forskellige normer, herunder en **tematisk helhed**, der omhandler, at hændelser kun kan danne en sammenhængende historie, hvis de er underlagt et fælles tema, der organiserer hvilke hændelser, minder, træk og oplevelser er vigtige, evt. efter kulturelle skabeloner (Smith 2010, p 10f, 17f. 12f).

Smith hævder, at en handlingskurs for fremtiden er en intern mulighed, når denne passer ind som et muligt tillæg til ens narrative identitet, som en tilføjelse af et kapitel i ens personlige historie. Den praktiske forestillingsevne bliver på mange måder en måde at skabe, vedligeholde og opdatere den narrative identitet ved at præsentere os for muligheder, der indordner sig vores identitet, ønsker, værdier og overbevisninger (Smith, 2010, p. 17f).

Når en ekstern mulighed ikke passer i vores narrative identitet og tematiske udvikling, vil disse få karakter af en førstepersons fantasi, som forekommer os tæt på umuligt reelt at vælge. De forekommer os mere som historier, hvor vi er karakterer, snarere end veje at gå i vores egen historie. Vi læner os tilbage og observerer blot vores fantasier, snarere end at engagere os i rollen (Smith, 2010, p. 18). Forestillingsevnen i Smiths forståelse har dermed både en virkelighedsnær side, i form af en praktisk forestillingsevne med brug af narrativer knyttet til vores identitet og agens, men også en mere flyvsk side, hvor forestillinger har mindre relation til vores liv fremadrettet.

2.2.5 Opsummering på det narrative perspektiv

Vi ser altså, at forestillingsevnen kan anskues som en anvendelse af vores narrative tænkning, og særligt forestillingen af fremtiden kan ses som forbundet med vores narrative evner. Narrativ tænkning er karakteriseret ved at være mere fantasifuld, relateret til historier, intentioner og konsekvenser, og omhandler en livagtighed mere end sandhedsværdi. Narrativ tænkning hjælper til at forklare hvorfor og hvad vi gør herfra, og benytter kulturens forklaringer på, hvordan vi bør leve og hvad vi kan forvente, bl.a. ved at se dette plot for vores indre øje. Narrativer, ligesom forestillingsevnen, gør det muligt for os at transcendere her og nu, både kognitivt i form af tænkning om fremtiden,

men også som en kreativ meningsressource. Vores handlinger giver mening i en større kontekst, der kan ses som en historie med handlingsmuligheder, som vi fremadrettet skal få til at give mening for os. Narrativer gør det muligt ikke kun at tænke om det virkelige, men det mulige, og forestillingsevnen kan ses som styret af denne narrative forståelse. Narrativer er i høj grad relateret til handling og agens, da vi har bestemte grunde til at handle, som vi gør. Man kan herudover tale om en praktisk forestillings-evne, der benytter den narrative identitet som et filter til at sortere i handlinger for os. Vores narrative identitet kan således frasortere handlinger og have betydning for, om det, vi forestiller os, overhovedet overvejes eller snarere forekommer som meningsløse tankeeksperimenter.

2.3 Hvordan kan vi forstå forestillingsevnen?

Ud fra den overordnede teori om forestillingsevnen så vi, at forestillingsevnen er et bredt fænomen, der har mange aspekter til sig, men overordnet omhandler en transcendens af tid, sted og situation til bl.a. alternative nuer og mulige fremtider. På den ene side kan denne evne konceptualiseres som vores kognitive evne til mentalt at konstruere simulationer af fremtiden ved hjælp af hukommelsen, arbejdshukommelsen, eksekutive funktioner og andre kognitive systemer i form af episodisk fremtidstænkning eller FMTT. På den anden side kan evnen til at danne forestillinger anses som forbundet til vores evne til at tænke om muligheder og konstruere fortællinger om fremtiden igennem narrativ forståelse af verden og os selv.

Der er mange aspekter til forestillingsevnen, herunder jf. Kind (2016) frivillighed. Frivilligheds-dimensionen pointerer, at der kan skelnes mellem spontan og bevidst forestilling, og disse to typer ses også i den kognitive forståelse (Berntsen & Jacobsen, 2008). Nanay (2021) mener dog, at forestillingsevnen adskiller sig fra visualiserings-evnen ved at være bevidst, hvor fx flashbacks (eller her, flashforwards) ikke kan anses som forestillingsevnen. Men i en forståelse af MTT som både involverende en spontan og ufrivillig samt bevidst og frivillig form (Berntsen & Jacobsen, 2008), er MTT så ikke kun udtryk for forestillingsevnen, men også visualiseringsevnen, eller er det en for snæver skelnen at anvende frivillighed som afgrænsningpunkt? Dette var netop en dimension som Kind (2016) pointerer kan indsnævre forskellige aspekter af forestillingsevnen som helhed. Intention anses også som et element i forestillingsevnen for Langland-Hassan (2020a), hvor forestillingsevnen dækker over både A- og I-

imaginings. Sidstnævnte kan beskrives som visualiseringsevnen, men er ofte koblet sammen med A-imaginings, der omhandler mulighedstænkning. Med andre ord synes grænsen mellem forestillingsevnen og visualisering at være flydende i den kognitive tilgang, og teorier om simulering fanger i høj grad I-imagining og forestillingsevns anvendelse af mentale billeder. Det samme ses, når forestillingsevnen kobles tæt op ad episodisk hukommelse i form af kontinuisme. Selvom forestillingsevnen og hukommelse kan anskues som det samme, hovedsageligt grundet dets funktionelle anvendelse af visualiseringsevnen, pointerer Langland-Hassan (2020b), at dette i så fald er I-imaginings (p. 66), og at se forestillingsevnen og hukommelse som del af det samme system kan i så fald misse, at der også findes A-imaginings, hvori der ikke nødvendigvis er tale om mentale billeder. Når vi genkalder eller forestiller os vores morgenmad ved I-imagining, mener hverken Langland-Hassan (2020b) eller Nanay (2021) at der er tale om forestillingsevnen, men blot en visualiseringsevne, idet vi ikke engagerer os i tanker om det mulige eller ikke-sande, men blot husker (Langland-Hassan, 2020b, p. 66f). Selve udforskningen af muligheder kan ses som et essentielt element af forestillingsevnen, og dette mulige forsvinder til dels, når der fokuseres på, hvordan dette kognitivt kan lade sig gøre. De kognitive teorier har dermed lidt at sige om A-imagining og mulighedstænkning overordnet.

Simulation som konceptualisering forekommer meget isoleret i øjeblikket og fokuserer på de biologiske mekanismer og hjerneområder ansvarlige, men interesserer sig mindre for den større kontekst, hvor simuleringerne ikke bare er en afkoblet aktivitet, men hænger sammen med dets indhold og hvad, vi forestiller os. Man kan sige, at forestillingsevnen - den underlæggende, kognitive mekanisme - kommer i fokus i kognitiv litteratur. Herimod lægger den narrative psykologi op til at fokusere på *forestillingerne* bag evnen og hvordan dette relaterer til identitet og agens. Her er der i højere grad lagt op til at kigge på *hvorfor* vi forestiller os de ting, vi gør, og hvad de betyder for os i nuet og fremadrettet.

Narrative teorier er stort set udelukkende interesseret i A-imagining og vores forestilling af muligheder, herunder for fremtiden, og har ikke rigtig interesse for visualiseringsevnen. Samarbejde som en dimension af forestillingsevnen jf. Kinds (2016) fanges herudover af en narrativ forståelse, idet narrativer netop ikke er noget individuelt, som udelukkende angår os og vores personlige minder, men i høj grad er relateret til bredere kulturelle idéer og tænkemønstre. Vores forestillingsepisoder kan i høj grad anses som konstitueret af narrativ tænkning, der projekterer os ind i fremtiden, hvorfra

vi vælger med udgangspunkt i et personligt eller autobiografisk narrativ (Hardt, 2018; Smith, 2010) eller forskellige små som store narrativer om handlinger (Hardt, 2018). Med andre ord er der fokus på forestillingsevnen byggesten, som både har en personlig dimension, men i høj grad også er knyttet til vores sociokulturelle position i verden. Narrative teorier har ifølge Schiff (2006) fordelene, at de giver mulighed for at se psykologiske processer i deres korrekte kontekst. Hvor en kognitiv tilgang i højere grad tager handlingen og splitter den op i isolerede variable, der ikke længere er relateret til den kontekst, de opstod i, fokuserer narrativer på fortolknings*shelheder*, konkret indhold og dets betydning (Schiff, 2006, p. 24-26).

Interessant nok ses det, at ligesom definitioner af forestillingsevnen ofte trækker på en teater-metafor af forestillingsevnen (Fleischer og Froms, 2021; Katzenelson & Seeborg, n.d.; Smith, 2008) trækker også den kognitive tilgang på denne (e.g. Suddendorf & Corballis, 2007). Det kognitive perspektiv trækker dog også på dens computer-inspirerede syn på hjernen i form af bl.a. simulering. Dette anså Bruner (1990) som en af den kognitive revolutions faldgruber, hvor der ikke længere var plads til ting som overbevisninger, ønsker, intention og meningsfuldhed, grundet fokus på computerende mekanismer (Bruner, 1990, p.8). Vi ser også, at trods Szpunar et al (2016) pointerer, at FMTT både består af simulering, forudsigelse, intention og planlægning, er forskningen mest interesseret i simuleringen, der benyttes synonymt med MTT (Schacter et al, 2017, p. 2).

Ifølge Brockmeier (2009) afskærer kognitive og neurokognitive teorier desuden mening fra deres kontekst ved at placere mening i hovedet (p. 218). Forestillingsevnen i denne forståelse bør ikke anses som placeret i hverken DMN, BA10, arbejdshukommelsen eller noget andet sted, men bør i højere grad ses i dens kulturelle og narrative sammenhæng. Hvis forestillingsevnen forsøges forklaret blot med hjernecentre, hukommelsesprocesser, simulering og skemata, hvordan forklarer vi så, hvorfor vi det ene øjeblik kan forestille os ét scenarie, det næste øjeblik et helt andet scenarie med andet indhold? Dette kræver umiddelbart et blik for agens og meningsskabelse, hvis vi vil forstå ikke bare forestillingsevnen, men hvorfor vi forestiller os det, vi gør.

De to tilgange har også overlap, herunder interesserer den narrative psykologi sig for kognition (e.g. Brockmeier, 2012) og den kulturelle psykologi for narrativer (e.g. Suddendorf & Corballis, 2007). Addis (2020) pointerer bl.a., at narrativ forståelse ligesom forestillingsevnen generelt udspringer af DMN og at disse i høj grad er samme evne, ligesom Hardt (2018) mener, at MTT kan anses som en narrativ genre, men vender det

mest centrale i forholdet på hovedet af Addis (2020). Begge tilgange interesserer sig dertil for kulturelle scripts og skemata (e.g. Addis, 2020; Bruner, 1990, p. 59), selvom deres fokus her er forskelligt.

Ifølge Asma (2022) er forestillingsevnen der, hvor vores kognitive arkitektur struktureres af narrativ-baseret skabeloner, og historie-skemata hjælper med at strukturere vores simulationer (p. 244). Snarere end to fuldkommen afskårne tilgange, kan det kognitive- og narrative perspektiv altså ses som to forskellige briller, der lader forskellige aspekter komme i fokus og med deres egne blinde vinkler. Dette kan i høj grad ses som knyttet til deres forskellige syn på mennesket og hvad er vigtigt at fokusere på i psyken, hvor kognitive teorier netop ønsker at splitte kognition op i moduler og undersøge disse mere funktionelt, mens narrativ teori i højere grad interesserer sig for intention, meningsskabelse og sociokulturelle faktorer. Grundet forestillingsevns abstrakte størrelse kan dette anses som nødvendigt for at få en samlet forståelse for fænomenet, der som forskelligartede puslespilsbrikker sættes sammen til en fælles helhedsforståelse jf Baldurson et al (2013).

2.4 Delkonklusion

Trods uenigheder, kan de to tilgange ses som godt supplement til hinanden, idet et fokus på *evnen* på den ene side og *forestillingen* på den anden side giver en fin dækning over forestillingsevns bredde. De anvendte teorier giver hermed et grundlag for både at tænke om de mere kognitive, underlæggende mekanismer bag vores forestilling samt en mere meningsorienteret interesse for vores tænkning i narrativer, muligheder og handlingspotentialer.

3.0 Del B: Beslutningstagning

I dette afsnit vil jeg tage udgangspunkt i Kahnemans prominente teori om beslutningstagning med henblik på i del C at undersøge denne i relation til forestillingsevnen. I denne del vil jeg redegøre for og diskutere Kahnemans teoretiske udlægning af beslutningstagning på beslutningsteoriens eget præmis. Her vil jeg tale om dual processering, prospektteorien samt heuristikker og biases, hvor særligt tilgængelighed bliver redegjort for, idet denne har paralleller med forestillingsevnen (Nanay, 2016).

3.1 Kahnemans udgangspunkt og tilgang

Da Kahneman begyndte sit arbejde, var beslutningslitteraturen hovedsagelig udgjort af normative teorier, herunder den populære **rational choice teori**, der så beslutningstagere som rationelle agenter, der handler efter, hvad giver dem det bedste udbytte (van der Pligt, 2001, p. 3309f). Ifølge den rationelle-agent model påvirkes vores præferencer ikke af irrelevante elementer, men Kahneman mener, at dette er forkert, og at tidligere beslutningsteorier overser menneskets tendens til at handle irrationelt (Kahneman, 2003, p. 702). Kahneman tager i stedet en deskriptiv tilgang til beslutningstagning. **Deskriptive teorier** ønsker, i modsætning til normative teorier som rational choice teorien, at *forklare* hvorfor folk tager de beslutninger, de gør, herunder hvorfor de ikke vælger det mest rationelle valg. Kahneman og Tverskys formål var som udgangspunkt at forklare, hvordan vi tager beslutninger under tvivl (van der Pligt, 2001, p. 3312; Simon, 1955, p. 99), og efter Tverskys død har Kahneman fortsat deres arbejde og opdateret teorien løbende (Kahneman, 2003, p. 707). Han er særligt interesseret i, hvordan beslutninger præges af systematiske fejl, der kan kortlægges for at forstå, hvorfor vi vælger, som vi gør (Kahneman, 2013, p. 17).

Kahneman har en økonomisk og kognitiv tilgang til beslutningstagning. Han anvender særligt hypotetiske scenarier og spil, hvor forsøgsparticipanter skal vælge deres foretrukne scenarier, ofte med forskellige procentvise chanceprofiler og økonomiske tab og gevinster. Disse præferencemønstre indsamles ofte med spørgeskemaer fra studerende, observationer på gaden og ved at observere sin egen intuitive præference, som han brugte til at sammenfatte enkle modeller (Kahneman, 2013, p. 136, 322f, 180).

Kahnemans beskæftiger sig både med beslutninger og vurderinger, og han pointerer at disse deler basale principper og hovedsageligt adskiller sig i indhold (Kahneman, 2003, 717). Han mener, at vores beslutninger oftest baseres på overbevisninger om sandsynligheder for, at bestemte hændelser vil finde sted i fremtiden, og interesserer sig derfor for, hvilke faktorer der ligger bag disse vurderinger (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1124; Kahneman, 2013, p. 17), herunder system 1 og system 2, heuristikker og bias.

3.2 Dual processering

Kahnemans teori tager udgangspunkt i teorien om **dual processering**. Denne antager, at der findes to forskellige grupper af kognitive funktioner i beslutningstagning; system 1 og system 2 (Kahneman 2013, pp. 28-32; Kahneman, 2003, p. 698).

System 1, der også kan kaldes intuition eller det automatiske system, omhandler hurtige, intuitive beslutninger, som vi ikke har nogen fornemmelse af frivillig kontrol over (Kahneman, 2013, 39, 128; Kahneman, 2003, p. 716). Intuitionens proces kræver ingen anstrengelse og er i høj grad baseret på associationer og emotioner. De mest tilgængelige indtryk påvirker system 1 og har dermed en høj påvirkning på vores vurderinger, præferencer og beslutninger, hvis de ikke modificeres eller overskrives af system 2. Vores intuition kan resultere i fejl i beslutningstagning, og det kræver særligt en metakognitiv viden om egne bias og intuitionens mangler for at forhindre disse, der er del af system 2 (Kahneman, 2003, p. 698, 711, 716).

System 2 kaldes også ræsonnement eller det bevidste system. System 2 er langsommere, men ofte bedre, og overskriver ideelt beslutninger baseret på system 1 (Kahneman, 2013, p. 39; Kahneman, 2003, p. 716). System 2 kræver mere anstrengelse, er fleksibelt og neutralt, og i modsætning til system 1 kræver det så mange kognitive ressourcer, at processerne foregår én og én, snarere end i system 1, hvor flere intuitive processer kan foregå parallelt (Kahneman, 2003, p. 698). System 2 står desuden for at sammenligne objekter på baggrund af flere forskellige egenskaber, fx inden vi køber et produkt. Kahneman beskriver system 2 som dovent, og det overlader ofte vores beslutninger til system 1 (Kahneman, 2013, p. 46, 49-51).

Grundet disse forskelle argumenterer Kahneman for, at der er 2 overordnede ruter, valg kan tage. Vores beslutninger og intentioner kan på den ene side initieres af system 1, hvorefter disse enten understøttes af system 2, forsøges rettet ved opmærksomhed på bias, tilpasses eller forhindres ved opmærksomhed på andre relevante egenskaber. Herudover vil nogle situationer ikke udløse en intuitiv reaktion, og vi bearbejder i stedet beslutningen med system 2. Det meste adfærd er dog intuitivt, og selv når vores intentioner ikke er fuldkommen domineret af intuition, er denne sandsynligvis stadig udgangspunkt for beslutningen (Kahneman, 2003, p. 717).

3.3 Prospektteorien og præferencemønstre

Prospektteorien omhandler valg under risiko og var et opgør med idéen om den rationelle agent, der handlede på baggrund af rationelle vurderinger om værdi. Ifølge Kahneman manglede et fokus på system 1 og menneskets udgangspunkt for beslutningen. Man kan nemlig se bestemte statistiske tendenser, hvor *ændringer* er mere betydningsfulde end *absolutte* værdier (Kahneman, 2003, p. 702, 716).

Prospektteoriens 3 hovedelementer er et neutralt referencepunkt, aftagende sensitivitet og tabsaversion (Kahneman, 2013, p. 336f).

Et neutralt referencepunkt omhandler, at vi i valg tager udgangspunkt i status quo eller vores forventninger til et udfald. Dette er for os neutralt, hverken godt eller dårligt, og valget, vi hælder mod, afhænger således af dette udgangspunkt (Kahneman, 2013, p. 336f).

Med **aftagende sensitivitet** pointerer Kahneman (2013), at vi oplever forskel på intensiteten af gevinster og tab alt efter den relative snarere end absolutte forskel, hvor fx forskellen mellem 5 og 10 kr. har større betydning end forskellen mellem 105 og 110 kr., og denne aftagende sensitivitet påvirker vores valg (p. 337f).

Vores beslutninger er i høj grad styret af **tabsaversion**, da vi i højere grad ønsker at minimere tab end at opnå gevinster, og påvirker dermed vores tilbøjelighed til at hælde mod bestemte valg. Hvis begge muligheder er dårlige, vil vi dog være mere tilbøjelige til at tage en risiko. Tabsaversion er forskelligt fra person til person, og nogle kan være mere risikosky, mens andre i højere grad er indifferente (Kahneman, 2013, p. 337-341).

Vores præferencemønstre i beslutninger kan beskrives i, hvad Kahneman kalder **det firdelte mønster**, alt efter scenariernes sandsynlighed og udfald. Ved en lille sandsynlighed for en gevinst, er vi ofte mere risikosøgende i håb om at vinde gevinsten. Dette kaldes **mulighedseffekten**; det at noget går fra umuligt til højst usandsynligt men *muligt*, øger vores villighed til at tage chancer udover, hvad er rationelt, bl.a. i lotterier. Mulighedseffekten påvirker os modsatrettet, når der er en lille sandsynlighed for tab, som ved køb af forsikringer for at imødegå risiko (Kahneman, 2013, pp. 371-373; 378). Ved en høj chance for gevinst, foretrækker folk at vælge en mindre, men sikker, gevinst. Dette skyldes hvad Kahneman kalder **sikkerhedseffekten**; Vi foretrækker et garanteret udfald frem for en høj sandsynlighed. Vi er dog villige til at tage risikoen, hvis vi har en chance for at minimere tabet. Folk er altså tilbøjelige til at være risikosøgende ifm. potentielle tab, men risikosky ifm. med gevinster (Kahneman, 2013, p. 374).

3.4 Heuristikker og bias

Tversky og Kahneman (1974) mener, at folk benytter såkaldte **heuristikker**, der gør det lettere at vurdere sandsynligheden for et hypotetisk scenarie, når den reelle sandsynlighed er vanskelig at vurdere. Disse tager dog også form af kognitive **biases**, der medfører systematiske fejl i beslutningstagning, særligt når beslutninger tages intuitivt (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1130, 1124). Tre ofte anvendte heuristikker er

tilgængelighed, repræsentativitet og forankring, som Tversky & Kahneman (1974) redegør for, hvoraf Kahneman (2003) særligt finder tilgængelighed essentielt for prospektteorien og beslutninger (p. 697). For at forstå valg, må vi undersøge, hvad der afgør tilgængelighed samt hvilke forhold er nødvendige for at system 2 overskrider denne og andre elementer af system 1 (Kahneman, 2003, p. 716). Ifølge Nanay (2016) er tilgængeligheden også relevant i en eventuel brolægning mellem fantasi og beslutninger (p. 138), hvorfor denne er i fokus.

3.4.1 Tilgængelighed

Tilgængelighed beskrives som et element, der medfører forskellige biases (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1127) og omhandler den lethed, en tanke falder os ind. Vi kommer i tanke om noget, fordi det var tilgængeligt i situationen, og for at forstå beslutninger, må man derfor forstå, hvorfor nogle tanker opstår lettere og andre kræver arbejde. Kahneman (2003) mener at dette skyldes tilgængeligheden af elementer i vores hukommelse, der gribes af den hurtige, intuitive tænkning (p. 716, 697-699). Når vi forsøger at vurdere sandsynligheden af en fremtidig hændelse, bliver vi påvirket af den lethed, hvormed vi kommer i tanke om bestemte situationer, og over- eller undervurderer sandsynligheden som konsekvens. Fx påvirker antallet af hjertestop for folk i vores omgangscirkel vores anslåede sandsynligheden for, at dette sker for os (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1127).

Forskellige faktorer kan påvirke tilgængelighed og herigennem beslutninger, bl.a. framing effekter. **Framing effekter** indfanger en effekt, Kahneman observerede i forsøg, bl.a. i form af Den Asiatiske Syge; Kahneman bad forsøgsparticipanter vælge den bedste håndtering af en hypotetisk smitte med 600 forventede dødsfald. Én gruppe fik at vide, at i program A ville 200 personer *overleve*. I program B var der 1/3 sandsynlighed for, at alle overlevede, 2/3 chance for, at ingen ville. En randomiseret anden gruppe fik samme scenarie, men med program A resulterende i 400 *dødsfald* og program B 1/3 chance for, at ingen ville dø, 2/3 for at 600 personer døde. Trods mulighederne objektivt var identiske i, foretrak den klare majoritet program A i første gruppe (200 overlevende; det risikosky valg) og program B i den anden (det risikovillige valg) (Kahneman, 2003, p. 717, 702f). Dette tolker Kahneman som, at alternative formuleringer af samme valg gør forskellige elementer tilgængeligt for os, der gribes af intuitionen og påvirker vores beslutninger (Kahneman, 2003, p. 716).

Andre faktorer med relevans for tilgængelighed er illusoriske korrelationer, elementers nylighed, velkendthed og emotionelle kraft, samt bias af imaginability (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1127).

3.4.3 Bias of imaginability

Tversky & Kahneman (1974) beskriver en måde, hvorpå tilgængeligheden kan påvirkes, som **bias of imaginability**, der omhandler, hvorvidt vi kan forestille os bestemte scenarier og herudfra evaluerer sandsynligheden for forskellige scenarier. Dette spiller særligt en rolle i valg relateret til det virkelige liv, fx ved vurdering af risikoer og farer, som potentielle problemer ved at starte en forretning. Hvor mange ting, vi forestiller os kan gå galt, bør dog ikke forveksles med de faktiske sandsynligheder (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1126f). Kahneman (2003) pointerer desuden, at en levende fremstilling, livagtighed og følelser forbundet dertil betyder mere end den reelle sandsynlighed, grundet kognitiv lethed og tilgængelighed, bl.a. igennem en styrkning af mulighedseffekten (p. 385, 392-394).

Bias of imaginability har ikke sat det store aftryk i Kahnemans teori, men er blot et mindre aspekt af tilgængelighed, der ikke bliver bragt op igen, hverken i Kahneman (2003) eller Kahneman (2013).

3.5 Beslutninger ifølge Kahneman

Kahneman beskriver altså, at vi har to motorer bag vores beslutninger; system 1's intuition og system 2's ræsonnement. System 1 initierer ofte beslutninger, som system 2 kan overskrive, men denne tænkning er ofte langsom, og bias er svære at overkomme. Vores præferencer påvirkes af forskellige faktorer, og vi læner generelt mod at forhindre tab, hvilket bl.a. kommer til udtryk i sikkerheds- og mulighedseffekten. Vores udgangspunkt er vigtigt, når vi tager beslutninger, og er et neutralt udgangspunkt, der kan blive bedre eller værre. Heuristikker og bias påvirker vores beslutninger, særligt igennem system 1, hvor tilgængelighed spiller en stor rolle. Dette kan både vedrøre bestemte formuleringer af valg, men også faktorer som nylighed, genkendelighed, emotionelle indhold eller i hvad grad, vi kan forestille os scenarier.

Når vi køber kiks, kan man anse de flestes hurtige valg som initieret af system 1; vi har ofte intuitivt kiks, vi hælder imod, inden vi har nærstuderet alle mulighederne på hylderne. Ofte kan vi være tilbøjelige til at vælge kiks, vi allerede ved er gode; dette

kan ses som en sikkerhedseffekt, hvor vi undgår at tabe penge på kiks, der ikke nødvendigvis er gode, særligt hvis der er tale om dyrere kiks. Tilgængelighed kan yderligere påvirke os, hvis vi har hørt godt om et mærke fra andre eller hvis noget fremstår tilgængeligt i situationen, som emballage eller ordvalg. Her kan framing effekter spille ind, bl.a. er vi mere tilbøjelige til at vælge 90% miljøkompenseret frem for 10% miljøbelastende, trods det reelt er det samme. Hvis vi ikke har nogen intuitiv præference, vil system 2 i højere grad skulle sammenholde elementer som pris, kalorier, sundhed, holdbarhed, bæredygtighed eller andre elementer. I større køb som computere, vil der være lignende overvejelser, men system 2 vil komme mere i spil og analytisk sammenligne forskellige parametre. Mulighedseffekten kan her komme i spil ved, at vi er mindre tilbøjelige til at tage store økonomiske risici, hvis der er mulighed for, at vi køber en dårlig computer, og hælder imod mere sikre valg som mærker, vi kender, eller med byttegarantier.

System 1 og bias påvirker os også i mere komplekse valg, som håndteringen af udbud jf. Den Asiatiske Syge eller opstart af forretning. Når vi går udenfor økonomi til mere livsnære valg, så som karriere, kan det dog være sværere at anvende teorien konkret. Man kan være tilbøjelig til at fravælge karrieremuligheder, der har knappe fremtidsmuligheder, og system 1 og system 2 spiller begge ind. Men der er et hav af forskellige jobmuligheder og folk vælger vidt forskelligt, og disse præferencer har teorien svært ved at komme med forklaringer til, foruden at vi kan have forskellige intuitive præferencer og oplevede gevinster, der påvirker vores overvejelser.

3.6 Begrænsninger ved Kahnemans teori

Et kritikpunkt ved Kahnemans teori er, at fokus er på relativt simple, virkelighedsfjerne eksempler. De fleste af de scenarier, Kahnemans forsøgsdeltagere bliver bedt vælge imellem, involverer scenarier med pengesumme, der er let sammenlignelige og har klart definerede statistiske sandsynligheder, hvilket vi sjældent bliver givet i komplekse, livsnære scenarier. Når Kahneman beder deltagere om at vælge hvad program, de ville indføre under et smitteudbrud, eller vælge mellem forskellige procentvis chancer for at vinde hypotetiske pengesumme, siger det noget om beslutninger, men er det anvendeligt på beslutninger *overordnet*? Og i hvad grad?

Man taler her ofte om økologisk validitet eller generaliserbarhed. **Økologisk validitet** kan anses som et krav om, at forskning afspejler virkelige situationer, før det er

generaliserbart udenfor laboratoriet (Holleman, Hooge, Kemner & Hessel, 2020, p. 4). For Kahneman vil det betyde, at man kan være kritisk over mange af hans konklusioner, idet folk i virkeligheden sjældent træffer beslutninger gennem spørgeskemaer om hvilken af to hypotetiske spil, de ville vælge. Man kan dog ifølge Bronfenbrenner (1977) også se økologisk validitet som en opmærksomhed på tilstedeværende egenskaber i miljøet, hvor forskere bør være opmærksom på, at forsøget belyser en situation på en bestemt måde, og forholde sig til de forhold, forsøget er foregået under, da konklusionen gælder for netop dette (Bronfenbrenner, 1977, p. 516). I denne forståelse kan det indvendes, at hypotetiske scenarier og spil ikke har samme egenskaber som livsnære beslutninger, og forsøgene har derfor en begrænset overførlighed til fx valg af uddannelse eller hvordan en sundhedsfaglig ville handle i et *reelt* sygdomsudbrud. Lipshitz (1993) pointerer nemlig, at i modsætning til laboratorieforsøg, indebærer beslutninger i virkeligheden en **situationsevaluering**, hvor vi selv skal konstruere valgmuligheder (p. 132f). Kahneman stiller derimod disse op på spørgeskemaform, klar til at vælge, med fastslåede sandsynligheder og uden plads til afvigende handlinger. Forsøgene er sjældent relaterede til forsøgsdeltagernes levede liv eller konkrete handlinger, men fokuserer på, hvad deltagerne *ville* gøre ud fra valgmuligheder. Her pointerer Smiths (2010) udlægning af den praktiske forestillingsevne netop, at valgmuligheder, vi reelt ville træffe, tager form af interne valgmuligheder, hvorimod andre valg kan betragtes som førstepersonsfantasier, som vi kan engagere os med, men mere som en karakter end noget, vi reelt overvejer.

Kahnemans hyppige anvendelse af spil var et forsøg på at indfange, at valg i høj grad præges af tilfældighed, og han anså derfor spil som en passende metafor (Kahneman, 2013, p. 322). Men en kritik af Shweder (1991) lyder, at metaforer om spil og sandsynligheder er en dårlig metafor til at beskrive intentionel handling, som beslutningstagning falder indenfor. Vi har meget lidt påvirkning på et statistisk udfald, men når det kommer til andre valg i vores liv, kan vi i høj grad påvirke disse tilbage og er ikke blot underlagt dem. Shweder (1991) pointerer, at i den virkelige verden påvirkes vores sandsynlighedsestimater ikke kun af omverden, men de to påvirker hinanden gensidigt. Når vi ikke tror, noget til ske, er der mindre chance for, at det faktisk sker. På denne måde kan noget af det, Kahneman ville betegne som irrationel adfærd, faktisk give god mening i lyset af de intentionelle verdner, vi er del af (Shweder, 1991, p. 32).

Ligeledes har Kahneman stadig et fokus på de ”gode” beslutninger og interesserer sig sjældent for, hvordan vi vælger imellem valg, der ikke er udelukkende gode, dårlige

eller kan måles kvantitativt i økonomiske termer. Her ser vi konsekvensen af, at Kahnemans teori i høj grad er en økonomisk teori. Den giver god mening til at forklare adfærd relateret til lotto og forsikringer, men har lidt at byde ind med når det kommer til valg i en større livsproces med konsekvenser, der kan præsentere os for mange forskellige levemuligheder, så som om vi vælger at flytte til storbyen, ud på landet, bliver i vores hjemby eller tager udenlandsk. Dette kan også ses som en af bagsiderne ved, at Kahneman ønsker at pointere ligheden mellem beslutninger og vurderinger, for selvom disse rigtigt nok har overlap, er deres forskelle også vigtige. Der er ofte en uklar grænse mellem, hvad handler om beslutninger og hvad handler om vurderinger, men vurderinger kan ses som mere passive og kræver ikke, at vi handler. Beslutninger involverer derimod, at vi *træffer* valget; at vi *gør* noget. Grundet Kahnemans fokus på hypotetiske scenarier, kan det dermed indvendes, at hans fund siger mere om vurderinger end beslutninger.

Selvom Kahneman tager en deskriptiv tilgang til beslutningstagning og ønskede, at prospektteorien skulle være et opgør med den manglende sensitivitet for den enkeltes udgangspunkt i beslutninger, er den altså stadig fattig ift., hvad folks udgangspunkt i beslutninger er. Kahneman pointerer dog, at fordelene ved netop hans teori er, at den er simpel og har en god forklaringsgrad. At anvende andre teorier kan give en tungere værktøjskasse og derfor i sidste ende være mindre gavnlige som teori (Kahneman, 2013, p. 344). Kahnemans teori giver et behjælpelig, simpelt perspektiv på vores tankeprocesser og hvordan de påvirker beslutninger, særligt vigtigheden af muligheder og sikkerhed, og at tilsyneladende irrelevante elementer ikke er meningsløse, når vi vælger. Ifølge Nanay (2016) kommer Kahnemans teori dog til kort, når den skal forklare bestemte nyere fund om beslutninger, idet teorien følger belief-desire modellen, ligesom rational choice teorien. Kahnemans teori berører dog et vigtigt aspekt, nemlig hvordan vores forestillingsevne spiller en rolle i vores beslutninger, trods dette ikke bliver til- delt en vigtig nok rolle. Disses forhold vil være fokus for næste del.

3.7 Delkonklusion

Kahneman forklarer beslutninger og vurderinger ud fra specielt dual processering, hvor det intuitive system 1 særligt påvirker vores valg gennem associationer, emotionelle aspekter og automatik, som det mere velovervejede system 2 kan korrigere, når det analytisk træffer valg. Ifølge prospektteorien er vi i høj grad motiveret af at

forhindre tab med udgangspunkt i vores nuværende tilstand, og dette udgangspunkt har meget at sige ift. hvilket valg, vi foretrækker, særligt påvirket af muligheds- og sikkerhedseffekten. Vi påvirkes i beslutninger af forskellige heuristikker og bias, bl.a. tilgængelighed, der gør bestemte elementer lettere for system 1 at gribe fat i, herunder i form af framing effekter, hvor præsentationen af et valg kan påvirke os i bestemte retninger. Tilgængelighed kan opstå grundet nylighed, bekendtskab, emotionelle kræfter eller vores evne til at forestille os bestemte scenarier. Her ekspliciteres forestillings-evnen, om end det fylder en meget lille del af den overordnede teori.

4.0 Del C: Forestillingsevns rolle i beslutningstagning

I denne del vil jeg undersøge, sammenholde og diskutere forskellige perspektiver på forestillingsevns rolle i beslutningstagning med udgangspunkt i Kahnemans teori og Nanay (2016), der mener, at forestillingsevnen bør være mere central i beslutningstagning. Jeg vil herefter inddrage forskellige perspektiver på forestillingsevnen og dens rolle i beslutningstagning.

4.1 Nanay – Forestillingsevnen som beslutningstagning

Som det meste beslutningstagningsteori falder Kahnemans teori, ifølge Nanay (2016), ind under hvad hun kalder **belief-desire modellen**, der antager, at beslutninger kan beskrives som en benyttelse af vores overbevisninger til at sammenligne sandsynligheden for udfald og vælge, hvad vi finder mest ønskværdigt (p. 127, 129). Kahneman følger denne tankegang, om end mindre eksplicit end rational choice teorien, der er bygget på, at mennesker vælger, hvad end de formoder vil give dem det bedste udbytte (Nanay, 2016, p. 129; van der Pligt, 2001, p. 3309f). Kahneman beskriver implicit, at ønsker (så som tabsaversion) og overbevisninger (så som bias, der opererer i baggrunden, eller ræsonnement via system 2) guider vores vurdering af udfalds sandsynligheder og herigennem beslutninger, hvad end dette er i form af hypotetiske liv-og-døds scenarier som Den Asiatiske Syge, køb af forsikringer eller lotterisedler, hvor vi *antager* disse som fornuftige valg, uanset legitimiteten af vores overbevisninger.

Nanay (2016) mener dog, at vi bør bevæge os væk fra belief-desire modellen, da den ikke tilstrækkeligt forklarer komplekse, menneskelige beslutninger og ligeledes ikke

kan forklare empiriske fund som, at spørgsmåls rækkefølge, formulering samt ikke-relaterede oplevelser under og op til valget, påvirker vores valg, herunder at holde en bamse eller renligheden af ens omgivelser (Nanay, 2016, p. 128-130).

Indtil videre har tilhængere af belief-desire modellen ifølge Nanay (2016) anvendt post hoc forklaringer, der ofte bygger på hypotetiske mellemlid så som affektive stadier, der påvirker vores ønsker og overbevisninger, uden vi er bevidste om det. Dette mener hun er for at bibeholde modellen med forklaringer, der ikke bevises, i stedet for at finde bedre forklaringer til de usædvanlige fund. Nanay (2016) argumenterer for, at disse afvigelser kan forklares, hvis vi i stedet anvender en beslutningstagningsmodel, der inddrager forestillingsevnen (Nanay, 2016, p. 132f, 129).

Beslutningstagning bør ifølge Nanay (2016) ikke anses som en sammenligning af sandsynligheden for forskellige udfald på baggrund af overbevisninger, men en sammenligning af forestillingsepisoder. Når vi vælger mellem to eller flere muligheder, forestiller vi os os selv i de situationer, som vi forestiller vil være udfaldet af vores beslutninger. Disse sammenholdes så, og vi vælger, hvad vi foretrak. Vi begrænses og trækker fortsat på overbevisninger og ønsker, men den væsentlige forskel er, at Nanays model ikke påstår, at disse er de *eneste* ingredienser i beslutningstagning eller *måden*, hvorpå vi vælger. Nanay mener i stedet, at forestillingsevnen er den måde, vi træffer beslutninger på, der fungerer som et aktivt mellemlid imellem disse og selve vores valg. En bamse eller rod påvirker hverken vores overbevisninger eller ønsker, men fodrer i stedet forestillingsevnen i fællesskab med vores overbevisninger og ønsker, og på denne måde påvirkes vores valg (Nanay, 2016, p. 134f).

Nanay (2016) pointerer, at hendes tilgang ikke ligger radikalt langt fra belief-desire-modellen. Som eksempel på en lignende tankegang peger hun på Kahnemans tilgængelighedsbegreb, som hun mener reelt omhandler bias of imaginability. Hun ser altså ikke bias of imaginability som en underkategori af tilgængelighed, men mener at tilgængelighed mere bredt kan ses som knyttet til forestillingsevnen, der fortjener endnu mere fokus (Nanay, 2016, p. 138).

Nanay (2016) mener altså overordnet, at forestillingsevnen bør gives en mere central rolle i udlægningen af beslutningstagning, som en slags mellemlid mellem vores udgangspunkt, som ønsker og overbevisninger, og det egentlige valg. Jeg vil derfor undersøge, hvordan og hvorvidt forestillingsevnen spiller en rolle i Kahnemans teori, som Nanay pointerer som et godt udgangspunkt.

4.2 Forestillingsevnen hos Kahneman

4.2.1 *Bias of imaginability og tilgængelighed*

Tversky & Kahneman (1974) berører forestillingsevnen ret direkte i deres begreb bias of imaginability, hvor beslutninger påvirkes igennem tilgængeligheden ved at gøre bestemte scenarier lettere for os at forestille os.

Interessant nok falder bias of imaginability dog under en form for bias og system 1 tænkning, der kan anses som irrationelt og rod til dårlige, overilede valg, som vores system 2 bør overskrive og rette op på. Bare fordi vi kan forestille os et udfald, betyder ikke, at dette er sandsynligt.

Bias of imaginability har flere paralleler med Smiths (2010) og Hardts (2018) udlægning af forestillingsevnen; det, vi kan forestille os, er det, vi gør. I Kahnemans forståelse bunder dette i tilgængelighed, mens det i deres forståelse er relateret til vores personlige narrativ og narrativer mere overordnet. Her er det klart en fordel for os, at vi semi-automatisk er i stand til at skære ned på muligheder, i stedet for at skulle overveje hver eneste mulighed. Står vi overfor en række valg, hvad enten det er produkter som kiks eller uddannelser, behøver vi ikke at overveje hver eneste mulighed 1 for 1, men har igennem tilgængeligheden eller vores narrative identitet hos Smith (2010) og Hardt (2018), allerede skåret ned på vores interne muligheder. Hos Kahneman anses dette som noget, der kan føre til fejlagtige beslutninger, men dette kan også være en stor hjælp til at skære ned i de mange muligheder ved at gøre valgmulighederne meningsfulde. I studievalg synes det meget mere rationelt at vælge imellem de udvalgte interne muligheder, man kan se sig selv i grundet narrativ sammenhæng, end at starte alfabetisk og undersøge økonomiske, statistiske og jobsikkerhedsmuligheder for hver enkelt uddannelse og dets tilhørende jobtitler.

Bias of imaginability er ligeledes tilsyneladende begrænset til lethed og bias og omhandler ikke vores evne til at forestille os scenarier, der er mindre intuitive og usædvanlige. Ifølge Fleischer & Froms (2021) definition af forestillingsevnen, indebærer forestillingsevnen en indre repræsentation af omverden, hvori vi kan *afprøve* forskellige handlemuligheder, og denne eksperimentelle tilgang til forestillingsevnen synes at påpege, at vi ikke udelukkende forestiller os hvad end er mest tilgængelige, men kan afprøve mange forskellige handlinger aktivt (p. 15f). Dette giver rum til en mindre intuitiv tilgang til bias of imaginability i form af tankeeksperimenter, som ikke er at finde i Kahnemans udlægning. Det kan dog indvendes, at bias of imaginability ikke

nødvendigt er ment til at omfavne forestillingsevnen som helhed, men blot de bias, den medfører.

Bias of imaginability har som sagt fået begrænset opmærksomhed og bringes hverken op i Kahneman (2003) eller Kahneman (2013). Men Nanay (2016) peger på, at tilgængelighed bredt ”on closer inspection, really amounts to bias in imaginability” (p. 138). Det giver derfor mening at undersøge tilgængeligheds relation til forestillingsevnen også.

Ligesom bias of imaginability, er tilgængelighed konceptualiseret som en bias; noget irrationelt, som kan lede os på vildspor i vores beslutninger, snarere end en *måde* vi kan træffe beslutninger på. Kahneman kan anses som at antage, at en optimal beslutning venter et sted der ude på, at vi kan sætte vores forstyrrende intuitioner til side (Earl, 2012, p. 450). I Kahnemans teori er forestillingsevnen, hvis det anses som indordnet tilgængelighed eller bias of imaginability, udtryk for system 1 processer, som det mere velovervejede system 2 bør tæmme. Dette overser tilsyneladende, at forestillingsevnen kan relateres til kreativitet i beslutninger mere overordnet, og, som Addis (2020) pointerer, at særligt usædvanlige scenarier gør mindre brug af associationer, eller intuition, og mere skemata, ræsonnement samt fleksibel og kreativ tænkning (p. 249f). Ligeledes pointerer Suddendorf og Corballis (2007) netop, at når vi forestiller os fremtiden, er også eksekutive funktioner og metakognition en del af processen. Der synes at være flere kognitive processer involveret end udelukkende intuition. Disse kan dog indvendes som udtryk for processer af system 2 karakter, der griber ind i mere automatiske system 1 processer, som forestillingsevnen er isoleret set. Her ville forestillingsevnen dog blive splittet op i så små moduler, at det ikke længere kan anses som forestillingsevnen, idet alle disse processer ifølge Suddendorf og Corballis (2007) er nødvendige.

Framing hører også under tilgængelighed og er Kahnemans forsøg på at forklare nogle af de fund, som Nanay (2016) beskriver. I Kahnemans forståelse skyldes eksempler som Den Asiatiske Syge tilgængelighed; ordvalg ,så som dødsfald, bliver tilgængeligt for os, og vi hælder derfor imod den sikre løsning grundet tabsaversion. I Nanays (2016) forståelse kan måden, tilgængelighed overhovedet har en påvirkning på, anskues som via. forestillingsevnen, der bliver en form for medierende led. Ordene kan anses som det, Kind (2016) kalder prompts, der sætter vores forestillinger i gang, og den konkrete formulering har derfor meget at sige om, hvordan vores forestillinger former sig. Når vi forestiller os indgrebet, forestiller vi os i højere grad folk døde af

vores handlinger, hvis ordvalget fokuserer på dette element. En forståelse af forestillingsevnen som del af beslutningsprocessen ville på denne måde ikke være i modstrid med hverken tilgængelighed eller framing effekter, men ville tværtimod supplere Kahnemans forståelse.

En mere narrativ tilgang forklaring kunne være, at den måde, vi forestiller os de to valg, anvender disse ord til at opbygge forskellige historier, hvor ”død” i højere grad er relateret til tragedie, og ”overleve” en heroisk fortælling. Sproget får os til at forestille os scenariernes plot på forskellig vis, der påvirker det valg, vi i sidste ende tager. I Hardts (2018) forståelse kan dette ligeledes ses som grundet den emotionelle tone-slutning, vi sidder tilbage med efter forestillingsepisoderne. Dette stemmer som sådan overens med Kahnemans intuitive forståelse af framing effekter.

Kahneman illustrerer i sin gennemgang af tilgængelighed selv, hvordan forestillingsevnen kan påvirke vores beslutninger. Kahneman (2013) beskriver, hvordan han på en rejse i Isreal valgte ikke at tage bussen, da han var bange for terror og forestillede sig bomber, selvom han vidste, at valget var irrationelt og chancen utrolig lille. Dette forklarede han som en illustrering af tilgængelighed (p. 385), men kunne lige så vel illustrere Nanays (2016) pointe om, at vi i valg forestiller os forskellige scenarier og vælger herudfra. Dette kan også anses som en illustrering af mulighedseffekten, hvor det, at muligheden eksisterer, gør os tilbøjelige til at forsøge at undgå tab, her mulighed for at komme til skade. Denne relaterer sig som regel til en livagtighed og levende fremstilling (Kahneman, 2003, p. 385), og har dermed klare paralleller til at se fremtiden vores indre øje i form af simulering, visualisering eller I-imaginings. Der er også klare paralleller til narrativ tænkning, der ligeledes er relateret til livagtighed snarere end sandhedsværdi (Bruner, 1986, p. 11).

Mulighedseffekten, såvel som framing, kan i høj grad også anses som relateret til forestillingsevnen; det, at vi bliver præsenteret for en mulighed, eller en formulering indebærer bestemte elementer, gør, at disse muligheder og elementer bliver tilgængelige for vores indre øje. På denne måde synes tilgængelighed bredt at give mening som en bias of imaginability. Forestillingsevnen kan dog som sagt anses som mere end dette, da forestillingsevnen ikke blot er udtryk for bias. Ligeledes behøver al tilgængelighed ikke at være relateret til en forestillingsevne, så som helt automatiske valg.

4.2.2 Er forestillingsevnen underlagt system 1 eller 2?

Tilgængelighed relaterer sig ifølge Kahnemans forståelse til associationer, bias og system 1 (Kahneman, 2003, p. 699; Tversky & Kahneman, 1974, p. 1127). Så, grundet sammenhængen mellem tilgængelighed og forestillingsevnen, betyder det, at forestillingsevnen falder under system 1 tænkning?

Forestillinger er i Kahnemans opdeling hverken nævnt under system 1 eller system 2s processer (Kahneman, 2003, p. 698; Kahneman, 2013, pp. 29-31). Vi får dog beskrevet, at bias og automatisk, associativ og emotionel tænkning falder under system 1, i modsætning til langsomt, logisk tænkning, som sammenligninger af flere forskellige egenskaber én for én, der falder under system 2. Ifølge Nanay (2016) anvendes forestillingsevnen i beslutningstagning netop til at forestille sig mange forskellige egenskaber ved følgerne for ens valg, hvilket ifølge Kahneman udelukkende er en egenskab ved system 2 tænkning. Idet forestillingsevnen kan være både spontant såvel som intentionelt, bevidst og anstrengende (Langland-Hassan, 2020b; Bulley et al, 2016, p. 30; Berntsen & Jacobsen, 2008, p. 1100) sætter det ligeledes spørgsmålstegn ved, om ikke forestillingsevnen lige så vel falder under system 2 tænkning. Forestillingsevnen kan dog også anses som associativ, men graden varierer alt efter, hvad man forestiller sig. Særligt nye, usædvanlige fremtidsscenarier afhænger mindre af associative processer (Addis, 2020, p. 247).

Ifølge Kahneman, er en metode til at undersøge, hvorvidt en mental opgave kræver anstrengelse, pupiludvidelse. Pupiller er indikatorer for mental anstrengelse og udvides betragteligt mere ved mentalt krævende opgaver (Kahneman, 2013, p. 41). Her viste et studie, at det at forestille sig fremtiden, medførte pupiludvidelse i højere grad end at forestille sig fortiden, og denne proces var ligeledes langsommere (Haj & Moustafa, 2021, p. 649). Det kan dermed indvendes, at det, at forestille sig fremtiden, ikke bør anses som underlagt system 1 eller at det i hvert fald ikke kan tages for givet som en hurtig, automatisk proces. Ligeledes fra en ren kognitiv vinkel pointerer Suddendorf & Corballis (2007) netop, at det at forestille sig fremtiden er en kompliceret, kognitiv proces, der involverer mange forskellige elementer.

Den mentale anstrengelse målt er dog blot sammenlignet med det at forestille sig fortidige episoder i El Haj & Moustafa (2021, p. 649), og snarere end at påvise, at fremtidsforestillinger kræver anstrengelse, er det blot mere end ved genkaldelse. Der er dog tilsyneladende noget ved processen, der kræver anstrengelse.

En anden mulig indvending er, som Hardt (2018) pointerer, at vi ikke nødvendigvis sammenligner forestillingers enkelte elementer med hinanden, men bruger den emotionelle toneslutning, som vi ender med at føle i slutningen af en forestillingsepisode til at vurdere, hvorvidt det, vi forestillede os, var ønskværdigt og hvad det betød for os. I så fald kan denne emotionelle vurdering ses som relateret netop til system 1. Men selv med en sådan indvending, er det at konstruere en forestilling tilsyneladende ikke en hurtig proces, og denne langsommelighed lægger op til, at forestillingsevnen ikke passer perfekt ind i system 1. For er forestillingsevnen noget, der *sker* med os, som intuition? Eller er det noget, vi gør aktivt?

Dette spørgsmål læner sig op ad Kinds (2016) frivillighedsdimension eller det Langland-Hassan kalder I- og A-imaginings; altså hvorvidt vi ser mentale billeder for det indre øje eller tænker i muligheder. Nogle forestillinger vil være visualiseringer, I-imaginings eller spontan forestilling, hvor vi automatisk ser ting for vores indre øje. Men andre er netop ikke automatiske, men relateret til en målrettet mulighedstænkning, herunder A-imaginings eller bevidste forestillinger. Vi taler altså ikke om en enkelt evne, men flere forskellige evner indordnet samme betegnelse. Hvis vi får mentale billeder automatisk, ville disse kunne argumenteres at falde under system 1, hvorimod en bevidst, aktiv konstruering af hypotetiske scenarier relateret til forskellige valg har mere tilfælles med system 2 tænkning og problemløsning. Idet I- og A-imagining dog har overlap ifølge Langland-Hassan, kan der så muligvis også være tale om en form for sammenblanding imellem de to systemer?

En kritik af Kahnemans teori, og dual processering overordnet, lyder, at skelnen mellem system 1 og system 2 er for snæver, med et væld af forskellige forslag til overlap eller et brolæggende system 3 (Earl, 2012; Ballé, 2020), herunder forestillingsevnen (Caldwell, 2018). Andre mener, at Kahnemans fokus på fejlene ved system 1 overser, at system 1 har en adaptiv værdi i form af kreativitet og forestillingsevnen (Kaufman & Singer, 2012) og indordner dermed fortsat denne i system 1.

Ifølge Caldwell (2018) kan System 1 forklare mere automatiske, intuitive valg, mens system 2 kan forklare en velovervejet sammenligning af økonomiske eller miljømæssige konsekvenser. Men økonomiske beslutninger involverer også ofte at forestille os selv interagere med de objekter, vi køber, og hvordan vores liv påvirkes heraf, hvad end dette er små valg, som at forestille sig smagen af chokolade, eller store valg, som at forestille sig at komme kørende i en bil. Disse forestillinger synes at afvige fra de to systemer og fortjener derfor ifølge Caldwell (2018) sin egen kategori.

En ny kategori, udelukkende til forestillinger, synes dog at være lidt for forhastet, men peger i hvert fald på, at dual-processingsteorien ikke formår at omfavne alle tankeprocesser, eller konstuerer en rigid, binær opdeling, der i nogle tilfælde komplicerer snarere end simplificerer psykologiske fænomener. Nogle fænomener kan muligvis involvere begge systemer samtidig, og er på denne måde svær at indordne i Kahnemans model.

4.2.3 To typer tænkning

Ligesom Kahneman (2003; 2013) opererer Bruner (1986; 1990) med to forskellige typer tænkning, der kan påvirke beslutninger og handlinger; paradigmatisk- og narrativ tænkning. Grundet narrativs relation til forestillingsevnen, finder jeg det relevant at sammenholde disse to forsøg på at opdele vores tanker og se, om disse opfanger de samme variationer i tænkning.

Den åbenlyse parallel imellem de to teorier er, at de begge peger på én type tænkning, der er optaget af logisk ræsonnement, og en, der påvirkes af andre elementer end sandhedsværdi. Paradigmatisk tænkning ligner på mange punkter, hvad Kahneman beskriver som system 2 tænkning, idet disse begge har at gøre med logik. Ved Kahneman er det dog et kendetegn, at denne er langsom, modsat den hurtige system 1 tænkning. Adskiller narrativ tænkning sig fra paradigmatisk tænkning ved at være hurtig? Den dimension forekommer ikke umiddelbart hos Bruner. Snarere giver Bruners tilgang os 2 forskellige måder, vi kan tænke langsomt på, i modsætning til Kahneman. Hvorvidt den ene type tænkning er bedre end den anden er heller ikke at finde i Bruners opdeling, hvor Bruner påpeger, at narrativ tænkning ofte ikke har til hensigt at dens konklusioner skal være korrekte, men blot livagtige. Dette gør sig i høj grad gældende ved tænkning om fremtiden, hvor vi har meget få legitime måder at spå nøjagtigt om fremtiden på. Og ligeledes kan det indvendes, at alle beslutninger ikke har et korrekt eller optimalt svar. Intuition er ifølge Bruner heller ikke udelukkende relateret til én type tænkning, men kan både forekomme ved paradigmatisk- og narrativ tænkning med grobund i forskellige logikker (Bruner, 1986, p.13). Dette er radikalt anderledes end Kahnemans udlægning.

Kahneman anser det, at tænke i narrativer, som en mindre gyldig tankeform, og taler sågar om en **narrativ fejlslutning**, da historier kan forme vores forventninger, men de historier, vi finder mest overbevisende, ikke er dem, der er mest sandsynlige. Narrativ

tænkning anses dermed som en undertype af system 1 tænkning og bias for Kahneman (Kahneman, 2013, p. 239).

System 1 og narrativ tænkning har til dels overlap, og Kahneman beskriver bl.a., at levende fremstilling og livagtighed har større påvirkning på vores valg end den reelle sandsynlighed, grundet kognitiv lethed og tilgængelighed. Men system 1 er bredere, kan også relatere sig til emotionel indflydelse, og Bruners narrative tænkning er ikke udelukkende optaget af hurtig eller irrationel tænkning. De har dog klare paralleler, men kan ikke problemløst oversættes til hinanden. Den klare parallel mellem narrativer og forestillingsevnen er derfor ikke overførlig fra narrativ tænkning til system 1.

4.2.4 Opsummering

I det ovenstående er der klart udtryk for, at der er et blik for forestillingsevnen i Kahnemans teori, men uden at denne gives central plads. Det udvalgte teori er ligeledes udpluk af Kahnemans samlede teori med henblik på at sige noget om forestillingsevnen, og denne fylder endnu mindre i den større helhed. Forestillingsevnen kan anses som beslægtet med Kahnemans tilgængelighed, og særligt bias of imaginability, men ses her som noget irrationelt, som system 2 bør korrigere, snarere end et bidrag til beslutningsprocessen eller en måde, vi træffer beslutninger på. Det kan dog indvendes, om ikke forestillingsevnen også involverer system 2 tænkning og dermed er svær at passe ind i dual processering grundet de mange forskellige kognitive processer, som Suddendorf og Corballis (2007) pointerer er involveret i forestillingen af fremtiden. Kahnemans teori åbner dog op for, at der foregår mere end blot rationelle overvejelser, når vi beslutter os. Forestillingsevnen kan anses som tilstedeværende i framing effekter, bias of imaginability, mulighedseffekten og tilgængelighed mere bredt. Et blik for forestillingsevnen er altså ikke i modstrid med Kahnemans teori, og snarere end at se Nanays (2016) og Kahnemans teorier som modstridende, kunne en anerkendelse af forestillingsevnenes rolle supplere Kahnemans teori.

4.3 Forestillingsevnenes rolle i beslutningstagning

I dette afsnit vil jeg bredere undersøge forestillingsevnenes rolle i beslutningstagning ud fra det redegjorte såvel som yderligere teoretiske perspektiver. Her dykker jeg ned i forskellige aspekter ved forholdet, herunder forskellige typer af valg, forudgående

faktorer, forestillingernes byggesten samt overvejelser om, hvorvidt forestillingsevnen er behjælpelig i beslutningstagning og hvad rolle den kan siges at spille.

4.3.1. Spiller forestillingsevnen en rolle i beslutninger?

Rent definitionsmæssigt er forestillingsevnen og beslutninger i høj grad sammenknyttet via. deres relation til muligheder, bl.a. i Fleischer & From (2021), hvor forestillingsevnen pointeres at omhandle at "afprøve sine handlemuligheder i en indre forestilling og vurdere, hvilken mulighed man vil vælge" (p. 15f). Ligeledes pointerer Langland-Hassan (2020a), at forestillingsevnen er hvad gør os i stand til at overveje muligheder, som hvad tøj, vi vil tage på (p. 1). Dette kan også ses som udtryk for forestillingsevns relation til agens, som Hardt (2018) mener er et af de bærende elementer, idet vores evne til at tænke om fremtiden er særligt relateret til, hvad vi som individ vil gøre med vores liv. På denne måde kan forestillingsevnen og beslutningstagning anses som uadskillelige igennem agens fra et narrativt perspektiv.

Fra et kognitivt perspektiv er der flere forskellige fund der påpeger, at forestillingsevnen og beslutningstagning er beslægtede, herunder indikerer case-patienter med hjerneskader, at forestillingsevnen er essentiel i beslutningstagning. 2 personer med hjerneskade i deres ventromedialle præfrontale cortex, M.L. og EVR. M.L., kunne ikke længere udføre MTT, forestille sig deres fortid eller planlægge. Dertil havde de problemer med beslutningstagning, og de havde svært ved at bestemme sig for én valgmulighed (Atance & O'Neill, 2001, p. 536; Hardt, 2018, p. 540). Dette kan pege på, at beslutningstagning og forestillingsevnen, eller i hvert fald forestillingen af fremtiden, er beslægtede kognitive processer. Det er dog også muligt, at noget forudgående for de to eller en separat kognitiv proces er rod til dette, fx hukommelsesproblemer mere overordnet, der også fra et kognitivt perspektiv er essentielt i forestillingsevnen. Snarere end, at forestillingsevnen er påkrævet for beslutningstagning, kunne dette blot betyde, at episodisk hukommelse er påkrævet for begge processer. Om ikke andet peger dette dog på, at de to processer neurokognitivt set har overlap.

I Suddendorf og Corballis' (2007) forståelse er forestillingsevnen i form af FMTT uadskilleligt forbundet med beslutningstagning og fremtidig handling. FMTT er en evolutionært udviklet evne til bl.a. at inhibiere impulsiv adfærd til fordel for adaptiv, fremtidsorienteret adfærd, som at udsætte behov, bl.a. ved at træne for fremtidig gavn (Suddendorf og Corballis, 2007, p. 310). Dette syn fylder meget i den kognitive interesse for forestillingsevns rolle i beslutningstagning, hvor mange er interesserede i,

hvorvidt forestillingsevnen, FMTT og episodisk fremtidstænkning kan promovere adaptive valg. I en metaanalyse analyserede Rösch, Stramaccia & Benoit (2022) 48 studier, der undersøgte den episodisk fremtidstænkningens effekt på beslutninger med implikationer for fremtiden, så som økonomiske og sundhedsrelaterede valg. De fandt, at episodisk fremtidstænkning overordnet promoverede langtidssigtet adfærd, særligt når forestillingerne var livlige og positive (Rösch et al., 2022, p. 12f). Dette kan ifølge Suddendorf og Corballis forstås som, at MTT giver os mulighed for at handle nu, for at løse et problem eller tilfredsstille et behov, der ligger længere fremme i tid (Suddendorf & Corballis, 2007, 302; Suddendorf & Busby, 2005, p. 114).

Bulley, Henry & Suddendorf (2016) har udviklet en model til at beskrive den rolle, forestillingen af fremtiden spiller i beslutninger med implikationer for både øjeblikkelige og senere belønninger. For at fremtidsforestillinger kan modificere beslutninger i nuet, må det interagere med ældre evolutionære beslutningstagnings-mekanismer til at regulere adfærd, mener forfatterne. Dette sker ved, at mentale simulationer af mulige fremtidshændelser giver information om affektiv relevans og emotionel signifikans, udover sandsynligheden for udfaldet, hvilket til sammen påvirker beslutningstagning (Bulley et al, 2016, p. 36). Forestillingsevnenes effekt på beslutningstagning antages derfor af dem som i høj grad forbundet med emotioner. Det foreslås, at når vi forestiller os en positiv fremtid, kan de emotioner, det fremkalder, aktivere en motiverende bremse her og nu og stoppe impulsiv, kortsigtet adfærd til fordel for fremtidsorienterede valg (Bulley et al, 2016, p. 37; McCarroll, 2019, p. 207).

Forestillingsevnen i form af simulering af fremtidige muligheder involveres i beslutningstagningsprocessen ved både at have en komponent af information om handlingens værdi, der i høj grad består af førnævnte emotionelle aspekt, og information om sandsynligheden, hvilket i høj grad svarer til Tversky og Kahnemans (1974) bias of imaginability. Beslutningen drages herefter ved, at beslutningstagnings-mekanismer sammenholder repræsentationen af den øjeblikkelige og den fremtidige belønningsværdi. Ud af dette formes vores præference, der styrer valget (Bulley et al, 2016, p. 36f). Dette svarer i høj grad til Nanays (2016) ønske om en beslutningsteori, der har mere blik for forestillingsevnenes rolle, hvor vores ønsker og præferencer ikke blot eksisterer på forhånd, men i høj grad skabes ved simulere fremtidsmuligheder.

Denne pointe med den emotionelle signifikans af forestillingen som en af de måder, forestillingsevnen påvirker beslutninger, svarer i høj grad til Hardts (2018) udlægning af narrativs påvirkning på beslutninger. Hos Hardt er det emotionelle dog ikke blot

er en kognitiv motivationsmekanisme, der promoverer fremtidsorienteret adfærd, men en måde at gøre forestillingsepisoden meningsfuld. Den emotionelle toneslutning gør, at vi sidder tilbage med en følelse af, hvad historien, vi forestillede os, betød for os, og vi guides af denne betydning snarere end udelukkende emotionerne.

I særligt den kognitive retning er der en stærk interesse for, hvorvidt forestillinger om fremtiden påvirker beslutninger i nuet i en *adaptiv* retning. Der er på en måde lagt op til et rigtigt valg; det fremtidsorienterede, og et maladaptivt, kortsigtet valg. Beslutningstagning får hermed en form for binær karakter, der er mindre overførlig, når det kommer til beslutninger, der er udtryk for mere end blot et adaptivt og maladaptivt valg. Og selvom det også pointeres af bl.a. Bulley et al (2016), at det i nogle tilfælde er fornuftigt at vælge den kortsigtede belønning (p. 39), er dette syn stadig begrænset af det normative blik på beslutningstagning. Denne tankegang har ligeledes klare paralleller til Kahnemans teori. Dette kan ses som udtryk for, at Kahneman også falder indenfor den kognitive teori, og viser en af den kognitive psykologis begrænsninger, nemlig at de ofte ikke har blik for de meningsskabende, menneskelige og helhedsorienterede perspektiver (Bruner, 1990, 15f). Det er derfor også relevant at spørge, hvordan forestillingsevnen kan siges at spille en rolle, når der er tale om et mere komplekst valg med mange tilsyneladende lige gode valg.

Fra et narrativt perspektiv er forestillingsevnen særligt relateret til beslutningstagning igennem mulighedstænkning, historiefortælling og agens, der ofte relaterer sig til vores narrative identitet (Smith, 2010, p. 9; Hardt, 2018, p. 535f). Her knytter særligt Smith (2010) forestillingsevnen direkte til beslutningstagning i form af den praktiske forestillingsevne, der pointerer, at vi vælger, som vi gør, fordi nogle muligheder sorteres fra. Vi lægger ikke nødvendigvis mærke til, at vi forestiller os bestemte ting eller sætter forestillingsevnen i gang af sig selv, men denne guides af vores narrative identitet til at fortælle en sammenhængende historie om os, hvor vi kun kan se os selv i bestemte fremtidsscenarier. Vi er praktisk talt i stand til at forestille os endeløse scenarier, der er i strid med vores narrative identitet, men ifølge Smiths (2010) forståelse vil dette knap nok påvirke vores beslutninger, da det snarere er førstepersonsfantasier, som vi ikke finder meningsfulde forlængelser af vores historie. Beslutninger er i hans forståelse dermed relateret til forestillingsevnen, men synes i højere grad at involvere, at forestillingsevnen *påvirkes* af, hvem vi er, snarere end omvendt.

I modsætning til dette, pointerer Zittoun (2007; 2012), at forestillingsevnen er en del af at skabe vores identitet og livssti. Zittoun indpasser sig i life-course psykologi og er

særligt interesseret i, hvordan vi navigerer i udviklingsprocesser. Hendes teori interesserer sig dog også for beslutningstagning i en større livsproces, så som valg om studie, karriere, familiestiftning og identitet (Zittoun, 2012, p. 520). En af de måder Zittoun mener, at mennesker tager sådanne livsvalg, er ved at engagere sig i forestillinger og mulighedstænkning for fremtiden. Til dette bruger folk forskellige ressourcer, særligt forskellige kulturelle elementer i form af **symbolske ressourcer**. Disse kan bl.a. bestå af religion, politik, kunst og fiktion. Disse spiller dels en unik rolle ved at guide og støtte forestillingsevnen, isoleret fra hverdagens begrænsninger, og dels ved at give afstand fra og transformere personlig oplevelse (Zittoun, 2012, p. 524). Med andre ord, hvor Smith (2010) pointerer, at forestillingsevnen, guidet af vores identitet, præsenterer os for visse handlemuligheder, mens det at forestille sig andre scenarier blot er meningsløs fantasien, pointerer Zittoun, at vores identitet guides af forestillingsevnen, og at forskellige kulturelle elementer forårsager os til at overveje disse, herunder på en distanceret måde, der bør anses som en *meningsfuld* fantasien. Hvad for Smith (2010) kan ses som meningsløse, eksterne muligheder med lille relevans for handling, kan ifølge Zittouns forståelse altså også guide og påvirke beslutningstagning. Læser vi fx en bog, kan vi via forestillingsevnen forestille dette fjerne liv og inspireres. Selv den mindre praktiske side af forestillingsevnen kan altså siges at have en rolle i beslutningstagning, om end i mindre grad. Zittouns teori påpeger desuden, at vi ikke behøver at bruge forestillingsevnen aktivt til at sammenholde to eller flere scenarier, men at vi også kan engagere os i mulige scenarier igennem bl.a. fiktion, der kan trækkes på og guide os videre i livet.

Men Langland-Hassan (2020a) pointerer, at forestillingsevnen har en begrænset påvirkning på vores valg og guider vores adfærd på en anden måde end overbevisninger. Fx vil det at forestille sig, at en muddertærte smager godt, være anderledes fra *overbevisningen* om, at den gør, og påvirke vores handlinger på en anden måde (Langland-Hassan, 2020a, p. 18). Det er en vigtig nuance, idet forestillingsevnen's rolle i beslutningstagning må have en vis grænse, da vi oftest ved, at vores forestillinger ikke er udtryk for virkeligheden. Er det ikke muligt at indvende, at vi ikke tager vores forestillingsevner lige så seriøst, som vi ville en overbevisning? Nanay (2016) taler ikke om den vægtning eller seriøsitet, hvormed vi tager vores forestillinger. Her er Kahnemans system 2 måske stadig essentiel at inkludere i forholdet mellem forestillingsevnen og beslutningstagning, selvom dette, som beskrevet, ikke kan adskilles skarpt som kategori fra forestillingsevnen. System 2 kan anses som en modvægt til

forestillingsepisoder, hvis vi er bevidste om, at vores forestillinger "kun" er noget, vi forestiller os. Dette kan også anses som hvad Suddendorf og Corballis (2007) beskriver som instruktøren, eller metakognition, der reflekterer over forestillingernes indhold, herunder hvorvidt det synes realistisk eller burde omstruktureres. Fremtiden bliver ikke nødvendigvis, som vi forestiller os, og de fleste af os vælger ikke udelukkende ud fra forestillingsepisoder, i hvert fald ikke i alle typer valg.

4.3.2 Typer af beslutninger

Selvom Kahneman i sin teori taler overordnet om beslutninger, kan det diskuteres, om beslutninger er én samlet kategori, eller om der er mange forskellige typer beslutning med vidt forskellige karakter. Man kan både tale om små beslutninger, som køb af kiks eller hvad tøj, man tager på, samt store beslutninger, både af økonomisk karakter som at købe hus, men også livsmæssig karakter som skilsmisse, at udøve aktiv dødshjælp eller få en kønsskifteoperation. Kan man sige, at vi vælger kiks på samme måde, som vi vælger at skifte køn? Kan en teori som Kahnemans gøre alle valg forståelige, eller er der nogle, den er mere til passende end andre?

Kahneman ser som tidligere nævnt beslutninger og vurderinger som nært beslægtede, da de basale principper er ens, og de to hovedsageligt adskiller sig mht. indhold (Kahneman, 2003, 717). Men er dette indhold ikke også essentielt? Og kan man tale om, at nogle beslutninger har mere tilfælles med vurderinger end andre?

Et simpelt valg, som når vi køber en kjole, kan man argumentere som en vurderingssag. Vi ønsker at købe en kjole, som vi vurderer er pæn, uden at give mere, end vi finder rimeligt. I så fald er det til dels en vurderingssag, hvorvidt en kjole er ønskværdig nok til, at den er pengene værd. Men hvor meget har studievalg, partnervalg og valg om identitet tilfælles med vurderinger? Umiddelbart har vurderinger mere åbenlyse overlap med simple, økonomiske valg, som Kahneman interesserer sig for, mens større, komplekse valg kan ses som kvalitativt anderledes. I helt små, simple valg giver det ikke mening af anse forestillingsevnen som involveret, fx semiautomatiske valg som at køre bil eller at købe den billige chokolade, som vi i forvejen har for vane at købe (Caldwell, 2018).

Men kan valg reelt opdeles i simple og komplekse valg, eller er det i høj grad forbundet med, hvordan den enkelte oplever valget? For selv tilsyneladende små valg er ikke altid simple, og økonomiske valg står sjældent alene som udelukkende omhandlende penge. At købe en kjole kan indebære overvejelser om smag, pris, økonomi, kvalitet,

komfort og endda moralske overvejelser som børnearbejde. Ligeledes kan det have større implikationer, bl.a. at købe en kjole som transkønnet, der kan medføre forestillinger om konsekvenserne, andres fordømmelse eller om man risikerer at blive udsat for diskrimination. Selv den samme type valg på overfladen kan altså indebære vidt forskellige overvejelser, alt efter, hvad vedkommendes udgangspunkt er.

Når vi taler om beslutninger, der opstår naturligt i vores liv, fx karrierevalg eller at redde et barn i en ildebrand, pointerer Orasanu & Connolly (1993) at teorier som Kahnemans overser, at rigtige beslutninger involverer at strukturere valget og dets valgmuligheder, og der er sjældent ét valg, der er det bedste. Der er herudover ufuldstændig information tilgængeligt, og disse huller må fyldes ud (Orasanu & Connolly, 1993, p. 7f). Dette kan være ved at opsøge information, men hullerne kan også udfyldes af forestillingsevnen, der kan gøre det ukomplette til et egentligt scenarie, vi kan forholde os til, som en en simulering af hændelser eller større fortælling, der giver mening. Nanay (2016) bruger i sin argumentation for forestillingsevns centrale rolle i beslutningstagning eksemplet, at når vi vælger, hvor vi vil studere, benytter vi forestillingssevnen til at udfylde uvisse detaljer og forestille os vores forskellige mulige fremtider, så som vores studiemiljø, dagligdag og livet efter studiet (p. 135). Herudover pointerer Orasanu & Connolly (1993), at miljøet for beslutningen hurtigt ændrer sig, særligt i beslutninger, der involverer liv og død. Beslutninger består dertil ikke bare af ét valg, der kan isoleres, men beslutninger kan konstitueres af en af række hændelser, med muligheder for at lave fejl hen ad vejen og genererer ny information, der kan anvendes senere i valget (Orasanu & Connolly, 1993, p. 8f). Dette svarer i høj grad til, hvordan vi i livsforløbet laver mange sammenkædede små valg, som karrierevalg og valg af livsstil.

Schwartz (2004) kalder denne akkumulerende karakter ved beslutningstagningen som **de små valgs tyranni**. En af grundene til, at det kan være så svært at vælge, mener han er grundet vanskeligheden ved at vide, hvad det egentlige udfald af vores valg er, da vi ikke kan vælge et liv, men kun de små trin, der leder op til det (Schwartz, 2004, p. 44). Men hvis vi, som Nanay (2016) beskriver, anvender forestillingsevnen i disse valg, forestiller vi os så alle valg, vi kan vælge imellem, og alle de mulige scenarier? Dette ville forekomme som en yderst tidskrævende proces, idet vi ved hvert enkelt lille valg har grænseløse muligheder for at forestille os, hvad vil ske. Hvordan et valg vil gå galt, gå godt, indebære konsekvenser i morgen, om et år eller et årti. Her synes Smiths (2010) praktiske forestillingsevne at være et vigtigt perspektiv, idet hans teori

gør det forståeligt, hvordan vi kan navigere i de endeløse valgmuligheder, som en form for smutvej i beslutningstagningen, hvor vi kun forestiller os udvalgte scenarier. Kahnemans system 2 ville her faktisk anses som at gøre det *sværere* for os at vælge og medføre choice overload ved at gøre os opmærksom på, at vi *burde* modarbejde disse intuitive tankeprocesser og overveje valget mere analytisk og udtømmende.

Der er mange forskellige typer af valg med forskellige implikationer for vores liv, herunder forbrugervalg, karrierevalg, partnervalg, valg af vacciner, abort eller selvmord, og mange af disse områder forsøger at opstille deres egne modeller og teorier for at forklare valg i deres sfære (e.g. Dubé et al, 2013; Mortimer, Zimmer-Gembeck, Holmes & Shanahan, 2002). Når det kommer til forestillingsevns rolle i beslutninger, ses der i høj grad et fokus på, hvordan adaptive økonomiske samt helbredsmæssige valg træffes. Det er dog, grundet denne brede palette af beslutningstyper, relevant at undersøge disse områder også med blik for forestillingsevns rolle netop her. Fx kan suicidale tanker involvere bestemte kognitive processer, som et overvejende negative fremtidssyn (Roepke & Seligman, 2016, p. 26), og vaccineskepticisme kan involvere bestemte narrativer i form af konspirationsteorier (Dubé et al, 2013, p. 1766).

4.3.3 Forudgående faktorer og forestillingers byggesten

Forestillingsevnen, særligt i forestillingen af fremtiden, kan rigtigt nok anses som en kognitiv proces eller narrativ forståelse, men, som den *opleves*, er den udgjort af det indhold, vi oplever at se for vores indre øje. Det er derfor relevant at overveje, hvad forestillingerne består af, og i den forbindelse også det, der går forud for vores forestillinger. Det kan argumenteres, at det, der faktisk påvirker beslutninger, som sådan ikke er forestillingsevnen, men det, som forestillingsevnen præsenterer os for. Det er derfor essentielt både at spørge, hvad, der former disse forestillinger og hvad, de består af.

I en kognitiv forståelse er vores forestillinger i høj grad udgjort af forskellige episodiske minder og semantiske koncepter i form af skemata fra langtidshukommelse (Suddendorf & Corballis, 2007, p. 307f; Addis, 2020, p. 247), og vores individuelle tidligere erfaringer kan i høj grad anses som de byggesten, forestillingerne bygges op af. Dette gør, at det er særligt relevant i denne tankegang at kigge på folks individuelle minder og kognitive processer for udvælgelsen af disse for at forstå, hvorfor vi forestiller os fremtiden, som vi gør.

Ifølge Lieberoth (2020) er en vigtig forudgående faktor for vores forestillinger, hvad humør vi er i. Som regel har vi positive forestillinger om fremtiden, men er vi nedtrykte, vil vores forestillinger tendere til negative (Lieberoth, 2020, p. 38). Dette kan både påvirke mentalt sunde individer, men har særligt betydning for folk med affektive lidelser og beslægtede patologier, så som depression og angst, der involverer andre kognitive stile. Ifølge Ropeke & Seligman (2016) har folk med depression sværere ved at generere mulige fremtider, har svært ved at evaluere disse og har generelt negative overbevisninger om fremtiden (p. 27), og det ses dertil, at individer med depression har vanskeligt ved at træffe valg (Leykin & DeRubeis, 2010).

Angst kan medføre en overvurdering af problemer i fremtiden, bekymring og katastrofetanker. I et studie blev folk med depression og folk med angst præsenteret for forskellige tidspunkter i fremtiden og bedt om at generere hændelser, de så frem til og ikke så frem til i disse perioder. Individer med angst genererede flere negative oplevelser end kontrolgruppen og depressive individer, men ikke færre positive oplevelser. I modsætning havde folk med depression sværere ved at forestille sig positive oplevelser, men genererede ikke flere negative oplevelser end kontrolgruppen (Atance & O'Neill, 2021, p. 535; Miloyan, Pahcana & Suddendorf, 2014, p. 804; Lieberoth, 2020, p. 38). Det er dermed sandsynligt, at de byggesten, der er til rådighed for et individ med depression eller angst at trække på, i højere grad vil bestå af negative elementer, og kan herigennem påvirke beslutninger, fx at undgå handlinger, de forestiller sig er muligt vil gå galt. Katastrofetanker, som at forestille sig, at man får hjertestop, kan ligeledes gribe folk med angst og gøre dem tilbøjelige til at forsøge at forebygge dette, tage til lægen eller blive hjemme, netop grundet deres forestillinger.

Ifølge Suddendorf og Corballis' (2007) teatermetafor for MTT involverer forestillinger desuden ToM, idet vores forståelse af andre og deres reaktioner påvirker det, vi forestiller os vil ske i fremtiden. Det diskuteres også, om selve forestillingen af *os selv* i fremtiden indebærer et niveau af ToM. Nanay (2016) pointerer nemlig, at det er uvist, hvorvidt vores forestillinger omhandler os selv projekteret ind i fremtiden eller omhandler vores fremtidige mig, der er en distanceret person fra os selv (p. 136). I så fald er ToM vigtigt for at forstå, både hvad vi vil føle og tænke i fremtidige scenarier, såvel som hvad vi kan forvente af mennesker. Dette har implikationer for folk med vanskelighed i ToM, så som folk med autisme, som Fleischer & From (2021) beskæftiger sig med, idet autisme ofte indebærer en mangelfuld forestillingsevne. Folk med autisme

kan særligt have svært ved at forestille sig, hvad andre mennesker vil gøre i bestemte situationer (Fleischer & From, 2021, p. 12).

I en narrativ forståelse handler forestillinger ikke bare om kognitive processer, men den narrative forståelse folk har af dem selv, andre, omverden og hændelser. Her kan man se narrativer som de byggesten, eller arkitekttegninger, vi opbygger vores forestillinger om fremtiden med. For folk med depression kan man i narrativ forstand indvende, at der ikke blot er tale om en ændret kognitiv tendens til at udvælge visse minder, men at denne udvælgelse også er narrativ. Smith (2010) pointerer, at den narrative identitet i høj grad virker ved at gøre bestemte minder fremtrædende, der relaterer sig til vores personlige narrativ (p. 11). For deprimerede folk kan der være tale om, at det, at være deprimeret kan blive eller være relateret til en bestemt narrativ forståelse af sig selv eller kulturelle narrativer om det at have en depression, uafhængigt af kognition (Petersen, 2016, p. 121f).

Det er jf. Bruners (1990) udlægning af narrativer som et særligt *kulturel* aspekt af menneskets psykologi vigtigt ikke kun at kigge på individuelle faktorer, som et personligt, autobiografisk narrativ, men også de større kulturelle narrativer, vi omgås.

Som tidligere nævnt i projektet er samarbejde en dimension i Kinds (2016) dekonstruktion af forestillingsevns aspekter og nogle definitioner skelner mellem en social og enlig forestillingsevne (Liao & Gendler, 2020). Men med kulturelle briller kan det diskuteres, hvornår en enlig forestillingsevne går over til at være social, og om vi overhovedet nogensinde kan forestille os noget uden social og kulturel indflydelse. Når vi forestiller os noget, er det muligt, at vi trækker på vores egen hukommelse, skemata og arbejdshukommelse. Men de kognitive teorier og narrative teorier er til dels enige om, at vores forestillingsepisoder og FMTT herudover er guidet af en narrativ forståelse eller narrativ stil (e.g. Suddendorf & Corballis, 2007, p. 307; Addis, 2020, p. 248, Hardt, 2018; Andrews, 2016). I så fald, hvis vores forestillinger af fremtiden er udtryk for en narrativ forestillingsevne, så er det særligt vigtigt at overveje forudgående kulturelle narrativer og den måde, vi fortæller historier på, for at forstå, hvorfor og hvordan vi forestiller os fremtiden.

Narrativer knyttet til samfundets forventninger, som at præstere mere, bedre, udvikle os selv og opnå vækst fylder blandt andet meget i dagens samfund (Petersen, 2016, p. 91). Ligeledes kan narrativer om køn, klasse, identitet og politik påvirke, ikke bare vores valg, men de forestillinger, som vores valg drages på baggrund af, som hvordan vi lever et tilfredsstillende liv og hvad er værd at stræbe efter. Fx viser en japansk

illustration på projektets forside tre børn, der tænker på deres fremtidsdrømme. Én dreng forestiller sig sig selv som professionel baseballspiller, en anden dreng som brandmand og pigen i billedet forestiller sig selv som brud. På billedets eget præmis kan dette illustrere, hvordan kønnede narrativer om, hvad er værd at stræbe efter, kan påvirke vores beslutninger om ting som studier, job og fokus i livet allerede som små. For piger kan dette være drømmen om det perfekte bryllup og søgen efter kærlighed, eller i mere konservative narrativer som hjemmegående hustru. Sådanne narrativer om køn kan således påvirke os igennem livet, påvirke hvad vi forestiller os om fremtiden, hvilke valg synes meningsfulde og i sidste ende hvilke valg, vi tager.

Figur 1: Illustration af fremtidsdrømme (Takashi, 2014)

Men de tre børn er udelukkende en konstrueret tegning, der forsøger at kommunikere fremtidsdrømme. Med andre ord ligger der bag selve konstruktionen af billedet en narrativ påvirkning af, hvordan vi forestiller os andres position i verden eller hvordan vi forestiller os, at *andre* forestiller sig deres fremtid. Denne kønnede antagelse om, at en pige ville forestille sig selv som brud som sin fremtidsdrøm, kan dermed lige så vel anses som en folk psychology og påvisning af, hvordan kønnede narrativer kan få os til at forestille os det andet køn, som vi på anden vis har svært ved at vide, hvad de tænker og ønsker. Illustrationen kan ligeledes illustrere, hvordan narrativer reproduceres og bibeholdes, her i form af en illustration på en hyppigt anvendt japansk clipart side.

Vi så ligeledes igennem covid19 pandemien, at konspirationssteorier tog til og som resultat skræmte nogle væk fra at lade sig vaccinere med fortællinger om, hvordan dette kunne gøre en syg eller plante mikrochips i ens arm, og sådanne forestillinger holdt nogle fra at vælge vaccination (Ahrens, 2020). Her kan man igen tale om, at dette ikke blot er enlig forestilling, hvor den enkelte, inden de booker vaccinationstid, forestiller sig disse konspiratoriske scenarier, men også i høj grad en social forestilling,

idet historien deles på tværs og bygges på som en form for fælles forestilling i konspiratoriske miljøer. Dette er blot én måde, narrativer kan påvirke vores beslutningstagning, men dette kan også tages videre til at omhandle influencere, underholdning, litteratur, reklamer, politisk propaganda og religiøse doktriner.

For at forstå forestillingsevnenes rolle i beslutninger er det altså ikke nok udelukkende at kigge på selve evnen, men også de mere konkrete byggesten, som vores forestillinger er bygget op af, og hvordan disse udvælges og sammensættes.

4.3.4 Er forestillingsevnen gavnlig for beslutninger?

En undren, jeg håbede på at få en forståelse for igennem projektet, er, hvorfor beslutninger kan være så svære. Derfor ønsker jeg her afslutningsvis at dykke ned i, om forestillingsevnen kan hjælpe os med at forstå, hvorfor det kan være så svært at vælge, samt om forestillingsevnen kan ses som behjælpelig, besværliggørende, eller noget derimellem.

Jeg har tidligere beskrevet, at episodisk fremtidstænkning og FMTT kan være gavnligt for fremtidsorienteret adfærd (Bulley et al, 2018; Rösch et al, 2022; Ozdes, 2021) og anses som en evolutionært udviklet evne, der giver os fordelene, at vi kan foregribe scenarier, før de finder sted (Suddendorf & Corballis, 2007, 302). Den er således behjælpelig til, at vi kan tage gode, fremtidsorienterede valg. Den hjælper os dertil også til at vælge i komplekse valg, hvor der ikke er et entydigt godt eller dårligt valg, ved at sammenfatte meget information til et sammensat scenarie, fx at forestille sig livet i to forskellige studiebyer (Nanay, 2016, p. 134). Ligeledes pegede fund om amnesi på, at en manglende evne til at udføre MTT gjorde de hjerneskadede ude af stand til at træffe beslutninger (Hardt 2018, p. 540).

Man kan dog også argumentere for, at forestillingsevnen ikke udelukkende gør beslutningstagende til en hurtig, let affære. Den kan både ses som en bias eller irrational faktor i beslutningstagning, der ikke er lige så rationel som system 2 tænkning (Tversky & Kahneman, 1974, p. 1126f), men også en langsommere tænkning end system 1 og intuition. Kunne det dermed, på sin vis, ses som et kompromis imellem de to? Eller måske at forestillingsevnen kan benytte forskellige narrativer, episodiske erfaringer eller skemata til at gøre det muligt for os at træffe et tilstrækkeligt godt valg, men på bekostning af mere tankearbejde end intuition? I så fald kan en inkorporering af forestillingsevnen måske gøre det forståeligt, hvorfor det ofte kan være så svært at vælge, særligt når valget indebærer usikkerhed. Meget som Kahneman pointerer med sin

mulighedseffekt, kan det være svært at ignorere et muligt scenarie og vi kan føle, at vi bør tage højde for mange forskellige scenarier, fx det værst tænkelige. Komplekse beslutninger med mange dimensioner har alverdens mulige udfald, og måske særligt grundet en metakognitiv viden om, at det, vi forestiller os, ikke nødvendigvis vil ske, kan vi derfor føle behov for at forberede os på mange forskellige scenarier, snarere end at tage vores første indskydelse for gode varer.

Ifølge Cognitive load theory udviklet af Sweller, kan menneskets kognitive arkitektur blive overbebyrdet, og særligt arbejdshukommelsen har en begrænset kapacitet (Leahy & Sweller, 2016, p. 108). Dette er hvor Suddendorf og Corballis (2007) beskriver, at fremtidsforestillinger finder sted, og når vi forsøger at forestille os flere og flere elementer, bliver det mere anstrengende at holde fokus og det indre billede bliver anstrengt og sløret (Lieberoth, 2020, p. 34f). Som tidligere nævnt illustrerede El Haj & Moustafa (2020), at fremtidstænkning resulterede i øget pupilstørrelse, der er en indikation for anstrengelse eller cognitive load, og dermed at det kræver en vis energi at forestille sig fremtiden. Jo mere kompleks, vores forestillinger er, jo højere er chancen for, at vi vil opleve cognitive overload, og gentagende forestillinger kan gøre, at vi føler os kognitivt udmattede.

Vi vælger aldrig blot mellem de reelle muligheder, men også hvad følger efter dette valg, der ligger i uvished. Forestillingsevnen, MTT eller narrativer er til dels en måde, at gøre denne uvished håndgribelig og handle på trods heraf, men i realiteten kan vi stadig ikke vide med sikkerhed, hvad vil ske, og denne uvished og ufuldstændig information er netop nogle af de faktorer, der gør beslutningstagning så svært (Lipshitz, 1993, p. 103). Alle de mulige udfald og deres sandsynlighed kan forsøges foregribet med forestillingsevnen, men dette vil tynde vores kognitive kapacitet.

Det er dog ikke alle, der finder det lige svært at træffe beslutninger. Jeg har igennem projektet haft en forudantagelse om, at det er svært at vælge, men dette gør sig ikke nødvendigvis gældende for alle. En ofte anvendt skelnen er her at dele beslutningstagere op i **maximizers** og **satisficers**. Den første kategori er mere optaget af at udforske alle muligheder og alternativer, i forsøg på at tage det bedste valg, mens folk, der i højere grad kan kategoriseres som satisficers, er mere tilbøjelige til at vælge det første, de finder tilstrækkeligt godt. Snarere end adskilte kategorier er skellet baseret på et spørgeskema, hvor man kan ligge i den lave eller høje ende af maksimeringstendenser (Schwartz, 2004, pp. 77-81).

Det første spørgsmål i spørgeskemaet lyder: ”Når jeg står overfor et valg, forsøger jeg at forestille mig, hvad alle de andre muligheder er, selv nogle, der ikke er til stede i dette øjeblik” (Schwartz, 2004, p. 81), og sidste spørgsmål: ”Jeg fantaserer ofte om at leve på måder, der er ret anderledes end mig aktuelle liv” (Schwartz, 2004, p. 82). Det er altså muligt, at forestillingsevnen i høj grad spiller en rolle for folk, der kan beskrives som maximizers, eller i hvert fald at denne kategori i højere grad benytter forestillingsevnen til at forestille sig alternativer, når de vælger, og netop er karakteriseret ved, at ville udforske alle de mulige alternativer. Maximizers er dog ikke de beslutningstagere, der har lettest ved at beslutte sig eller det bedste udbytte. Tværtimod. Maximizers er ofte mindre tilfredse med deres valg, oplever fortrydelse, depression, perfektionisme og mindre lykke (Schwartz et al, 2002, p. 1194, 1184), om end det ikke kan konkluderes, at det er den *forårsagende* årsag, men blot korrelerede faktorer (Schwartz, 2004, p. 86).

Er det muligt, at forestillingsevnen spiller en mindre rolle hos folk, der kan kategoriseres som satisficers? Selvom forestillingsevnen synes at være en universel del af beslutningstagning, kan den i højere grad spille en rolle for folk, der forsøger at vælge det bedste scenarie, hvor forestillingsevnen snarere er bliver et redskab end en underlæggende proces. I så fald, kunne der være grund til at frygte, at anvendelsen af forestillingsevnen til at forestille os alle muligheder, faktisk gør mere harme end gavn, og gør vores søgen til en hård, uendelig søgen efter perfektion?

Ifølge Kahnemans forståelse kan den gode beslutning ses som ventende et sted derude på, at vi finder den, ved at tænke os godt om (Earl, 2012, p. 450), og selvom forestillingsevnen for Kahneman i høj grad falder under bias og system 1 tænkning, kan en overdreven anvendelse af forestillingsevnen dermed anses som i tråd med denne tankegang; vi forsøger at undersøge fremtiden nøje, foregribe negative konsekvenser og finde det bedste scenarie.

Som samfundet er nu, kan det beskrives som et præstationssamfund, der i høj grad fokuserer på, at vi skal maksimere og optimere os selv, og der er mindre rum for det fejlbare (Petersen, 2016, pp. 91). I tråd med dette pointerer Schwartz (2004), at omstændigheder også kan påvirke os i den ene eller den anden retning af maximizer spektret. Han beskriver bl.a., at et øget udbud kan medføre, at flere tenderer til at være maximizers, idet vores standarder øges som naturlig reaktion på mange valgmuligheder (p. 95f). Måske kan dette sågar have en relation til Kahnemans prominente status, både i fagcirkler såvel som hos lægfolk, idet der er øget fokus på, at vi skal tage det

bedste valg. I så fald kan forestillingsevnen siges at spille en større rolle i dag end før i tiden, både grundet de mange muligheder, vi skal forholde os til, men også grundet et større samfundsmæssigt pres til, at præstere og tage de rette valg, der kan medføre choice overload og choice paralysis.

4.4 Delkonklusion

Der er umiddelbart rum til beslutninger i forestillingsevnen, både i form af dets definition og relation til handlingsmuligheder. Beslutninger har tilsyneladende også en klar relation til forestillingsevnen i form af episodisk fremtidstænkningens promovning af adaptive fremtidsvalg, MTTs orientering mod fremtidig problemløsning og en motive-rende bremse af impulsiv, kortsigtet adfærd. Fra et narrativt perspektiv er forestillings-evnen desuden relateret til beslutningstagning igennem mulighedstænkning og agens, og forestillingsevnen kan både virke igennem vores personlige narrativ såvel som guidet af kulturelle elementer, der udvider vores fremtidsmuligheder yderligere.

Det kan dog diskuteres, om det giver mening at se beslutninger som én ting, eller om der er så store forskelle, med forskellige kognitive og narrative elementer, at forskellige beslutninger bør undersøges på egne præmisser. Der er bl.a. store forskelle mellem de beslutningstyper, Kahneman ofte tager udgangspunkt i, og naturligt opståede valg, hvor valget skal struktureres og indebærer ufuldstændig information, som forestillingsevnen må udfylde til et sammenhængende scenarie.

Et blik for forestillingsevns rolle i beslutninger medfører også overvejelser om, hvad der påvirker vores forestillinger, og i et kognitivt perspektiv spiller minder, skemata, kognitive stile, humør, patologier og ToM derfor også en vigtig rolle. I et narrativt perspektiv kan personlige narrativer såvel som kulturelle narrativer være vigtige at tage højde for, da de kan påvirke beslutninger igennem forestillingsevnen.

Forestillingsevnen kan ses som gavnlig for fremtidsorienteret adfærd og til at vælge i komplekse valg ved at sammenfatte kompleks, ufuldstændig information til et komplet scenarie. Man kan dog også argumentere for, at forestillingsevnen kan gøre os kognitivt udmattede eller gøre beslutninger vanskelige ved konstant at præsentere os for nye muligheder, der *kunne* ske, som vi derfor må forholde os til, men uden at vi kan regne med, at dette *vil* ske. Dette kan særligt gælde maximizers, idet dette er forbundet med at forestille sig og udforske alle valgmuligheder. I så fald kan forestillingsevns rolle både ses som nødvendig, som gavnlig, men også som komplicerende og udmattende.

Grundet disse paralleller er det overraskende, hvor lidt forestillingsevnen fylder i Kahnemans teori og hvor meget det bliver italesat som noget irrationelt snarere end noget behjælpeligt eller centralt for måden, vi beslutter os på. Forestillingsevnen jf. del A er netop relateret til at udforske muligheder og tænke om fremtiden, og denne fremadskuen mangler måske i Kahnemans teori, da beslutninger sjældent bare går på gevinster og tab her og nu, men hvad valget betyder for os i fremtiden også. Vores valg er dermed ikke kun et valg af noget, men et fravalg af en masse hypotetiske scenarier, som i en forstand kun kan eksistere og skænkes en tanke i form af forestillingsevnen.

5.0. Afsluttende del

I denne afsluttende del diskuteres projektet overordnet, herunder dets styrker og svagheder samt anvendte perspektiver. Jeg følger tråde op fra forrige afsnit om bredere implikationer for denne tankegang i form af en perspektivering, efterfulgt af projektets konklusion.

5.1 Projektets styrker og svagheder

Denne teoretiske udlægning er i høj grad påvirket af, at jeg selv falder under, hvad Schwartz (2004) ville kalde en maximizer. At have vanskeligt ved at vælge er ikke universelt, og nogle af projektets eksempler på, hvordan vi vælger, kan derfor falde ved siden af oplevelsen som et individ, der kunne klassificeres som satisficer eller har let ved at vælge. Jeg har ikke haft fokus på, hvordan forskellige individer reelt oplever det at tage beslutninger, hvilket kan ses som en begrænsning ved projektet og dets konklusioner.

Ifølge Bertelsen (2001) bør en samlet psykologisk forståelse inkludere både historiske, biologiske, livshistoriske og kulturhistoriske perspektiver på et fænomen (p. 5, 11-13). Det kognitive perspektiv har omkredset særligt et biologisk perspektiv med neurokognitive mekanismer, samt berørt et livshistorisk perspektiv, idet den enkeltes hukommelse og episodiske minder blev pointeret som vigtige. Det livshistoriske perspektiv kommer ligeledes til udtryk i den narrative psykologi gennem den enkeltes narrative identitet, agens og livshistorie, og her inddrages desuden et kulturhistorisk blik i form af narrativens kulturelle rolle. Det historiske blik for forestillingsevnen har dog ikke fyldt meget igennem projektet, og at kigge på, hvordan den nuværende forståelse af

forestillingsevnen er blevet formet, kunne give endnu et væsentligt perspektiv på forestillingsevnen og dets karakter.

Kahnemans teori blev udvalgt på baggrund af at være en af de mest prominente forfattere indenfor beslutningsteori. Men dette projekt har en meget begrænset udlægning af både Kahnemans teori, Tverskys involvering og beslutningsteori overordnet, der består af et hav af forskellige teorier, både generelle som specifikke. En anden beslutningsteori, som Beachs (2009) Narrative Decision Making Theory ville have givet et helt andet blik på beslutningstagning, idet denne benytter sig mere af fremtidstænkning (Beach, 2009. p. 411).

Projektet er herudover særligt interesseret i beslutninger i en mere naturlig, livsnær kontekst, og selvom Kahneman selv mener, at hans teori er relevant her, kunne en teori med større fokus på virkelighedsnære beslutninger have styrket projektet yderligere. Orasanu & Connolly (1993) og Lipshitz (1993) pointerer, at der findes et væld af andre beslutningsteorier, der er mere fokuseret på beslutninger i naturlige kontekster, der dog har en mindre central position i beslutningslitteraturen. At tage udgangspunkt i Kahneman, muliggør det herimod at sige noget mere generelt om, hvordan beslutningstagning udlægges i psykologien, grundet hans prominente status.

Projektet har herudover den begrænsning, at det er et teoretisk projekt, og meget af projektet forsøger at finde paralleller og tilvejebringe en samlet forståelse af forestillingsevns rolle i beslutningstagning, snarere end at undersøge dette empirisk i kvalitative eller kvantitative undersøgelser.

Det kan problematiseres, at projektet ikke forsøger at falsificere forestillingsevns rolle i beslutningstagning, der ifølge Popper anses som den eneste valide måde at lave forskning (Vengsgaard, 2012, p. 151). En sådan tilgang kunne have udforsket et fænomen som **aphantasia**, hvor man intet ser for sit indre øje, (Dawes, Keogh, Robuck & Pearson, 2022, p. 2) og om dette afspejles i deres beslutningstagning. Et studie af Dawes et al. (2022) viste, at folk med aphantasia har en reduceret evne til at simulere fremtidsscenarier, dog hovedsageligt perceptuelle detaljer (p.12), og en empirisk undersøgelse heraf kunne dermed give et interessant kritisk perspektiv på visualiseringsevns og forestillingsevns rolle i beslutninger ved at undersøge denne ekstrem. Selv uden visualiseringsevne, eller I-imagining, ville disse individer dog stadig være i stand til at tænke i narrativer og have A-imaginings, om end det perceptuelle aspekt ville mangle. Det tyder dertil på at, i hvert fald nogle, med aphantasia faktisk har en visualiseringsevne, men at denne blot ikke er bevidst (Nanay, 2021). Såvidt jeg fandt,

er relationen mellem aphantasia og beslutningstagning dog aldrig blevet undersøgt, hvilket ville være en spændende ny vej.

Det er dog ifølge Brinkmann (2012) en almindelig fremgangsmetode i forskning at iagttage noget overraskende, der skaber undren, og forsøge at gøre dette forståeligt igennem et mere overordnet fortolkningsarbejde, uden krav om falsificering af hypoteser (Brinkmann, 2012, p. 70). Jeg har netop forsøgt at undersøge min egen undren for disse to koncepters relation på et teoretisk plan. Styrken ved netop at lave et teoretisk studie er, at det har muliggjort at finde nye tråde og give et overblik over forskellige teoretiske perspektiver, der kan tilvejebringe en større forståelse for relationen. Projektet kunne stå som en begyndelse på en større undersøgelse af de to relation, hvor et næste skridt kunne være en empirisk undersøgelse, eller et indspark i videreudvikling af beslutningsteorien.

5.2 Kognitiv psykologi og narrativ psykologi

Den kognitive- og den narrative psykologi blev udvalgt til at undersøge projektets problemformulering. Begge paradigmer har dog deres begrænsninger og styrker, samt større implikationer.

Schiff (2006) pointerer, at den narrative psykologi, og betegnelsen ”narrativ” til dels har den udfordring, at det sjældent defineres, trods dets multifacetterede mening. Narrativ kan både anskues som en form, der organiserer handling og emotioner, som kognitive strukturer, som kulturelle diskurser, der negotieres i sociale interaktioner, som fiktioniserede genfortællinger af fortiden, eller som internaliserede historier om selvet, der giver mening og helhed i det moderne liv (p. 20). Ligeledes er der uenighed om, hvorvidt studiet af narrativer bør undersøge hele liv, dele af livet, eller enkeltstående udtalelser. Her falder noget narrativpsykologi indenfor hvad kan beskrives som **small stories**, der, i modsætning til store personlige narrativer, fokuserer på narrative fortællinger på en lille skala så som Hardts (2018) udlægning af, at et narrativ også kan beskrive det, at klø i et sår, hvorimod andre i stedet taler om narrativet; én samlet fortælling om selvet, som det i højere grad ses i Smith (2010), hvor valgmuligheder er underlagt *den* narrative identitet (Smith, 2010).

Den narrative psykologi er til dels født ud af den kognitive psykologi, og selvom der findes overlap, er den narrative psykologi kritisk overfor den kognitive psykologis neglicering af mening (Bruner, 1990, 20f.). Den narrative psykologi anerkender mange

af den kognitive psykologis fund, men er hovedsageligt uenig om, at man kan reducere sindet til mentale processer og placere, hvad burde være meningsfulde fænomener med tilknytning til deres sociale, kulturelle og historiske kontekst, i hovedet (Brockmeier, 2009, p. 218). Den kognitive tilgang er optaget af adskilte moduler, mens narrativer kigger på sammenhængende strukturer og meningsskabelse. Men den kognitive psykologi har et stærkt repertoire af fund, der undersøger selve det biologiske og kognitive underlag for at kunne forestille sig noget, og kan i højere grad drage konklusioner om, hvordan forestillingsevnen hænger sammen med andre kognitive processer, så som hukommelse, og dermed have en praktisk anvendelse ifbm. hjerneskader eller hukommelsesvanskeligheder. Om end det kan anses som problematisk at placere forestillingsevnen i hjernen, har hjernen alligevel en vigtig rolle, der er værd at forstå.

De anvendte teorier er forsøgt udvalgt med henblik på at gøre op for hinandens svagheder; hvor den ene slipper, fortsætter den anden, og giver en bredere forståelse, end de hver især kunne give. De to udspringer dog af to vidt forskellige menneskesyn, og det kan derfor ses som problematisk ikke at have valgt side i projektet. Dette er netop en af begrænsningerne ved at have arbejdet eklektisk, men har været et forsøg på at sammensætte mange forskellige puslespilsbrikker til at komme tæt nok på den sande forklaring, jf. Baldurson et al (2013).

5.3 Perspektivering

Hvad kan dette projekt og forestillingsevns rolle i beslutningstagning betyde i praksis? Projektet påpeger, at det i psykologisk praksis kan være relevant at overveje forestillingsevns rolle bl.a. ved forskellige diagnoser, der kan have bestemte mønstre i fremtidstænkning, så som negative syn på fremtiden for folk med depression eller katastrofetanker for folk med angst. Man ser ligeledes, at der er vanskeligheder ved eller ændrede mønstre i fremtidsforestillinger for individer med PTSD, skizofreni, OCD, ADHD, autisme, kronisk smerte patienter og en række hjerneskader (Schachter et al., 2017, p. 2f; Carroll, 2020, p. 37). Disse forestillinger kan være et vigtigt sted at sætte ind for at promovere en ændret adfærd og forstå klientens handlinger. Ligeledes kan det være relevant at undersøge og arbejde med bagvedliggende faktorer så som minder og narrativer; autobiografiske såvel som kulturelle.

At arbejde med forestillingsevnen anvendes af nogle allerede som en måde at fordre beslutninger i terapeutiske sammenhænge. I en artikel beskriver (Thuesen, 2023), at

forestillingsevnen kan anvendes til at hjælpe klienter i svære beslutninger. Terapeuten beder klienten lukke øjnene og beskrive et scenarie eller konflikt, og derefter bruge forestillingsevnen til at lave ændringer herpå. Klienten bedes beskrive, hvad de føler, når de ser det, og hvad ændringerne gør ved dem. De skal herefter gerne gøre dette nogle minutter gentagende gange for at se en ændring (Thuesen, 2023). Dette ville dog ikke være relevant for hverken individer med aphantasia eller blot individer med mindre visuel forestillingsevne, idet visualiseringsevnen rangerer på et spektrum (Nanay, 2021). Jf. Smiths (2010) pointe om førstepersonsfantasier kan det her være vigtigt at gøre disse ændringer til nogle, der ikke ligger for langt fra, hvad klienten selv ville se som handlingsmulighed, da dette kunne risikere at blive meningsløs fantasien og mindre overførligt til handling. Men dette kunne dog også i højere grad udfordre klientens tankemønstre, så hvad starter som en førstepersonsfantasi langsomt bliver del af et internt repertoire af handlemuligheder med gentagelser. Dette indebærer dermed både en enlig og en social forestilling; vi forestiller os ikke bare ting alene, men kan også trække på andre og i fællesskab forestille os muligheder i fællesskab, udover hvad vi anser som muligt i øjeblikket, inden vi træffer beslutninger.

5.4 Konklusion

Jeg gik ind i dette projekt med en undren om, hvad forestillingsevnenes rolle var i beslutningstagning, herunder vores forestillinger om fremtiden. For at undersøge dette, har jeg forsøgt at besvare problemformuleringen: *Hvordan kan man forstå forestillingsevnen, herunder særligt forestillingen af fremtiden, og dens rolle i beslutninger i vores liv ud fra et kognitivt og narrativt perspektiv?*

Med afsæt i teori indenfor narrativ psykologi og kognitiv psykologi har jeg i del A forsøgt at forstå, hvad forestillingsevnen er. Forestillingsevnen er et komplekst begreb med mange dimensioner, det er vigtige at have for øje, herunder en skelnen mellem de perceptionslignende I-imaginings og de mere mulighedstænkende A-imaginings. Den kognitive tilgang fremhæver hjernens evne til at simulere hypotetiske scenarier igennem MTT, der involverer forskellige kognitive processer, herunder arbejds-, episodisk- og semantisk hukommelse, samt hjernens forestillingsnetværk; Default Mode Network. Den narrative tilgang anser derimod forestillingsevnen som uløseligt forbundet med narrativer igennem vores evne til at tænke i muligheder og tid igennem sproget og historiefortælling. Kulturelle såvel som personlige narrativer kan anses som den

guidende kræft bag forestillingsevnen, der er koblet til agens ved kun at præsentere os for visse handlemuligheder, mens andre ikke falder os naturligt ind. Sammenfattet kan disse to perspektiver dermed give os en forståelse for både det mere tekniske aspekt af forestillingsevnen, herunder I-imagining, der muliggør det at se noget for vores indre øje, men også det mere meningsfulde indhold i vores forestillinger, herunder A-imagining, således at de to tilgange komplimenterer hinanden.

Jeg anvendte i del B Kahnemans beslutningsteori for at få en forståelse for, hvordan man kan anskue beslutninger og drivkræfterne bag dem. I Kahnemans forståelse er vi særligt motiveret af tabsaversion, og påvirkes af både det intuitive system 1, herunder heuristikker og bias som tilgængelighed og bias of imaginability, såvel som det velovervejede system 2. Kahnemans beslutningsteori har flere kritikpunkter, herunder opstillede forsøg, der ikke ligner virkelige beslutningssituationer, og diskreditering af intuition.

Jeg har igennem del C sammenholdt og diskuteret forskellige fund, teorier og perspektiver på forestillingsevns rolle i beslutningstagning. Ifølge Nanay (2016) er forestillingsevnen essentiel i den måde, vi træffer beslutninger på, da vi vælger på baggrund af, hvordan vi forestiller os, at udfaldet af vores valg vil blive. I en sådan anskuelse er forestillingsevnen langt mere rationel og gavnlig, end Kahneman fremstiller den. Kahnemans teori har kun et begrænset blik for forestillingsevnen, trods der ses ansatz til den i form af bias of imaginability, framing effekter, tilgængelighed og mulighedseffekten, der dog alle anses som irrationelle. Forestillingsevnen passer hverken perfekt under Kahnemans system 1 eller system 2 tænkning grundet forestillingsevns komplekse natur eller en for rigid opdeling. Mange teoretikere fremhæver forestillingsevns rolle i beslutningstagning, herunder i et kognitivt perspektiv særligt grundet en orientering mod adaptive, fremtidsorienterede valg. Fra et narrativt perspektiv er forestillingsevnen desuden relateret til beslutningstagning igennem mulighedstænkning og agens, og forestillingsevnen kan både virke igennem vores personlige narrativer såvel som guidet af kulturelle elementer, der udvider vores fremtidsmuligheder yderligere. For at forstå forestillingsevns rolle i beslutninger er det ikke nok kun at se på evnen, men også de mere konkrete valg, vi står i, samt hvad vores forestillinger udgøres af, herunder kan eksempelvis tidligere erfaringer, kognitiv stil, patologier, personlige narrativer og kulturelle narrativer påvirke vores beslutninger igennem forestillingsevnen. Selvom forestillingsevnen både kan anses som gavnlig og nødvendig for at vægle, kan et blik for forestillingsevnen også gøre det forståeligt, hvorfor det kan være så svært at

vælge. At forestille os endeløse mulige scenarier, vi samtidig skal være kritiske overfor, kan gøre os kognitivt udmattede. For nogle forekommer det dog mindre vanskeligt at tage valg, og konceptet maximizer har muligvis en forbindelse til forestillingsevnen, idet denne type beslutningstager har tendens til at forestille sig mange forskellige alternativer og oplever ofte negative konsekvenser muligvis som følge heraf.

Det er tydeligt, at forestillingsevnen har sin rolle i beslutninger, selv hvis den ikke ekspliciteres som centralt i beslutningsteorier som den af Kahneman, idet netop evnen til overhovedet at kunne tænke i valgmuligheder og deres konsekvenser udover her og nu involverer forestillingsevnen. At se beslutning som liggende tæt op ad vurderinger, som Kahneman gør, flytter fokus over på simple vurderingsbeslutninger snarere end komplekse livsvalg. At ekspliciterer forestillingsevnen mere i beslutningsteori ville gøre elementer, som de relaterede kognitive processer og folks narrative forståelse af dem selv og fremtiden, relevante at forstå for at forstå beslutninger, snarere end at se beslutningstagning som et isoleret område.

Et blik for forestillingsevnen kan hjælpe til at forstå, hvorfor det kan være så vanskeligt at vælge i dagens samfund i de tilsyneladende uendelige muligheder, som vi konstant kan forsøge at foregribe, men aldrig kan vide os sikre i. De to områder af psykologien forekommer hermed som mulige at forene, om end dette kunne gavnles af et bredere og mere livsnært blik på beslutningstagning.

6.0 Referenceliste

- Abraham, A., & Bubic, A. (2015). Semantic memory as the root of imagination. *Frontiers in psychology*, 6, 325, 1-5. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00325>
- Addis, D. R. (2020). Mental time travel? A neurocognitive model of event simulation. *Review of Philosophy and Psychology*, 11, 233-259.
- Ahrens, K. (2020, september 12). Konspirationsteorier blomstrer under coronakrisen: 'De er på en opdagelsesrejse ud i alternative forklaringer'. Danmarks Radio Nyheder. Tilgået d. 26.05.23 på <https://www.dr.dk/nyheder/indland/konspirationsteorier-blomstrer-under-coronakrisen-de-er-paa-en-opdagelsesrejse-ud-i>
- Andrews, M. (2016). Narrative, imagination and extending visions of the possible. *Societes*, 133, 15-20.
- APA (n.d.). Decision making. APA dictionary of psychology. Tilgået d. 17.04.23, på <https://dictionary.apa.org/decision-making>
- Asma, S. T. (2022). Imagination: A New Foundation for the Science of Mind. *Biological Theory* (2022), 17, 243–249.
- Atance, C.M., & O'Neill, D.K. (2001). Episodic future thinking. *Trends in Cognitive Sciences*, 5, 533-539.
- Baldursson, E., Pedersen, B., & Kristensen, M. B. (2013). *Realistisk Metode i Psykologien. Bind I: Metodens Logik* (pp. 7-25). Aalborg Universitetsforlag.
- Ballé, M. (2010, November 16). The role of "System 3" thinking. Planet Lean. Tilgået d. 8.05.2023 på <https://planet-lean.com/system-3-lean-thinking/>
- Beach, L. R. (2009). Decision making: Linking narratives and action. *Narrative Inquiry : NI*, 19(2), 393–414. <https://doi.org/10.1075/ni.19.2.10bea>
- Berntsen, D., & Jacobsen, A. S. (2008). Involuntary (spontaneous) mental time travel into the past and future. *Consciousness and Cognition: An International Journal*, 17(4), 1093–1104. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2008.03.001>
- Bertelsen, P. (2001). Hvad er antropologisk psykologi. *Journal of Anthropological Psychology*, 9, pp. 1-16
- Brinkmann, S. (2012). Forståelse og fortolkning. In Jacobsen, Lippert-Rasmussen & Nedergaard: *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning* (2. udgave, pp. 67-98). Hans Reitzels Forlag.
- Brockmeier, J. (2009). Reaching for meaning: Human agency and the narrative imagination. *Theory & Psychology*, 19(2), 213-233.

- Brockmeier, J. (2012). Narrative scenarios: Toward a culturally thick notion of narrative. In J. Valsiner (Ed.), *The Oxford handbook of culture and psychology* (pp. 439–467). Oxford University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>
- Bruner, J. (1986). Two Modes of Thought. In *Actual minds, possible worlds* (pp. 11-43). Harvard university press.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press.
- Bulley, A., Henry, J., & Suddendorf, T. (2016). Prospection and the Present Moment: The Role of Episodic Foresight in Intertemporal Choices between Immediate and Delayed Rewards. *Review of General Psychology*, 20(1), 29–47. <https://doi.org/10.1037/gpr0000061>
- Burgess, P. W., & Wu, H. (2013). Rostral prefrontal cortex (Brodmann area 10). In *Principles of frontal lobe function* (pp. 524-544). Oxford University Press, New York.
- Caldwell, L. (2018, April 24). Introducing System 3: How We Use Our Imagination to Make Choices. Greenbook. Tilgået d. 08.05.2023 på <https://www.greenbook.org/mr/market-research-methodology/introducing-system-3-how-we-use-our-imagination-to-make-choices/>
- Carroll, J. (2020). Imagination, the Brain's Default Mode Network, and Imaginative Verbal Artifacts. In Carroll, J., Clasen, M., Jonsson, E. (eds) *Evolutionary Perspectives on Imaginative Culture* (pp. 31-52). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-46190-4_2
- Chernev, A., Böckenholt, U., & Goodman, J. (2015). Choice overload: A conceptual review and meta-analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 333–358. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2014.08.002>
- Coltheart, M. (2008). Cognitive neuropsychology. *Scholarpedia Journal*, 3(2), 3644. <https://doi.org/10.4249/scholarpedia.3644>
- Dammeyer, J., & Bøttcher, L. (2022). *Den lille gule: sådan skriver du opgaver på videregående uddannelser* (1. udgave.). Hans Reitzels Forlag.
- Debus, D. (2016). Imagination and memory. In *The Routledge Handbook of philosophy of imagination* (pp. 155-168). Routledge.

- Den Danske Ordbog (2007). Fantasi. Den Danske Ordbog - Moderne dansk sprog. Tilgået d. 17.04.23, på <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=fantasi>
- Den Danske Ordbog (2008). Beslutningstagning. Den Danske Ordbog - Moderne dansk sprog. Tilgået d. 17.04.23, på <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=Beslutningstagning>
- Dubé, E., Laberge, C., Guay, M., Bramadat, P., Roy, R., & Bettinger, J. A. (2013). Vaccine hesitancy: An overview. *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 9(8), 1763–1773. <https://doi.org/10.4161/hv.24657>
- Earl, P. E. (2012) On Kahneman's Thinking, Fast and Slow: what you see is not all there is. *Prometheus*, 30(4), 449-455, DOI: 10.1080/08109028.2012.741192
- El Haj, M., & Moustafa, A. A. (2021). Pupil dilation as an indicator of future thinking. *Neurological Sciences*, 42(2), 647–653. <https://doi.org/10.1007/s10072-020-04533-z>
- Fleischer, A. V., & From, K. (2021). Definition og afgrænsning af forestillingsevnen. In *Forestillingsevnen hos børn og unge med autisme* (pp. 15-20, 12). Dansk Psykologisk Forlag.
- Hardt, R. (2018). Storytelling agents: why narrative rather than mental time travel is fundamental. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 17, 1-20. [10.1007/s11097-017-9530-2](https://doi.org/10.1007/s11097-017-9530-2).
- Holleman, G. A., Hooge, I. T., Kemner, C., & Hessels, R. S. (2020). The 'real-world approach' and its problems: A critique of the term ecological validity. *Frontiers in Psychology*, 11, 721.
- Irish, M. (2016). Semantic memory as the essential scaffold for future-oriented mental time travel. In Michaelian, K., Klein, S. B., & Szpunar, K. K. (Eds.), *Seeing the future: Theoretical perspectives on future-oriented mental time travel* (pp. 389–408). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190241537.003.0019>
- Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 58(9), 697–720. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.58.9.697>
- Kahneman, D. (2013). At tænke - hurtigt og langsomt (2. udgave ed). Lindhardt og Ringhof Forlag
- Katzenelson, B. & Seeberg, P. (n.d.). Fantasi. Den Store Danske. Gyldendal. Tilgået d. 17.4.2023, på <https://denstoredanske.lex.dk/fantasi>

- Kaufman, S. K., & Singer, J. L. (2012, January 17). The Creativity of Dual Process "System 1" Thinking. *Scientific American*. Tilgået d. 08.05.2023 på <https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/the-creativity-of-dual-process-system-1-thinking/>
- Kind, A. (2016). Introduction: exploring imagination. In *The Routledge handbook of philosophy of imagination* (pp. 1-11). Routledge.
- Langland-Hassan, P. (2020a). Explaining Imagination. In *Explaining Imagination* (pp. 1-28). Oxford University Press..
doi:10.1093/oso/9780198815068.003.0001
- Langland-Hassan, P. (2020b). Imagistic Imagining Part I: Imagery, Attitude Imagining, and Recreative Imagining. In *Explaining Imagination* (pp. 53-75). Oxford University Press. [23 sider] doi:10.1093/oso/9780198815068.003.0003
- Leahy, W., & Sweller, J. (2016). Cognitive load theory and the effects of transient information on the modality effect. *Instructional Science*, 44(1), 107–123.
<http://www.jstor.org/stable/26302987>
- Leykin, Y., & DeRubeis, R. J. (2010). Decision-making styles and depressive symptomatology: Development of the Decision Styles Questionnaire. *Judgment and Decision Making*, 5(7), 506–515. <https://doi.org/10.1017/S1930297500001674>
- Liao, S. Y., & Gendler, T. (2020). Imagination. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Tilgået d. 15.05.23 på: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/imagination/>
- Lieberoth, A. (2020). Den rationale fantasi. In *Fantasi. Tænkepauser* (83). Aarhus Universitetsforlag (pp. 31-40)
- Lipshitz, R. (1993). Converging themes in the study of decision making in realistic settings. In G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, & C. E. Zsombok (Eds.), *Decision making in action: Models and methods* (pp. 103–137). Ablex Publishing.
- Lu, Z. & Doshier, B. (2007). Cognitive psychology. *Scholarpedia Journal*, 2(8), 2769. <https://doi.org/10.4249/scholarpedia.2769>
- Matlin, M. W., & Farmer, T. A. (2017). *Cognition* (9th ed, pp. 1-38, 373, 445-491). NY: Wiley.
- McCarroll, C. J. (2019). Navigating intertemporal choices: Mental time travel, perspectival imagery, and prudent decision-making. *Psychology of*

Consciousness: Theory, Research, and Practice, 6(2), 200–213.

<https://doi.org/10.1037/cns0000177>

- Michaelian, K. (2016). Against Discontinuism: Mental Time Travel and Our Knowledge of Past and Future Events. In Michaelian, K., Klein, S. B., & Szpunar, K. K. (Eds.), *Seeing the future: Theoretical perspectives on future-oriented mental time travel*. (pp. 62-92) Oxford University Press.
doi:10.1093/acprof:oso/9780190241537.003.0004 [31 sider]
- Miloyan, B., Pachana, N. A., & Suddendorf, T. (2014). The future is here: A review of foresight systems in anxiety and depression. *Cognition and Emotion*, 28(5), 795–810. <https://doi.org/10.1080/02699931.2013.863179>
- Mortimer, J. T., Zimmer-Gembeck, M. J., Holmes, M., & Shanahan, M. J. (2002). The process of occupational decision making: Patterns during the transition to adulthood. *Journal of Vocational Behavior*, 61(3), 439–465.
<https://doi.org/10.1006/jvbe.2002.1885>
- Nanay, B. (2016). The Role of Imagination in Decision-Making. *Mind Lang*, 31: 127-143. <https://doi.org/10.1111/mila.12097>
- Nanay, B. (2021). Mental Imagery. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Tilgået d. 15.05.23 på <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/mental-imagery/>
- O'Connor, K. P., & Aardema, F. (2005). The imagination: cognitive, pre-cognitive, and meta-cognitive aspects. *Consciousness and cognition*, 14(2), 233–256. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2004.07.005>
- Orasanu, J., & Connolly, T. (1993). The reinvention of decision making. In G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, & C. E. Zsombok (Eds.), *Decision making in action: Models and methods* (pp. 3–20). Ablex Publishing.
- Ozdes, A. (2021). How did I do it then? How will I do it later? A theoretical review of the impact of mental time travel on decision-making processes. *New Ideas in Psychology*, 62, 100869.
- Petersen, A. (2016). Præstationssamfundet. (1. udgave.). Hans Reitzel. (pp. 51-101 & 121-140)
- Reutskaja, E., Iyengar, S., Fasolo, B. and Misuraca, R. (2020). Cognitive and affective consequences of information and choice overload. In Viale, R., (1. ed.) *Routledge Handbook of Bounded Rationality* (pp. 625-636). Routledge International Handbooks.

- Roepke, A. M., & Seligman, M. E. (2016). Depression and prospection. *The British journal of clinical psychology*, 55(1), 23–48.
<https://doi.org/10.1111/bjc.12087>
- Rösch, S. A., Stramaccia, D. F., & Benoit, R. G. (2022). Promoting farsighted decisions via episodic future thinking: A meta-analysis. *Journal of experimental psychology. General*, 151(7), 1606–1635. <https://doi.org/10.1037/xge0001148>
- Schacter, D. L., Benoit, R. G., De Brigard, F., & Szpunar, K. K. (2015). Episodic future thinking and episodic counterfactual thinking: Intersections between memory and decisions. *Neurobiology of learning and memory*, 117, 14-21.
- Schacter, D.L., & Addis, D. (2007). On the constructive episodic simulation of past and future events. *Behavioral and Brain Sciences*, 30(3), 331-332.
doi:10.1017/S0140525X07002178
- Schacter, D.L., Benoit, R.G., & Szpunar, K.K. (2017). Episodic future thinking: mechanisms and functions. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 17, 41-50.
- Schiff, B. (2006). The promise (and challenge) of an innovative narrative psychology. *Narrative Inquiry*, 16, 19-27.
- Schwartz, B. (2004). *The paradox of choice: Why more is less* (pp. 1-96). Harper-Collins Publishers.
- Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K., & Lehman, D. R. (2002). Maximizing versus satisficing: Happiness is a matter of choice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1178–1197.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.5.1178>
- Shweder, R. (1991). Cultural psychology: what is it? In *Thinking through Culture: Expeditions in Cultural Psychology* (pp. 1-43). Cambridge, MA: Harvard.
- Simon, H. A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99–118. <https://doi.org/10.2307/1884852>
- Smith, F. (2008). Fantasi. In *At tænke* (1. udg., pp. 69-80). Klim.
- Smith, M. N. (2010). Practical Imagination and its Limits. *Philosophers' Imprint*, 10(3), 1–20.
- Sonne-Ragans, V. (2015). Eklekticisme. In *Anvendt Videnskabsteori* (1. ed., pp. 33-46). Frederiksberg, DK: Samfundslitteratur.
- Suddendorf, T., & Busby, J. (2005). Making decisions with the future in mind: Developmental and comparative identification of mental time travel. *Learning and Motivation*, 36(2), 110–125. <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2005.02.010>

- Suddendorf, T., & Corballis, M. C. (2007). The evolution of foresight: What is mental time travel, and is it unique to humans? *Behavioral and Brain Sciences*, 30(3), 299–313. <https://doi.org/10.1017/S0140525X07001975>. discussion 313–51.
- Szpunar, K. K., Spreng, R. N., & Schacter, D. L. (2016). Toward a taxonomy of future thinking. In Michaelian, K., Klein, S. B., & Szpunar, K. K. (Eds.), *Seeing the future: Theoretical perspectives on future-oriented mental time travel* (pp. 21–35). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190241537.003.0002>
- Taylor, M. (2013). Imagination. In P. D. Zelazo (Ed.), *The Oxford handbook of developmental psychology* (Vol. 1): Body and mind (pp. 791–831). Oxford University Press.
- Thomas, N. J. T. (1999), Are Theories of Imagery Theories of Imagination? An Active Perception Approach to Conscious Mental Content. *Cognitive Science*, 23, 207–245. https://doi.org/10.1207/s15516709cog2302_3
- Thuesen, R. (2023, april 28). ”Jeg bliver SÅ irriteret, når jeg taler i telefon med min mor...”. Alt for damerne. Tilgået d. 17.05.23 på <https://www.alt.dk/sundhed/rikke-thuesen-tidslinjeterapi-svaere-situationer>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- van der Pligt, J. (2001). Decision Making, Psychology of. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (pp. 3309–3315). doi:10.1016/B0-08-043076-7/01750-2
- Vengsgaard, K. (2012). Kritisk rationalisme. In: Jacobsen, M. H., Lippert-Rasmussen, K., & Nedergaard, P. (eds.). *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning* (2. udgave, pp. 139–172). Hans Reitzels Forlag, København.
- Wikipedia (2022, November 23). Forestillingsevne. Wikipedia. Tilgået d. 08/05/2023 på <https://www.da.wikipedia.org/wiki/Forestillingsevne>
- Zittoun, T. (2007). Symbolic resources and responsibility in transitions. *YOUNG*, 15(2), 193–211. <https://doi.org/10.1177/110330880701500205>
- Zittoun, T. (2012). Life-course: A socio-cultural perspective. In J. Valsiner (Ed.), *The Oxford handbook of culture and psychology* (pp. 513–535). Oxford University Press.

6.1 Illustrationer

Forside (redigeret) og figur 1:

Takashi, M. (2014, September 15). Shōrai no yume no irasuto [Illustration af fremtidsdrømme]. Irasutoya. Tilgået d. 26.05.23 på https://www.irasutoya.com/2014/09/blog-post_19.html

7.0 Pensumliste

- Abraham, A., & Bubic, A. (2015). Semantic memory as the root of imagination. *Frontiers in psychology*, 6, 325, 1-5. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2015.00325>
- Addis, D. R. (2020). Mental time travel? A neurocognitive model of event simulation. *Review of Philosophy and Psychology*, 11, 233-259.
- Andrews, M. (2016). Narrative, imagination and extending visions of the possible. *Societes*, 133, 15-20.
- Asma, S. T. (2022). Imagination: A New Foundation for the Science of Mind. *Biological Theory* (2022), 17, 243–249.
- Atance, C.M., & O'Neill, D.K. (2001). Episodic future thinking. *Trends in Cognitive Sciences*, 5, 533-539.
- Baldursson, E., Pedersen, B., & Kristensen, M. B. (2013). *Realistisk Metode i Psykologien. Bind I: Metodens Logik* (pp. 7-25). Aalborg Universitetsforlag.
- Ballé, M. (2010, November 16). The role of “System 3” thinking. Planet Lean. Tilgået d. 8.05.2023 på <https://planet-lean.com/system-3-lean-thinking/>
- Beach, L. R. (2009). Decision making: Linking narratives and action. *Narrative Inquiry : NI*, 19(2), 393–414. <https://doi.org/10.1075/ni.19.2.10bea>
- Berntsen, D., & Jacobsen, A. S. (2008). Involuntary (spontaneous) mental time travel into the past and future. *Consciousness and Cognition: An International Journal*, 17(4), 1093–1104. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2008.03.001>
- Bertelsen, P. (2001). Hvad er antropologisk psykologi. *Journal of Anthropological Psychology*, 9, pp. 1-16
- Brinkmann, S. (2012). Forståelse og fortolkning. In Jacobsen, Lippert-Rasmussen & Nedergaard: *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning* (2. udgave, pp. 67-98). Hans Reitzels Forlag.
- Brockmeier, J. (2009). Reaching for meaning: Human agency and the narrative imagination. *Theory & Psychology*, 19(2), 213-233.
- Brockmeier, J. (2012). Narrative scenarios: Toward a culturally thick notion of narrative. In J. Valsiner (Ed.), *The Oxford handbook of culture and psychology* (pp. 439–467). Oxford University Press.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *American Psychologist*, 32(7), 513–531. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.32.7.513>

- Bruner, J. (1986). Two Modes of Thought. In *Actual minds, possible worlds* (pp. 11-43). Harvard university press.
- Bruner, J. (1990). *Acts of meaning*. Harvard University Press.
- Bulley, A., Henry, J., & Suddendorf, T. (2016). Prospection and the Present Moment: The Role of Episodic Foresight in Intertemporal Choices between Immediate and Delayed Rewards. *Review of General Psychology*, 20(1), 29–47.
<https://doi.org/10.1037/gpr0000061>
- Burgess, P. W., & Wu, H. (2013). Rostral prefrontal cortex (Brodmann area 10). In *Principles of frontal lobe function* (pp. 524-544). Oxford University Press, New York.
- Caldwell, L. (2018, April 24). Introducing System 3: How We Use Our Imagination to Make Choices. Greenbook. Tilgået d. 08.05.2023 på <https://www.greenbook.org/mr/market-research-methodology/introducing-system-3-how-we-use-our-imagination-to-make-choices/>
- Carroll, J. (2020). Imagination, the Brain's Default Mode Network, and Imaginative Verbal Artifacts. In Carroll, J., Clasen, M., Jonsson, E. (eds) *Evolutionary Perspectives on Imaginative Culture* (pp. 31-52). Springer, Cham.
https://doi.org/10.1007/978-3-030-46190-4_2
- Chernev, A., Böckenholt, U., & Goodman, J. (2015). Choice overload: A conceptual review and meta-analysis. *Journal of Consumer Psychology*, 25(2), 333–358. <https://doi.org/10.1016/j.jcps.2014.08.002>
- Coltheart, M. (2008). Cognitive neuropsychology. *Scholarpedia Journal*, 3(2), 3644. <https://doi.org/10.4249/scholarpedia.3644>
- Dammeyer, J., & Bøttcher, L. (2022). *Den lille gule: sådan skriver du opgaver på videregående uddannelser* (1. udgave.). Hans Reitzels Forlag.
- Debus, D. (2016). Imagination and memory. In *The Routledge Handbook of philosophy of imagination* (pp. 155-168). Routledge.
- Dubé, E., Laberge, C., Guay, M., Bramadat, P., Roy, R., & Bettinger, J. A. (2013). Vaccine hesitancy: An overview. *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 9(8), 1763–1773. <https://doi.org/10.4161/hv.24657>
- Earl, P. E. (2012) On Kahneman's Thinking, Fast and Slow: what you see is not all there is. *Prometheus*, 30(4), 449-455, DOI: 10.1080/08109028.2012.741192

- El Haj, M., & Moustafa, A. A. (2021). Pupil dilation as an indicator of future thinking. *Neurological Sciences*, 42(2), 647–653.
<https://doi.org/10.1007/s10072-020-04533-z>
- Fleischer, A. V., & From, K. (2021). Definition og afgrænsning af forestillingsevnen. In *Forestillingsevnen hos børn og unge med autisme* (pp. 15-20, 12). Dansk Psykologisk Forlag.
- Gilbert, D. T., & Wilson, T. D. (2007). Prospection: experiencing the future. *Science*, 317, 1351–1354
- Glăveanu, V. P. (2018). The Possible as a Field of Inquiry. *Europe's Journal of Psychology*, 14, 519-530. 10.5964/ejop.v14i3.1725.
- Hardt, R. (2018). Storytelling agents: why narrative rather than mental time travel is fundamental. *Phenomenology and the Cognitive Sciences*, 17, 1-20.
10.1007/s11097-017-9530-2.
- Holleman, G. A., Hooge, I. T., Kemner, C., & Hessels, R. S. (2020). The 'real-world approach' and its problems: A critique of the term ecological validity. *Frontiers in Psychology*, 11, 721.
- Hutto, D. D., & McGivern, P. (2016). Updating the story of mental time travel: Narrating and engaging with our possible pasts and futures. In *Time and the Philosophy of Action* (pp. 141-157). doi:10.4324/9781315819303
- Irish, M. (2016). Semantic memory as the essential scaffold for future-oriented mental time travel. In Michaelian, K., Klein, S. B., & Szpunar, K. K. (Eds.), *Seeing the future: Theoretical perspectives on future-oriented mental time travel* (pp. 389–408). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190241537.003.0019>
- Kahneman, D. (2003). A perspective on judgment and choice: Mapping bounded rationality. *American Psychologist*, 58(9), 697–720.
<https://doi.org/10.1037%2f0003-066X.58.9.697>
- Kahneman, D. (2013). *At tænke - hurtigt og langsomt* (2. udgave ed). Lindhardt og Ringhof Forlag
- Katzenelson, B. & Seeberg, P. (n.d.). *Fantasi*. Den Store Danske. Gyldendal. Tilgået d. 17.4.2023, på <https://denstoredanske.lex.dk/fantasi>
- Kaufman, S. K., & Singer, J. L. (2012, January 17). The Creativity of Dual Process "System 1" Thinking. *Scientific American*. Tilgået d. 08.05.2023 på

<https://blogs.scientificamerican.com/guest-blog/the-creativity-of-dual-process-system-1-thinking/>

- Kind, A. (2016). Introduction: exploring imagination. In *The Routledge handbook of philosophy of imagination* (pp. 1-11). Routledge.
- Kwan, D., Craver, C. F., Green, L., Myerson, J., Boyer, P., & Rosenbaum, R. S. (2012). Future decision-making without episodic mental time travel. *Hippocampus*, 22(6), 1215–1219. <https://doi.org/10.1002/hipo.20981>
- Langland-Hassan, P. (2020a). Explaining Imagination. In *Explaining Imagination* (pp. 1-28). Oxford University Press..
doi:10.1093/oso/9780198815068.003.0001
- Langland-Hassan, P. (2020b). Imagistic Imagining Part I: Imagery, Attitude Imagining, and Recreative Imagining. In *Explaining Imagination* (pp. 53-75). Oxford University Press. [23 sider] doi:10.1093/oso/9780198815068.003.0003
- Leahy, W., & Sweller, J. (2016). Cognitive load theory and the effects of transient information on the modality effect. *Instructional Science*, 44(1), 107–123.
<http://www.jstor.org/stable/26302987>
- Leykin, Y., & DeRubeis, R. J. (2010). Decision-making styles and depressive symptomatology: Development of the Decision Styles Questionnaire. *Judgment and Decision Making*, 5(7), 506–515. <https://doi.org/10.1017/S1930297500001674>
- Liao, S. Y., & Gendler, T. (2020). Imagination. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Tilgæt d. 15.05.23 på: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2020/entries/imagination/>
- Lieberoth, A. (2020). Den rationale fantasi. In *Fantasi. Tænkepauser* (83). Aarhus Universitetsforlag (pp. 31-40)
- Lipshitz, R. (1993). Converging themes in the study of decision making in realistic settings. In G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, & C. E. Zsombok (Eds.), *Decision making in action: Models and methods* (pp. 103–137). Ablex Publishing.
- Lu, Z. & Doshier, B. (2007). Cognitive psychology. *Scholarpedia Journal*, 2(8), 2769. <https://doi.org/10.4249/scholarpedia.2769>
- Matlin, M. W., & Farmer, T. A. (2017). *Cognition* (9th ed, pp. 1-38, 373, 445-491). NY: Wiley.

- McCarroll, C. J. (2019). Navigating intertemporal choices: Mental time travel, perspectival imagery, and prudent decision-making. *Psychology of Consciousness: Theory, Research, and Practice*, 6(2), 200–213.
<https://doi.org/10.1037/cns0000177>
- Michaelian, K. (2016). Against Discontinuism: Mental Time Travel and Our Knowledge of Past and Future Events. In Michaelian, K., Klein, S. B., & Szpunar, K. K. (Eds.), *Seeing the future: Theoretical perspectives on future-oriented mental time travel*. (pp. 62-92) Oxford University Press.
doi:10.1093/acprof:oso/9780190241537.003.0004 [31 sider]
- Miloyan, B., Pachana, N. A., & Suddendorf, T. (2014). The future is here: A review of foresight systems in anxiety and depression. *Cognition and Emotion*, 28(5), 795–810. <https://doi.org/10.1080/02699931.2013.863179>
- Mortimer, J. T., Zimmer-Gembeck, M. J., Holmes, M., & Shanahan, M. J. (2002). The process of occupational decision making: Patterns during the transition to adulthood. *Journal of Vocational Behavior*, 61(3), 439–465.
<https://doi.org/10.1006/jvbe.2002.1885>
- Nanay, B. (2016). The Role of Imagination in Decision-Making. *Mind Lang*, 31: 127-143. <https://doi.org/10.1111/mila.12097>
- Nanay, B. (2021). Mental Imagery. The Stanford Encyclopedia of Philosophy. Tilgæt d. 15.05.23 på <https://plato.stanford.edu/archives/win2021/entries/mental-imagery/>
- O'Connor, K. P., & Aardema, F. (2005). The imagination: cognitive, pre-cognitive, and meta-cognitive aspects. *Consciousness and cognition*, 14(2), 233–256. <https://doi.org/10.1016/j.concog.2004.07.005>
- Oettingen, G., & Thorpe, J. (2006). Fantasy Realization and the Bridging of Time. In L. J. Sanna & E. C. Chang (Eds.), *Judgments over time: The interplay of thoughts, feelings, and behaviors* (pp. 120–142). Oxford University Press.
<https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780195177664.003.0008>
- Orasanu, J., & Connolly, T. (1993). The reinvention of decision making. In G. A. Klein, J. Orasanu, R. Calderwood, & C. E. Zsombok (Eds.), *Decision making in action: Models and methods* (pp. 3–20). Ablex Publishing.
- Ozdes, A. (2021). How did I do it then? How will I do it later? A theoretical review of the impact of mental time travel on decision-making processes. *New Ideas in Psychology*, 62, 100869.

- Petersen, A. (2016). Præstationssamfundet. (1. udgave.). Hans Reitzel. (pp. 51-101 & 121-140)
- Reutskaja, E., Iyengar, S., Fasolo, B. and Misuraca, R. (2020). Cognitive and affective consequences of information and choice overload. In Viale, R., (1. ed.) *Routledge Handbook of Bounded Rationality* (pp. 625-636). Routledge International Handbooks.
- Roepke, A. M., & Seligman, M. E. (2016). Depression and prospection. *The British journal of clinical psychology*, 55(1), 23–48.
<https://doi.org/10.1111/bjc.12087>
- Rösch, S. A., Stramaccia, D. F., & Benoit, R. G. (2022). Promoting farsighted decisions via episodic future thinking: A meta-analysis. *Journal of experimental psychology. General*, 151(7), 1606–1635. <https://doi.org/10.1037/xge0001148>
- Schacter, D. L., Benoit, R. G., De Brigard, F., & Szpunar, K. K. (2015). Episodic future thinking and episodic counterfactual thinking: Intersections between memory and decisions. *Neurobiology of learning and memory*, 117, 14-21.
- Schacter, D.L., & Addis, D. (2007). On the constructive episodic simulation of past and future events. *Behavioral and Brain Sciences*, 30(3), 331-332.
[doi:10.1017/S0140525X07002178](https://doi.org/10.1017/S0140525X07002178)
- Schacter, D.L., Benoit, R.G., & Szpunar, K.K. (2017). Episodic future thinking: mechanisms and functions. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 17, 41-50.
- Schiff, B. (2006). The promise (and challenge) of an innovative narrative psychology. *Narrative Inquiry*, 16, 19-27.
- Schwartz, B. (2004). *The paradox of choice: Why more is less* (pp. 1-96). Harper-Collins Publishers.
- Schwartz, B., Ward, A., Monterosso, J., Lyubomirsky, S., White, K., & Lehman, D. R. (2002). Maximizing versus satisficing: Happiness is a matter of choice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83(5), 1178–1197.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.83.5.1178>
- Shweder, R. (1991). Cultural psychology: what is it? In *Thinking through Culture: Expeditions in Cultural Psychology* (pp. 1-43). Cambridge, MA: Harvard.
- Simon, H. A. (1955). A Behavioral Model of Rational Choice. *The Quarterly Journal of Economics*, 69(1), 99–118. <https://doi.org/10.2307/1884852>
- Smith, F. (2008). Fantasi. In *At tænke* (1. udg., pp. 69-80). Klim.

- Smith, M. N. (2010). Practical Imagination and its Limits. *Philosophers' Imprint*, 10(3), 1–20.
- Sonne-Ragans, V. (2015). Eklekticisme. In *Anvendt Videnskabsteori* (1. ed., pp. 33–46). Frederiksberg, DK: Samfundslitteratur.
- Suddendorf, T., & Busby, J. (2005). Making decisions with the future in mind: Developmental and comparative identification of mental time travel. *Learning and Motivation*, 36(2), 110–125. <https://doi.org/10.1016/j.lmot.2005.02.010>
- Suddendorf, T., & Corballis, M. C. (2007). The evolution of foresight: What is mental time travel, and is it unique to humans? *Behavioral and Brain Sciences*, 30(3), 299–313. <https://doi.org/10.1017/S0140525X07001975>. discussion 313–51.
- Szpunar, K. K., Spreng, R. N., & Schacter, D. L. (2016). Toward a taxonomy of future thinking. In Michaelian, K., Klein, S. B., & Szpunar, K. K. (Eds.), *Seeing the future: Theoretical perspectives on future-oriented mental time travel* (pp. 21–35). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190241537.003.0002>
- Taylor, M. (2013). Imagination. In P. D. Zelazo (Ed.), *The Oxford handbook of developmental psychology* (Vol. 1): Body and mind (pp. 791–831). Oxford University Press.
- Thomas, N. J. T. (1999). Are Theories of Imagery Theories of Imagination? An Active Perception Approach to Conscious Mental Content. *Cognitive Science*, 23, 207–245. https://doi.org/10.1207/s15516709cog2302_3
- Thuesen, R. (2023, april 28). ”Jeg bliver SÅ irriteret, når jeg taler i telefon med min mor...”. Alt for damerne. Tilgæet d. 17.05.23 på <https://www.alt.dk/sundhed/rikke-thuesen-tidslinjeterapi-svaere-situationer>
- Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
- van der Pligt, J. (2001). Decision Making, Psychology of. In N. J. Smelser & P. B. Baltes (Eds.), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (pp. 3309–3315). doi:10.1016/B0-08-043076-7/01750-2
- Vengsgaard, K. (2012). Kritisk rationalisme. In: Jacobsen, M. H., Lippert-Rasmussen, K., & Nedergaard, P. (eds.). *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning* (2. udgave, pp. 139–172). Hans Reitzels Forlag, København.

- Zittoun, T. (2007). Symbolic resources and responsibility in transitions. *YOUNG*, 15(2), 193–211. <https://doi.org/10.1177/110330880701500205>
- Zittoun, T. (2012). Life-course: A socio-cultural perspective. In J. Valsiner (Ed.), *The Oxford handbook of culture and psychology* (pp. 513–535). Oxford University Press.